

М.Х. АҲМЕДОВА, К.А. ГАЮБОВА

Ўзбек тили

Тошкент-2019

1. ВАТАНИМ – ВИЖДОНИМ, ҒУРУРИМ, ОРИМ

1-топширик. Шеърни ўқинг.

БУЮК ЎЗБЕКИСТОН

Ёр юзида миллат кўп,
Зурмиз деган давлат кўп.
Бир улка бор гўзал хўб,
Дунёга донғи дoston,
Бу – буюк Ўзбекистон!

443
А 98

Дарёлари Зарафшон,
Тоғларида олтин кон,
Кукатлари тугар дон,
Дунёга донғи дoston,
Бу – буюк Ўзбекистон!

Тошкент тенгсиз, ягона,
Ҳатто кенти Афсона,
Самарқанддай афсона,
Дунёга донғи дoston,
Бу – буюк Ўзбекистон!

Ўзбек халки чоғ, шоддир,
Мангу эркин, озоддир,
Жойи жаннат, ободдир,
Дунёга донғи дoston,
Бу – буюк Ўзбекистон!

Кураши ёзди қанот,
Гўжинглар “Нексия” от,
Ҳар жабҳада кашфиёт,

Дунёга донғи достон,
Бу – буюк Ўзбекистон!

Олдда ойдин манзиллар,
Пойида унар гуллар,
Васфин куйлар булбуллар,
Дунёга донғи достон,
Бу – буюк Ўзбекистон!

Асрор Мўмин

Луғат

Кент - городок
Чоғ, шод - веселый
Гижингламоқ – здесь: рваться вперед
Ҳар жабҳада – во всех сферах
Унмоқ - расти
Васфини куйламоқ - воспевать

2-топширик. Шеър мазмунини сўзлаб беринг. Бунда қуйидаги таянч сўз ва сўз бирикмаларидан фойдаланишингиз мумкин.

Бир ўлка, донғи достон, кон, доп, тенгсиз, ўзбек халқи, эркин, обод, кураш, кашфиёт, ойдин.

3-топширик. Қуйидаги гапларни тўлдилинг.

Намуна: *Олмалиқ, Ангрэн, Чирчиқ, Янгийўл шаҳарлари Тошкент вилоятида жойлашган.*

1. Жондор, Когон, Шофиркон ... 2. Ангор, Бойсун, Денов... 3. Учқўрғон, Чортоқ, Чуст... 4. Боғот, Шовот, Янгиариқ... 5. Қўнғирот, Мўйнок, Тўрткўл

4-топширик. Сиз вояга етган вилоят, шаҳар, туман мустақиллик йилларида қандай узгаргани ҳақида кичик ҳикоя тузинг.

5-топширик. Мустақиллик байрамини сиз ким билан, қаерда ва қандай ўтказганингиз ҳақида суҳбат қулинг.

6-топширик. Суҳбат асосида дафтариингизга кичик ҳикоя ёзинг.

7-топширик. Ўзбекистон Республикасининг давлат мадҳиясини ёддан ифодали ўқинг ва жур булиб куйланг.

8-топширик. Мадҳия мазмуни бунинча саволларга жавоб беринг:

Мадҳиянинг биринчи, иккинчи мисраларини изоҳланг.

Нима учун муаллиф «олтин водийлар» бирикмасини қўллаган?

Диёримиз оламни қандай қилиб ёки нимаси билан “махлиё айлаган”?

Нима учун айпан “эркин, ёш авлодлар” Ватанимиз қанотидир?

9-топширик. Қуйидаги сўзларнинг маъносини луғатлардан фойдаланиб изоҳланг:

Хур, нажот, маҳлиё, бағри кенг, иймон, жуш урмоқ, машъал.

10. Матини ўқинг. Нима учун муаллиф чуқур ўйга толганини тушунтириб беринг.

САМАРҚАНДГА БОРГАНМИСИЗ?

Ҳиндистонга бориб келган бир танишим билан *суҳбатлашиб қолдим*. У гаассуроғларини ҳаяжон, завқ билан *гапириб берди*. «Тоғмаҳални томоша қилиб, Шарқ меъморчилиқ санъатининг бу ноёб намунасига ҳайрат билан *термулиб қолдик*, — деди суҳбатдошим. Бизнинг ҳайратимизни кузатиб турган маҳаллий кишилардан бири “Сизлар қаердан келгансизлар?” деб сўради. Ўзбекистондан, аниқроғи, Тошкентдан эканимизни айтдик. Шунда ҳалиги киши яна сўради: “Ўзбекистондан булсангиз, Самарқанд билан Бухорони кўргансиз?” Очиги, мен ҳалигача Самарқандга ҳам, Бухорога ҳам бормаган эдим. Ёлғон гапиролмадим. Жавобимни эшитиб ҳалиги ҳинд афсус билан *бош чайқади*: “Олдингизда турган Самарқанду Бухорони кўрмагансиз?.. Демак, шу боис бунга ҳайратланиб қараётган экансизда... Менимча, бу ерларга келишдан аввал ёнингиздаги қадим Самарқанд билан Бухорони *зиёрат қилишингиз лозим эди*”.

Танишим уша ҳинднинг гапи жуда қаттиқ таъсир қилганини, энди албатта, Самарқанд билан Бухорони бориб куришини айтди.

Рости, танишимнинг гапи мени чуқур *ўйга толдирди*... (М.Ҳазраткулов)

11-топширик. Матндаги ажратилган кесимларни кўчириб ёзинг, таржима қилинг, уларнинг ироқида гаплар тузинг.

12-топшириқ. Сиз мамлакатимизнинг қайси шаҳарларида бўлгансиз, улар қандай таассурот қолдирган? Шу мавзуда дўстларингиз билан суҳбатлашинг.

13-топшириқ. Нукталар урнига тегишли қўшимчаларни қўйинг. Мақолларни ёзиб олинг, уларнинг маъносини ўз сўзингиз билан тушунтириб бering.

1. Она юрт... — олтин бешигинг. 2. Она юртинг омон бўлса, ранги-руй... сомон бўлмас. 3. Эл... айрилгунча жоп... айрил. 4. Булбул гул... севар, одам ватан...5. Юрт... айрилган... ёв чопади.

14-топшириқ. Матини ўқинг ва рус тилига таржима қилинг.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ ТИЗИМИ

Ўзбекистон Республикаси мустақиллик йилларида ривожланган демократик давлат тизимига ўтди. Бу тизимда давлат шакли уч қисмга бўлинади: бошқарув шакли, давлат тузилиши шакли ва сиёсий режим.

Ўзбекистон Республикаси бошқарув шакли бўйича президентлик-парламентлик республикасидир. Давлат тузилишининг шакли оддий, лекин мураккаблик элементларига эга. Чунки мамлакатимиз таркибига Қорақалпоғистон Республикаси ҳам киради. Сиёсий режим шаклига қўра эса Ўзбекистон демократик давлатдир.

Ҳокимият қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятларига бўлинади.

Қонун чиқарувчи ҳокимият Ўзбекистон Республикасининг Парламенти — Олий Мажлис бўлиб, у икки палатадан: қуйи палата ва Сенатдан иборат.

Ижро этувчи органлар қуйидагилар: Вазирлар Маҳкамаси, вазирликлар, маҳаллий ҳокимият органлари (ҳокимиятлар), маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органлари (маҳалла қўмиталари).

Суд тизими қуйидагилардан ташкил топади: Конституциявий суд, Олий суд, Олий ҳужалик суди, Фуқаролик суди, Ҳарбий суд, маҳаллий суд органлари.

Луғат

Тизим - система

Ривожланган демократик давлат — развитое демократическое государство

Мураккаблик элементлари — элементы сложности

Қонун чиқарувчи — законодательный

Ижро этувчи - исполнительный

Маҳаллий - местный

15-топширик. Мати юзасидан қуйидаги саволларга жавоб беринг, жавобларингизни ёзинг.

Ўзбекистон Республикасида ҳокимиятнинг қайси турлари мавжуд?

Маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органи қандай номиланади, уни ким бошқаради?

Қайси соҳа “туртинчи ҳокимият” ҳисобланади?

Қонун чиқарувчи органнинг номи нима?

Ўзингиз билган вазирликларнинг номини ёзинг.

16-топширик. Нуқталар урнинга тегишли келишик ёки эгалик қўшимчаларини қўйиб, сўз бирикмаларини кучиринг, қаратқич ва тушум келишигидаги сўзлар қачон белгисиз қўллана олишини эсланг.

Бошқарув шакл..., давлат тузилиши... шакл..., суд ҳокимият..., халқ томон...дан сайланиш, ўз касби... фидойилар..., ўз-ўзи... бошқариш, сенатор... сайлаш, сайлов округ...

17-топширик. Матнни уқинг.

КОНСТИТУЦИЯ

Конституция давлатимиз мустақиллигининг рамзи ва ифодаси, халқ ҳурлиги ва озодлиги тимсолидир, у озодлик ғояси ва руҳи билан суғорилган. Конституциямизда инсоннинг ҳаёти, эрки, шаъни, қадр-қиммати, ҳуқуқлари ва эркинликлари муқаддас саналиб, улар ҳуқуқий жиҳатдан кафолатланган.

Конституциядаги айрим моддаларни ёдга олайлик:

1- модда. Ўзбекистон – суверен демократик республика.

4- модда. Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир.

5-модда. Ўзбекистон Республикаси қонун билан тасдиқланган ўз давлат рамзлари - байроғи, герби ва мадҳиясига эга.

29-модда. Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътикод эркинлиги ҳуқуқига эга.

31-модда. Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътикод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътикод қилмаслик

хуқуқига эга. Диний карашларни мажбуран сингдиришга йул кўйилмайди.

41- модда. Ҳар ким билим олиш хуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир.

66-модда. Вояга етган меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар.

18-топшириқ. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг таълим, оила, ота-она ва фарзандлар муносабати масалаларига бағишланган 41-42-63-64-65-моддаларини (ўзбек тилида) мустақил равишда ўқиб ўрнанинг, дўстларингиз билан муҳокама қилинг.

19-топшириқ. Қуйидаги шеърни ифодали ўқинг, мазмунини тушунтириб бering:

ВАТАН ОЗОДА БЎЛСИН

Кўёш фалак тоқида,
Ой ҳам фазода бўлсин.
Нур ёғсин кеча-кундуз,
Ватан озода бўлсин.
Утиб абри найсонлар,
Дурлар тўксин осмонлар,
Чарақласин айвонлар,
Ватан озода бўлсин.
Шабнамларга юзингни
Ювиб очгил кўзингни.
Пок эт аввал ўзингни,
Ватан озода бўлсин.
Майли гул, райҳон ўстир,
Ўғил-қиз, инсон ўстир.
Аввал қалб, иймон ўстир,
Ватан озода бўлсин.
Сен шом, наҳорига бок,
Боғу баҳорига бок.
Имом Бухорийга бок,

Ватан озода бўлсин.
Бу дунёда гул қолар,
Боғ қолар, булбул қолар,
Биз кетармиз, шул қолар.
Ватан озода бўлсин.

Сирожиддин Саййид

Луғат

Фалак тоқида – под куполом неба.

Абри наисон – весенний дождь.

Шабнам – роса.

Иймон – вера.

Шом – сумерки.

Наҳор – утро, рассвет.

20-топширик. Маҳаллангиз, кучангизга берилган ном, унинг тарихи ҳақида нималар биласиз? Сиз маҳаллангиз обод бўлиши учун нималар қилаётганингиз тугрисида сузлаб беринг. Ҳикоянгизни дафтарингизга ёзинг.

21-топширик. Ўзбекистон ҳақида қўшиқларни тингланг, уларнинг мазмуини сўзлаб беринг.

22-топширик. Шеърни ўқинг. Маъносини сузлаб беринг. Шеърни ёд олинг.

Бир ниҳол

Юртдошим, боғингга бир ниҳол қада,

Бу ниҳол номини Яхшилиқ ата.

Ниҳолинг ёнига бир гул экиб қуй,

У гулнинг исмини Гузаллик деб қуй.

Гулу ниҳолингга бахш этиб ҳаёт,

Сув бер ва бу сувга Меҳр деб қуй от.

Сендан фарзандингга боғ қолсин, эй дуст,

Боғинг Ватан деган ном олсин, эй дуст.

Эркин Воҳидов

23-топширик. *Ниҳол, қадамоқ, меҳр, яхшилиқ* сузларининг маъносини аниқланг.

Ушбу сузлар нштирокида бирикмалар тузинг.

2. КАСБИМ – ФАХРИМ

1-топширик. Матни ўқинг.

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти 1935 йил 14 сентябрда Урта Осиё давлат университетининг педагогика факультети негизида ташкил топди. 1947 йилда буюк шарқ мутафаккири Низомий номи берилган. 1998 йилда касб-хунар коллежлари учун малакали педагог ва муҳандис педагог кадрлар тайёрлаш бўйича таянч олий таълим муассасаси сифатида институтга университет мақоми берилди.

Тошкент давлат педагогика университети(ТДПУ)да олий таълим (бакалаврият, магистратура), олий ўқув юртидан кейинги таълим (аспирантура, докторантура), кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш бўйича иш олиб борилади.

Университетда 23 мутахассислик бўйича бакалавр, 25 мутахассислик бўйича магистрлар тайёрланади. Малака ошириш ва қайта тайёрлаш бўйича иккита факультет фаолият кўрсатади. Шунингдек, элликдан зиёд кафедра мавжуд бўлиб, уларда 800 га яқин профессор-ўқитувчи ишлайди.

ТДПУ педагогик кадр тайёрловчи барча муассасалар учун таянч олий мактаб ҳисобланади. Бу сзда олий педагогик таълимнинг барча меъёрий ҳужжатлари: давлат таълим стандартлари, ўқув режалари, фан дастурлари яратилади.

Университет кутубхоналарида замонавий дарслик, ўқув қўлланмалари, илмий ва бадий асарлар, электрон дарслик ва ишланмалар мавжуд.

Шунингдек, талабалар учун шинам турар-жой, спорт иншоотлари ҳамда умумий овқатланиш тармоғи мунтазам равишда хизмат қилади.

Луғат

Негиз - основа

Мутафаккир – мыслитель

Таянч муассаса – базовое учреждение
Мақом – статус
Малака ошириш – повышение квалификации
Қайта тайёрлаш – переподготовка
Меъёрий - нормативный
Ишланма - разработка
Шинам – удобный, комфортабельный
Иншоот - сооружение
Тармоқ – сеть
Мунтазам - постоянно

2-топширик. Берилган режага таяниб матннинг асосий мазмунини сузлаб беринг.

- 1) педагогика университети тарихи;
- 2) ТДПУ – таянч олий таълим муассасаси;
- 3) барча шароитлар мавжуд.

3-топширик. Қуйидаги суз ва суз бирикмалари инширокида гаплар тузинг:

олий мактаб, педагогик таълим, меъёрий ҳужжатлар, малака ошириш, бакалавр, магистратура, амалиёт, касб-ҳунар.

4-топширик. Қуйидаги матнни узбек тилига таржима қилинг, унга сарлавҳа қўйинг.

Нет ни одного учителя, который не стремился бы к вершинам педагогического мастерства в своей профессии. Ведь мастерство — инструмент, без которого невозможны высокие результаты учительского труда, его эффективность и качество.

«Мастер педагогического дела, — говорил В. А. Сухомлинский — настолько хорошо знает азбуку своей науки, что на уроке, в ходе изучения материала, в центре его внимания не само содержание того, что изучается, а ученики, их умственный труд, их мышление, трудности их умственного труда».

Педагогическое мастерство обретается в опыте, в повседневной работе. А эксперимент, направленный на усиление интереса детей к учебе, пусть даже иногда с определенными промахами, может зажечь других учителей духом творчества. Такой эксперимент нужно приветствовать и рассказывать во всеуслышание о тех, кто работает нешаблонно, творчески.

5-топширик. Севимли ўқитувчингиз ҳақида сўзлаб беринг. Ҳикояни “Мен узимнинг ўқитувчим ... ҳақида гапирмоқчиман” жумласи билан бошланг.

6-топширик. Нукталар ўрнига тегишли қўшимчаларни қўйиб матни ўқинг.

УЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ИНСТИТУТИ

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институти 1955 йил... ташкил этил... бўлиб, айти вақтгача республикамиз халқ хўжалиги учун 20 минг... ортиқ олий маълумотли мутахассислар етиштириб бер...

Ҳозирги кун... институт 4 та факультет, 19 та кафедра... иборат. Уларда 144 нафар ўқитувчи, шу жумладан, 12 та фан доктори ва профессор, 46 та доцент ва фан номзоди, 10 та Ўзбекистон... хизмат курсат... мураббий фаолият юритади.

Талабалар институт, туман, шаҳар ва республика миқёси... ўтказилади... сиёсий-ижтимоий, маданий-маънавий, ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш ишлари... фаол иштирок этиб келишади. Талабаларнинг аксарият қисми спорт устаси, халқаро тоифадаги спорт устаси, хизмат курсат... спорт устаси унвонларига сазовор бўлиш... Уларнинг кўнчилиги мамлакатимиз терма жамоалари аъзоси бўлиб, Олимпиада, жаҳон ва Осиё мусобақалари... шохсупага кўтарилиш..., юртимиз шухратини жаҳонга ёйишмоқда.

Институт ва унинг ўқув бинолари, хоналари, спорт иншоотлари кун сайин замонавийлашиб бормоқда.

Лугат

Айти вақтгача – до сих пор

Халқ хужалиги – народное хозяйство
Мураббий – здесь: тренер
Миқёс - масштаб
Ободонлаштириш - благоустройство
Кукаламзорлаштириш - озеленение
Аксарият кисми - большинство
Халқаро тоифадаги – международного класса
Сазовор бўлмоқ - удостоиться
Терма жамоа – сборная команда
Шоҳсура - пьедестал
Кун сайин – изо дня в день
Замонавийлашмоқ – модернизироваться

7-топширик. Куйидаги бирикмаларни рус тилига таржима қилинг. –ган қушимчаси қандай вазифа бажарётганини тушунтиринг.

Унвонга сазовор бўлган, хизмат кўрсатган мураббий, аввал ўқилган асар, яхши ўқиган, вазифалар бажарилган, бажарилган вазифалар, тузилган режа, кеча кўчириб бўлган.

8-топширик. “Касб номлари”нинг икки тилли лугатини ёзинг.

9-топширик. Ўзингиз танлаган касб, унинг намоёндалари туғрисида сузлаб беринг.

10-топширик. Матнни ўқинг.

АКАДЕМИК МАҲМУД САЛОҲИДДИНОВ

Маҳмуд Салоҳиддинович Салоҳиддинов – атоқли математик олим, физика-математика фанлари доктори, профессор, академик, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган **фан арбоби**, Беруний номидаги Ўзбекистон Давлат мукофоти совриндори. У Ўзбекистонда дифференциал тенгламалар соҳасидаги ҳозирги замон илмий мактабининг ташкилотчиси ва раҳбари, республикада фан ва

илмий таълимни ташкил этиш ва ривожлантиришга улкан ҳисса қўшган жамоат ва давлат арбобидир.

М.С.Салоҳиддинов 1933 йил 23 ноябрда Наманган шаҳрида таваллуд топди. 1950 йил Ўрта Осиё давлат университетининг физика-математика факультетига ўқишга кирди, уни имтиёзли диплом билан тамомлади. У 1958 йилда номзодлик диссертациясини муваффақият билан ҳимоя қилди. Шу билан бутун умрини Ўзбекистонда математик билимларни ривожлантиришга бағишлади. 1967-1985 йилларда ЎзФА вице-президенти, 1988-1994 йилларда эса президенти бўлиб ишлади.

Маҳмуд Салоҳиддинович сермазмун илмий, ижодий фаолиятини доим педагогик ва давлат ишлари билан бирга олиб борди. У 1985-1988 йилларда Олий ва ўрта махсус таълим вазири вазифасида ишлаб, олий мактабни ривожлантириш ва унинг кадрлар салоҳиятини кўтаришга катта ҳисса қўшди. Тошкент давлат университетига ўзи асос солган дифференциал тенгламалар кафедраси мудири бўлган. Ажойиб педагог, илмга чанқок ёшларнинг сеvimли мураббийи, шу билан бирга, жуда талабчан, меҳрибон, хушфезъл, адолатпарвар инсон.

Математикани ва олий таълимни ривожлантиришга қўшган ҳиссаси, сермаҳсул педагогик фаолияти ва юқори малакали илмий мутахассисларни тайёрлагани учун М.С.Салоҳиддинов “Хурмат белгиси” ордени ва медаллар билан тақдирланган.

Луғат

Атокли – именитый

Фан арбоби – деятель науки

Мукофот совриндори – лауреат премии

Тенглама - уравнение

Илмий таълим – научное образование

Ҳисса қўшмоқ – вносить вклад

Имтиёзли диплом – диплом с отличием

Номзодлик диссертацияси – кандидатская диссертация

Ҳимоя қилмоқ - защищать
Бағишламоқ - посвящать
Сермазмун - содержательный
Салоҳият - потенциал
Чанқоқ – жаждущий
Талабчан - требовательный
Хушфеъл - добродушный
Сермахсул - плодотворный
Тақдирланмоқ – быть награжденным

11-топширик. Матни қайта сўзлаш учун режа тузинг.

12-топширик. Матндаги ажратилган сўз ва бирикмалар ингиригида гаплар тузинг ва дафтарингизга ёзинг.

13-топширик. Қуйидаги тавсиялар билан танишинг. Сизнингча, журналист қандай бўлиш керак? Шу мавзуда матн тузинг.

ЖУРНАЛИСТИКАНИНГ 10 ҚОЙДАСИ

1. *Жон-дилдан ишланг!* (Иш нимадан бошланади? Қизиқиш ва холислик. Жон қуйдириш — муваффақият калити. Янгилик нима?)
2. *Энг муҳимлини айтинг!* (Муҳимлик мезонлари. Истикболни қуриш. Янгиликларни баҳолаш.)
3. *Режали ишланг!* (Ахборот майдонини чегириб олиш. Манбаларни топиш. Келишиб ишлаш. Ўз манбаларингизни ошқор этманг! Манбаларга танқидий муносабат.)
4. *Тайинли нарса ҳақида гапиринг!* (Мувофиқлаштириш. Томчида қуёш акс этади. Тафсилотлар. Метонимия ва метафора.)
5. *Тайёрланмоқ ва эшитмоқ!* (Ҳозирланиш. Саволни тўғри қуйиш. Табу – тақик Тинглаш қобилияти. Хулқ масаласи.)

6. *Воқеалар оқимига тўсқинлик қилманг!* (Қаҳрамонингизни кўп овора қилманг! Мухит. Қаҳрамон ва операторлар ўрнини белгилаш . Баҳолаш.)
7. *Тил маданиятига риоя қилинг!* (Эфирдаги янгиликлар. Матн-сценарий. Масъул муҳаррирларнинг ўрни. Табу – тақиқ. Сухбатда феъл замонлари. Телеэкран тили.)
8. *Янги версияларни топинг!* (Янгилашиш ва барқарорлик. Овоз оҳанги. Телесвизорда ҳикоя қилиш санъати. Ҳаяжонли кадрларни изоҳлаш. Мусиқа ва сурат. Худудийликдан умуммиллийликка)
9. *Воқеалар тасвирида ҳолислик* (Дилемма, яъни бир-бирига зид икки далил. Журналистикада ахлокий тамойиллар. Оммавий ахборот воситалари ҳокимияти.)
10. *Замон билам ҳамнафаслик* (Ахборот инқилоби. Компьютерлар хужуми. Халқ ҳокимияти. Журналистга янгича талаблар. Чегараларнинг очилиши.)

Эрик Фихтелиус

14-тоғшириқ. Қуйидаги суҳбатни ролларга бўлиб ўқинг.

- Соҳиба опа, сиз ҳам ўқишга кетяпсизми?
- Ҳа, Севара, биринчи дарсимиз – жисмоний тарбия.
- Не, сизни Киме-технология институтида ўқийди деб эшитган эдим-ку!
- Ўғри, уша ерда ўқийман. Лекин барча олий ўқув юртларида булганидек, мутахассислик фанларидан ташқари, бошқа бир қатор дарсларни ҳам ўтамин. Жумладан, жисмоний тарбия ҳам. Менга бу машғулотлар жуда ёқади.
- Айтинг-чи, Соҳиба опа, атроф-мухитни муҳофаза қилиш буйича мутахассис бўлиш учун қайси фанларни эътибор билан ўрганишим керак? Мактабни тамомлаш арафасидаман, келажакда фойдаси тегадиган нарсаларгагина вақтимни сарфласам дейман.
- Аслида, ҳамма фанларни астойдил ўргансанг, ўқиш, кичик кашфиётлар қилиш, билимларингни ҳаётда қўллаб кўриш қанчалик қизиқарли эканини тушуниб оласан. Ундан ташқари, ҳозирги пайтда барча фанлар, касблар

узaro бир-бирига сингиб кетяпти. Шунинг учун мактабдаги хамма дарсларингга пухта тайёрлан.

- Хуп. Лекин барибир, сиз ўқиётган факультетга кириш учун қайси фанга кўпроқ эътибор берай?

- Кимё, физика, математика, биология, география, тарих ва тилга.

- Раҳмат, Соҳиба опа, яхши ўқиб келинг. Хайр.

15-топширик. Сиз ўқиётган факультет (булим) ҳақида университет ёки институтингизнинг Интернет сайтига киритилиши мумкин бўлган маълумотларни ёзинг.

16-топширик. Ушбу маълумотларни бойитиш учун фотосуратлар танланг. Нима учун уларни танлаганингизни изоҳланг.

17-топширик. Келажакдаги режаларингиз ҳақида кичик ҳикоя тузинг ва дафтарингизга ёзинг. Мумкин бўлган ҳолларда келаси замон феълларини ҳозирги-келаси замон феъллари билан алмаштиринг. Матнини умумий мазмунида қандай ўзгариш бўлишини гушунтиринг. Мати тузиш учун кумаклашувчи саволлардан фойдаланинг.

Намуна: - *Сиз келажакда ким бўлмоқчисиз?*

- *Мен келажакда муҳандис бўлмоқчиман.*

- *Мен келажакда муҳандис буламан.*

Сиз келажакда ким бўлмоқчисиз?

Нима учун айнан шу касбни танладингиз?

Бу касбнинг мураккаб томонлари нимада?

Танлаган касбингизни эгаллаш учун нима қилиш керак?

Қайси фанларни кунт билан ўрганиш лозим?

Мақсадга етиш учун Интернет ёки масофавий таълим тизимидан қандай фойдаланиш мумкин?

Университет (институт)да олаётган назарий билимларингизни амалиётда қандай қўлламоқчисиз?

Яхши мутахассис булиш учун барча имкониятлардан фойдаланяпман деб уйлайсизми?

Яна қандай орзу-умидларингиз бор?

Луғат

Айнан – именно

Кунг билан урганмок – тщательно изучать

Масофавийи таълим – дистанционное образование

18-топширик. Сиз уқийдиган олий таълим муассасасида “Талаба низоми” борми? Унинг талабларини бажарасизми? Ушбу низомга сиз яна қандай қўшимчаларни киритишни истайсиз? Ўз вариантингизни ёзиб, уни гуруҳдошларингиз билан муҳокама қилинг.

19-топширик. Хафталик дарс жадвалингизни ўзбек тилида ёзиб, фаиларнинг ўзбекча номланишига эътибор беринг.

20-топширик. Куйидаги мақол ва ҳикматли сўزلарни ўқинг, уларнинг маъносини изоҳланг.

Сув — зар, сувчи — заргар. Хунарли — зар, хунарсиз— хор. Ҳалол иш — лаззатли емиш. Қўл — дил хизматкори. Ёзги меҳнат — қишки роҳат. Билим билан ҳикмат олтиндан киммат. Илм ўрганишдан мурод мансаб эмас, халқ ва ватан олдидаги бурчни оқлашдир. Эр йигитга қирқ хунар оз.

21-топширик. Нуқталар ўрнига гапнинг мазмунига мос феълларни тегишли замон шаклида қўйинг, гапларни рус тилига таржима қилинг:

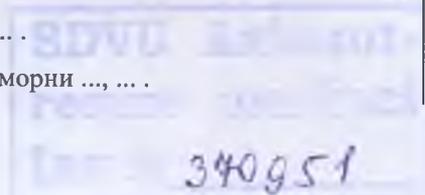
Талабалар дарс тайерлайди, ..., ...,

Дехқонлар ер ҳайдайдилар, экин..., ҳосилни...

Тикувчи ...,

Шифокор беморни ...,

тикади, уқийди, бичади,
экадилар, ёзади, кўради,
суғорадилар, даволайди,
йигиб оладилар

22-топширик. Танлаган касбингизга мос ролли уйинда иштирок этинг (масалан, «Бошлик ва ходим», «Ярим йиллик ҳисобот муҳокамаси»). Бунда уз ихтисослигингизга онд атамалардан фойдаланинг.

23-топширик. Қуйидаги шеърни маъносиини тушунтириб беринг.

УЛУҒБЕКНИНГ МУАЛЛИМИГА

Мен сенга шунчаки кузлар берганман,
Муаллим ургатар кўра олмокни.
Дилбандим, мен сенга она булганман,
Сенга у ургатар “она” демокни.

Мен сенга тилингни берганлигим рост,
Доно сузламокни у ургатади.
Мен сенга қулларинг берганлигим рост,
Қалам ушламокни у ургатади.

Мен сенга сут бердим, у эса зиё,
Унингсиз нулларинг булмас ойдин, ок.
Сени севмоғимни билади дуне,
Аммо у севди мендан ортиқроқ!

Сенга алла айтиб куйчи булганман,
У эса узингни шонр қилади.
Бўйларинг усганда кунгли тулган ман,
У аклинг устириб кунгли тулади.

Гудаклик чоғингда булганман бедор
Ва сенга бахшида этганман ҳаёт.
У эса яшашни ургатар минг бор,
Сени деб безовта яшар умрбод.

Сен агар хурматим сакламоқ бўлиб,
Кўтармоқ истасанг мени бошингга,
Аввал муаллиминг қўлларини ўп,
Фидойи қалбини кутар бошингга!

Сешинг инсонлигинг, борлигинг учун
Муаллимдан менинг жуда кўп қарзим.
Найти келиб бошинг кукка етган кун,
Иккимиз учун ҳам унга қил таъзим.

Хосият Бобомуродова

Луғат

Дилбандим – родимый мой
Зиё - свет
Ушини сиз – без него (нее)
Кўнгли гулмоқ – быть довольным
Гудаклик чоғингда – когда ты был младенцем
Бедор булмоқ – быть бдительным
Ҳаёт бахшида этмоқ – посвятить жизнь
Безовта булмоқ – беспокоиться
Фидойи – самоотверженный
Боши кукка етди – обрадовался
Таъзим - поклон

3. ТАЛАБА ВА ЗАМОН

1-топширик. Матни уқинг. Ундаги замонвий технологияларни аниқлашчи терминларни кучириб олинг. Уларни рус тилига таржима қилинг.

XXI АСР – АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСРИ

Биз яшашган даврда техника ва технологиялар жадал суръатлар билан ривожланмоқда. Компьютерларнинг янги ва янада янги авлодлари ҳеч кимни ажаблантирмай қўйди.

Уяли телефон алоқаси турмушимизда мустақкам ўрин олди. Биз нафақат овоз ердамида суҳбатлашишимиз, балки SMS (қисқа номалар хизмати) орқали мулоқот ўрнатишимиз мумкин. Шунингдек, бугунги кунда кичкинагина аппарат ёрдамида суратга туширишимиз, овоз ёзиб олишимиз, сеvimли куй-қушиқларни тинглашимиз мумкинлиги бизга жуда қўл келмоқда.

Интернет имкониятларимизни тобора кенгайтирмоқда. Унинг ёрдамида дунёда рўй бераётган воқеа-ҳодисалар ҳақида тезкорлик билан хабар топишимиз, касбимиз ёки сеvimли манжуроларимизга оид билим ва материалларни олишимиз, масофавий таълим тизими хизматидан фойдаланишимиз, екгирган ашула ва фильмларимизни кучиришимиз, виртуал дукондан маҳсулот харид қилишимиз мумкин.

Электрон почта, ISQ, форум, чат ва бошқа хизматлар алоқа ўрнатиш соҳасида катта тараккиёт рўй берганини намойиш қилмоқда.

Аввал плёнкага туширилган тасвирни қоғозга чиқариш катта машаққатга айланган булса, ҳозир рақамли технологиялар ёрдамида бу иш тез ва соз бажарилмоқда.

Эртага нима булади, вақт курсатади. Лекин бир нарса аниқ: технологиялар ипсон ҳаётини қизикарли ва мукамал қилишга ёрдамлашаверади.

Луғат

Суръат – темп

Ажблантирмок – удивлять

Мулоқот урнатмок – установить общение

Қул келмок – пригодиться

Харид килмок – покупать

Тараккиёт – развитие

Рўйи бермок - проеходить

1-топширик. Қуйидаги саволларга жавоб беринг:

Нима сабабдан XXI аср ахборот технологиялари асри ҳисобланади?

Қундалик ҳаётингизда ахборот технологияларининг ўрни қандай?

Машгулотларга, хусусан, “Ўзбек тили” дарсларига тайергарлик куришда компьютердан, Интернет тармонидан қандай фойдаланиши мумкин?

Тил ўргатувчи компьютер дастурларини биласизми?

Сизнингча, Ўзбек тилидан мультимедиа дарслиги қандай бўлиши керак?

3-топширик. Ўзингиз ҳақингизда қисқа маълумот ёзинг ва турли сайтларда танишини учун эълон тайерланг.

4-топширик. Дўстингизга ўзбек тилида электрон хат ёзинг ва уни e-mail орқали жўнатинг. Ўзингизни мунтазам давом эттиринг.

5-топширик. Матнини ўқинг.

ЭЛЕКТРОН ПОЙАФЗАЛ

Дунёдаги энг биринчи электрон оёқ кийими АКШнинг Массачусет технология институтида ишлаб чиқилган. “Veb for Shoe” деб номланган компьютерлаштирилган пойафзал уз эгасининг юриш ёки югуриш услубига мослашиш, унга нима ёқишини эслаб қолиш, хатто унинг ўрнига кўчада бошқалар билан танишиш каби қобилиятларга эга. У махсус “Магеллан” операцион тизими томонидан бошқарилади. Товон томони ва уч қисмида

жойлашган камералар юриш ёки югуриш вақтида ҳавога тулиб, ушбу ҳаракатларни енгиллаштиради. Сенсор, вибратор кабилар инсон ҳаракатланаётганида пайдо булаётган муаммолар ҳақида пойафзал эгасининг шахсий компьютери ски қўл телефонига ахборот юборади. Экранида график тасвирлар ёрдамида қанча масофа қандай тезликда босиб ўтилгани, бунда қандай муаммолар, ноқулайликларга дуч келингани таҳлил қилинади.

Бундан антика оёқ кийими эгалари виртуал ҳамжамият тузишлари мумкин. Яъни электрон туфли хотирасига унинг эгаси ҳақидаги маълумотлар, аудиофайллар киритилиши мумкин. Шунда кучада “қуришиб қолган” турли электрон туфлилар бир-бирини танийди ва эгалари туғрисида радиовизиткалар билан алмашади, ахборот компьютер экранига узатилади. Мазкур пойафзалнинг электрон қисмлари сув ва кучли зарбалардан инсончи воситалар ёрдамида ҳимояланган.

Бу туфлиларнинг оғирлиги оддий оёқ кийиминикидай 500 грамм. Интернет орқали буюртма беришда уларнинг бичими, размери, дизайни, электрон қисмидаги имкониятлар миқдори, турини танлаш мумкин.

Массачусет технология индустрида олиб борилаётган тадқиқотлардан яна бири голаларни а микрокомпьютерлар қушиб тукилган антика мато ва шу матодан тикилган либосларга бағишланган бўлса, иккинчиси ўтказгичсиз тармок ёрдамида кўрадиган кузойнак-мониторлар билан боғлиқдир. Бу маҳсулотлар электрон дастур асосида кийим эгаларининг шифокори, маслаҳатчиси, ҳамкори сифатида йўл қўйилиши мумкин бўлган хатокамчилик, дуч келиши эҳтимоли бор нохушлик ҳақида огоҳлантиради. Эгнидаги электрон системага инсон оддий овоз билан буйруқ бериши кузда тутилган.

Олим ва дастурловчи мутахассислар фикрича, яқин келажакда либослар олами янги, ниҳоятда ривожланган босқичга кутарилади.

www.mirnovostey.uz

Луғат

Ўт наси – свой хозяин
Моеланиш – приспособливаться
Услуб – стиль
Қобилият – способность
Товон томони – область пятки
Уч қисми – носовая часть
Масофа – расстояние
Покунайликлар – неудобства
Дуч келмоқ – встретить
Антика – удивительный
Ҳамжамият – сообщество
Бичим – покрой
Тола – волокно
Мато – ткань
Ўтканчилик тармоқ – беспроводниковая сеть
Ҳамкор – партнер
Похушлик – неприятность
Оғоҳлангирмоқ – предупреждать

6-тошшириқ. Матида учраган янги сўз(неологизм)ларни кучириб ёзинг, маъносини изўзланг.

7-тошшириқ. Интернетдан электрон маҳсулотлар ҳақида маълумот топинг ва шу асосда қисқа хабар тайёрланг.

8-тошшириқ. Матини ўқинг. Нотаниш сўзлар луғатини тузинг.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ

Кадрлар тайёрлаш миллий моделида узлуксиз таълим тизимининг олий таълимга алоҳида эътибор қаратилган. Унинг мақсади республикамизнинг

ижтимоий-иқтисодий ва маданий ривожига ўз ҳиссасини қўшадиган, бозор иқтисодиёти шароитида самарали фаолият юритадиган юкори малакали мутахассисларни тайёрлашдир.

Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонунига мувофиқ 1998 йилдан олий маълумотли мутахассисларни икки босқичда – бакалаврият ва магистратурада тайёрлаш тизими жорий этилди. Талабаларни олий таълим муассасаларига қабул қилиш давлат грантлари ва тулов-шартнома асосида амалга оширилади.

Ўзбекистонда олтишдан зиёд олий таълим муассасалари – университетлар, институтлар ва бошқа билим даргоҳлари олий маълумотли мутахассисларни тайёрлайди. Мамлакатимизда техник йўналишда таълим берувчи 14 та, гуманитар йўналишда – 15 та, педагогик йўналишда - 5 та, тиббиёт соҳасида - 5 та, аграр йўналишда - 4 та ҳамда бир қатор ихтисослашган университет ва институтлар мавжуд. Шунингдек, республиканинг турли шаҳарларида олий ўқув юртларининг филиаллари ишлаб турибди.

Ҳамкорлик натижасида мамлакатимизда ётакчи хорижий университетларнинг филиаллари фаолият кўрсатмоқда.

Олий таълим муассасаларида машғулотлар асосан ўзбек, рус, қорақалпоқ, баъзи мутахассисликлар бўйича инглиз, қозоқ, тожик, туркман тилларида олиб борилади.

Республикамиз олий таълим масканларида электрон каталоглар, виртуал кутубхоналар яратилган, электрон дарсликлар ва қўлланмалар тайёрлаш ишлари олиб борилмоқда.

Профессор-ўқитувчилар хориждаги ҳамкасблари билан тажриба алмашиш имконига эгалар. Иқтидорли талабалар турли мамлакатларга грант асосида ўқишга юборилиши йўлга қўйилган. Ўқиш ва илмий изланишда фаоллик кўрсатган талабалар Президент стипендияси, Улуғбек, Навоий ва бошқа алломаларимиз номи билан аталувчи махсус стипендияларга сазовор бўлишади.

Мимликатимиз талабалари уртасида фан олимпиадалари, илмий-амалий ишжумалар, спорт универсиадалари, турли маданий-маърифий кўриктанловлар мунтазам равишда ўтказилади.

Буларнинг барчаси олий таълим муассасасида ўқиш йилларининг “олтин динр” деб аталганига сабабдир.

9-тоғширик. Матн асосида режа тузинг ва уни сўзлаб беринг.

10-тоғширик. Ўзбекистон Республикасидаги таълим боскичлари ҳақида сўзлаб беринг, уларни чинида тасвирланг.

11-тоғширик. Сиз ўқийдиган университет(институт)да турли соҳаларда муваффиқият қозонган талабалар ҳақида тизматга мақола ёзинг.

12-тоғширик. Шуктлар ўрнига таънинг маъносига мос сўзларни кўйиб, матнни кўчиринг (кўйидаги сўзлардан фойдаланинг: *боғламаган, хотиралар, мумкин, ёни тизматини, ёни тизматда, қанчалик, дунёда*).

Ёшлигинингни асра

асри. ... ундан яхши нарса
Ундан қимматли нарса йўқ! Кимда-ким ... ўзини улуғ ва ажойиб ишлар билан ёки ҳеч бўлмаса оддий, лекин ҳалол ва фойдали меҳнат билан ... қилган, у, ёшлиги ... хушчақчақ ўтган
ин қанчалик ёркин ... қолдирган бўлмасин, уни ҳаётф кетган, дсб хисоблайвериши

«Тафаккур гулшани»дан

13-тоғширик. Кўйидаги матида кўтарилган муаммога уз муносабатингизни билдиринг.

ЗАМОН ВА ЗАМОНАВИЙЛИК

Антонина Павловнанинг гапларини тинглаб, бугунги ёш йигит-қизларнинг юриш-туриши ҳақида уйга толаман. Биз яшайдиган уйнинг йулагида киш кунлари уч-тўртта қиз сигарет чекиб туришганини бир неча марта кўрганман. Утган-кетгандан уялишмайдиём. Ҳар гал курганимда юрагим зиркирайди. Эсиз ёшлик! Ота-онаси бормикан буларнинг, хабардормикан аҳволидан? Балки улар ўзларини маданиятли, замонавий ҳисоблашар, давр шунақа дсйишар? Йўқ, асло! Бунинг на маданиятга, на замонга даҳли бор. Антонина Павловна гапирар экан, эзилаётгани, юраги ачишаётгани юз ифодасидан билиниб турар эди.

—Маиа шунақа енгил-елпи қарашлар етим болаларнинг кўпайишига сабаб бўлмаептими? — дейди опа сўзини давом эттириб.

—Бунда Ғарбнинг таъсири йўқ деб, ким айта олади?

Ҳа, Ғарбнинг таъсири бор, ҳеч шубҳасиз. Ҳозир нима кўп - кино кўп. Ғарб мамлакатларида ишланган фильмларда тасвирланган беҳаё манзаралар ёмон таъсир курсатиши аниқ Бундан ташқари, видеомагнитофонлар, интернет-чи? Уларда нималар курсатилмайди?

Аслида-ку, одам кўрган ёки эшитган ҳар бир нарсасига кўр-кўрона эргашмай, ундан тегишли хулоса чиқариши зарур, танқидий кўз билан қарай билиш керак.

М. Ҳазратқуловдан

Луғат

Утган-кетган – прохожие

Юрагим зиркирайди – сердце болит

Эсиз ёшлик – жаль молодость

Даҳли йўқ – не имеет отношения

Эзиляпти, юраги ачишяпти – сердце щемит

Юз ифодаси – выражение лица

Беҳаё манзаралар – бесстыдные сцены

Кўр-кўрона - слепо

14-тоғашриқ. Матнини ўқинг, уни қисқартиринг, тезис шаклига келтиринг.

ЁШЛАР ЛОЙИХАЛАРИ

Бир авлоднинг камил инсонлар булиб вояга етиши, пухта таълим, мукаммал тарбия олиши масаласи давлатимиз сиёсатининг устувор нушонларидандир. Бу эзгу ишга мамлакатимиздаги қўллаб-қўллаш жамоат ташкилотлари муносиб ҳисса қўшмоқда.

2007 йил 17-24 июнь кунлари “Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми” ҳамда “Меҳр нури” жамғармалари ташаббуси билан Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда барча вилоятларда “Биз – бир жамоамиз!” тадбири мунаффақиятли ўтказилди. Тадбир бу борадаги лойиҳалардан йигит-қизларни хабардор қилиш, жойлардаги ташаббускор ва изланувчан ўғил-қизларни аниқлаш имконини берди. Фаол йигит-қизлар ҳамда “Келажак овози” республика кўрик-танлови галиблари учун ёшларнинг ёзги ўқув оромгоҳи ташкил этилади. Бу ерда ҳуқуқий, маънавий-маърифий, ижодий-интеллектуал тадбирлар, семинар-мангулотлар, ижодий анжуманлар ўтказилиши кўзда тутилган.

ЎЗА сайтидан

Луғат

Мукаммал – совершенный, всесторонний

Устувор – приоритетный

Ташаббускор – инициатор, инициативный

Изланувчан – ищущий

15-тоғашриқ. “Соғлом авлод учун”, “Экосан”, “Нуроний” “Истеъдод” жамғармалари, “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати ҳақида сўзлаб беринг.

16-тоғашриқ. “Севги” шеърини ўқинг. Уни ёд олинг.

СЕВГИ

Ўн саккизга кирмаган ким бор,
Боғингдан гул термаган ким бор.
Сен ҳақингда ёзиб тўрт сатр,
Сирдошига аста кўрсатиб,
Қушни қизга бермаган ким бор.

Дастлаб ҳар ким қалам олган он
Ёниб сени куйлар бегумон.
Маскан қуриб ҳар бир кунгилда,
Ошиқларни қолдириб тилдан,
Шоирларни қилурсан бийрон.

Тушдим чоғи мен ҳам домингга,
Эзгу ҳислар бахш этдинг менга,
Ҳаётимга зар лавҳа булдинг,
Илк шеъримга сарлавҳа булдинг,
Хаёлларим улфатдир сенга.

Юрагимда ҳис этдим қанот,
Тилсим каби очилур ҳаёт,
Висолдаги дамларим ширин,
Ҳижрондаги ғамларим ширин,
Кулиб боқар менга коинот...

Ўн саккизга кирмаган ким бор,
Боғингдан гул термаган ким бор...

Эркин Воҳидов

Луғат

Тўрт сатр – четыре строчки (здесь: стихи)
Сирдош – лицо, которому поверяются тайны

Бетумон - несомненно

Маскан - обитель

Ошик - влюбленный

Гапирон - отточенный, чеканный

Домнига тушмоқ - здесь: попасть в западню любви, быть без ума от любви

Эту хислар - благие, добрые чувства

Тилсим - загадка

Нисон - свидание

Хижрон - рагулка

17-тошширик. Уқинг, дафтариғизга кучириб олинг. Нотаниш сўзлар маъносини топиб, улар билан гаплар тузинг.

КУЛИШ ОДОБИ

Кулиш - хурсандчилик, кайфичоғлик белгиси. У инсон руҳий ҳолатининг яхшилиги, кайфиятининг чоғлигидан далолат берувчи хис-туйғулар гўлиқинидир. Яхши кулгу руҳий соғломликнинг белгисидир, дейилиши ҳам шундан булса керак.

Аммо кулишнинг каттиқ товуш чиқариб, меъеридан ошиб кетиши, одоб қондаларининг бузилиши, атрофдагиларга озор бериши, салбий фикр ҳосил қилишига сабаб бўлади.

Одобномадан

18-тошширик. Қуйидаги хандалардан фойдаланиб, сахна кўринишларини тайёрланг.

ХҲРОЗ

Ботюрда паррандаларни кўриб юрган киши бир сотувчининг хўрозига ҳаридор бўлади. У сотувчига менсимай қараб, «бу жўжачага неча пул сурайтени?» - дейди. Сотувчи дарғазаб бўлади. Дудукланиб, «бунинг нимаси жўжи? Хўроз-ку, курмаяпсизми?» - дейди аранг.

Хўрознинг нарҳини тушириш исгагида бўлган харидор яна атайлаб, «Э, нимаси хўроз бунинг? Жўжачани жўжача дейди-да!» - деб қайта-қайта сотувчининг асабига тегади. Унинг муомаласидан жажли чикқан дудук сотувчи: «Шу жўжача бўлдимми? Мана сенга жўжача!» - деб харидорни хўроз билан уради.

Аранг кочиб қутулган харидор милиция ходимини бошлаб келади. Милиционерга: «Манави одам мени эшакдек келадиган хўроз билан урди», - дейди.

КУЗ ШИФОКОРИ ҲУЗУРИДА

Врач қабулига кирган беморнинг кўриш даражасини аниқлаш учун ҳарфларни курсатади. Кичик, ўрта ҳарфлардан бошлаб, энг йирикларигача бориб етади. Бироқ бемор чол “билмадим”дан нарига утмайди. Қийналиб кетган врач афсусланиб:

- Эҳ, отахон, сиз мутлақо кўрсиз! — дейди.

Бемор:

- Йук, болам, мен кўр эмасман, фақат ҳарф танимаيمان, холос, - дейди.

ЗАМОНАВИЙ ДАРС

Ўқитувчи:

- Болалар, бугун феълларнинг тусланиши утамиз. “Мен турибман, сен турибсан, у турибди, биз турибмиз”, - деди ўқитувчи янги дарсни бошлагач.

Кейин ўқувчидан сўради:

- Қани айт-чи, тусланишдан нимани тушундинг?

- Ҳамма турибди.

Математика ўқитувчиси дарс ўтяпти.

Синф хонасига кириб келган комиссия аъзолари стол устида турган компьютерларга караб ҳайрон бўлиб қоладилар. Шунда улардан бири:

- Компьютер шу ерларгача етиб келибди-я. Айтингчи, болалар ундан фойдаланишни билишадими?

Укитувчи

Бит хамиши дарсада компьютердан фойдаланамиз. Мана кўринг.

У болалардан бирини доскага чиқаради. Сунгра болаларга қараб:

— Стол устидаги бешта компьютердан биттасини манави ўртоғимиз олса, нечта компьютер қолади?

Болалар

— Тўртта!

Укитувчи тўрурлашиб, комиссия аъзоларига қараб қўяди.

Ботир Муҳаммадхўжаев

19-тоғширик. Шеърни ўқинг. Унинг маъносини сўзлаб беринг.

ОШИҚЛАР САРДОРИ

Гулбушлар ичинда тинмас забонман,
Ҳамон ёнинг даман, танангда жонман.
Агар ошиқларинг ун мингта бўлса
Билгилки, аларнинг сардори менман.

Сенгига содиқлик шартини қўйсанг,
Шартини бажармас деб, ёнингдан қувсанг,
Агар Ун мингтадан юзта қолдирсанг,
Билгилки, юзтадан биттаси менман.

Кексалик деган сўз жой олса дилдан,
Пигизлик қуввати кетса ҳам белдан,
Ҳар кун гул олсанг сен гар унта қўлдан
Билгилки, энг аввал гул тутган менман.

Филак филаклигин килса ногаҳон,
Сендан юз угирса ҳатто кенг жаҳон,

Ошиқлардан қолса бир нафар, инон,
Қолган шу ошиғинг билгилки, менман.

Кузларинг бемаҳал ёшларга тулса,
Агар душманларинг устингдан кулса,
Ошиқларинг агар ҳеч келмас булса,
Марҳум ул Расул Ҳамзат билгилки, менман.

Расул Ҳамзатов. Эркин Воҳидов таржимаси

20-топширик. Расул Ҳамзатов қаламига мансуб “Ошиқлар сардори” шеърининг русча вариантыни ўзбекчаси билан таққосланг (қўлланманинг “Адабий-бадий матнлар” қисмига қаранг).

4. ТИЛ – МАЪНАВИЯТ КЎЗГУСИ

Г. Говиширик. Митини ўқинг. Ундаги асосий фикрни ифодалаг.

ТИЛ БОЙЛИГИНИНГ БИР ДАЛИЛИ

Мисолумки, муайян тилнинг бойлиги шу тилда мавжуд бўлган сўзлар миқдори билан эмас, балки тилнинг сўз бойлиги, сўз маъноларининг ўзгариши, услубиятининг ривожланганлиги, нуткий оҳангнинг ранг-баранглиги билан белгиланади. Шу жиҳатдан ўзбек тили ҳам, шубҳасиз, бой тил ҳисобланади. Буни биргина сўз мисолида кўрсатиш мумкин.

Бирча сонлар орасида “бир” сўзи алоҳида ажралиб туради. Бу сўз туб сўз шаклида, айрим қўшимчаларни олган ҳолда ёки жуфт ҳолда қўлланади, шунингдек, муайян сўзлар билан бирикиб ҳам келади.

“Бир” сўзи санок сон маъносида қўлланади. Масалан: Мен бир китоб ва икки нафтир сотиб олдим. Бир қиз қўшиқ айтади, уч қиз рақсга тушади. Бола бир қўшини баланд кўтарди.

“Бир” сўзи номаълумлик маъносини билдиради: Кеча бизникига бир аёл келди. Феруза бир гап айтмоқчи эди. Бир одам киришга рухсат сўраяпти.

“Бир” сўзи маънони кучайтириш учун ҳам хизмат қилади: Ҳозир шундай бир ажойиб замон келди-ки, киши бахтини меҳнатдан топади. Шаҳноза опа китига бир чиройли кўйлак тикиб берибди. Ўғли бир яхши йигит экан.

Бундан ташқари, “бир” сўзи қўшимчалар ёки айрим сўзлар билан қўлланилганда, гумон, чегаралаш, кетма-кетлик, предметнинг ноаниқ белгиси, бир хиллик, вақтга нисбатан номаълумлик ёки мавҳумлик каби қатор маъноларни билдиради.

Бу каби сўзлар ўзбек тилида кўплаб учрайди. Уларнинг маъноларини, қўлланилиши хусусиятларини билмай туриб, матнни тушуниш, уни тўғри таржима қилиш, аниқ ва таъсирчан нутқ тузиш мумкин эмас.

2-топшириқ. Қуйидаги гапларни рус тилига таржима қилинг, "бир" сўзининг қулланилиш хусусиятларига эътибор беринг.

Биров эрта туриб тонгни қаршилашни ёктиради, биров эса қоронғи тунда чексиз юлдузларни кузатишни хуш кўради. Мени бирор киши сўраса, ҳозир келадилар денг. Биргина тарихдан шунча китоб ўқишим ксрак. Беморнинг аҳволи бирдай. Етти ўлчаб, бир кес. Бир эшитинг-а, нақадар нафис куй! Бир ўйлаб кўрайлик-чи. Наташа ўзбекча бир гапирди, йиғилганлар қарсак чалиб юборишди. У столга бир урди... Бизнинг сўзимиз билан ишимиз бир. Бирдан-бир ниятим – ҳаётда уз ўрнимни топиш. Сергей чолнинг саволларига бирма-бир жавоб берди. Улар бир-бирини қаттиқ севишарди. Анора мени кўриб қолди-ю, онасига бир нима деди.

3-топшириқ. Гапларни ўзбек тилига ёзма таржима қилинг. Таржимада қуйидагилардан фойдаланинг: *бир кун*, *битта-битта*, *бир...бир*, *ҳар бир*, *бир неча*; *бир кун эмас*, *бир кун*.

Сухроб то хирургом хочет стать, то кардиологом. Кумуш поздоровалась со всеми по отдельности. Я один выполнил эту работу. Однажды я проснулся раньше обычного. Студенты старших курсов написали рефераты по нескольким дисциплинам. Долг каждого мужчины – защищать свою родину. Подлость когда-нибудь будет наказана.

4-топшириқ. Луғатдан фойдаланиб, "бош", "совуқ", "ташламоқ" сўзларининг маъноларини аниқланг.

5-топшириқ. Матнини укинг.

ҚАВМ-ҚАРИНДОШЛИК АТАМАЛАРИ

Халқимизда қавм-қариндошлик атамалари аксарият бир умумийликни ташкил этади. Негаки, уларнинг тарихий илдизи бир.

Масалан, ўзбек тилида "ота" сўзининг "дада", "ада" каби шакллари мавжуд. Ўзинчак шеvasида еки Хоразмда ўз отасини "ака" деб аташ ҳодисаси учрайди.

Сўзларини турли шеваларда "ойи", "ая", "опа", "аба" деб чакиришса, бунинларга нисбатан "момо", "катта ойи", "ача" каби номлар интилади. "Она" сўзи эса турли худудларда ё она, ё буви маъносини англатади.

Ўзбеклар яқин-яқинларгача ўзидан катта ўғил қариндошини "ога", кичигини "ини", киз қариндошининг каттасини "эгачи", кичигини "синчил" деб атаган. Ҳозир эса аксарият ака, ука, опа, сингил шаклида мурожаат қилади.

Ўзбек тилида ота ва онанинг ака-ука ҳамда опа-сингилларини аташ рус тилидагидан фарқ қилади. Масалан: отанинг акаси ёки укаси амаки, онанинг ака-укаси эса тоға деб юритилади; онанинг опа-сингиллари – хола, отаники эса – амма.

6-топиширқ. Қавм-қариндошлик атамалари буйича топишмоқлар уйлаб топинг ва уларни дифтариңгизга ёзинг. Масалан: *Қайнотамнинг ёлғиз қизи бор, қайнотамнинг кўнани менга ким булади?* (узим)

7-топиширқ. Шеърни ўқинг, маъносини тушунтириб беринг.

Гўлак эдим, кўп нарсага етмасди ақлим.

Билганиларим - бекинмачок ва тўптош уйин.

Кулоғимга чалинарди кексалар накли:

"Фалончим, пуч ёнғокка тўлдиран қўйин!"

"Сўн қўйди бировларнинг тегирмонига,

Гирромликда тулкига чап берар фалончи!"

Англиб етмай бу гапдаги теран маънига,

Кулоғимга кўринарди улар ёлғончи.

Кондан ўтган габиб дерлар. Улғайдим бу кун.

Ҳикматларнинг мағзин чақиб, булмасман ҳайрон.

Кексаларнинг айтганлари экан чиппа-чин:

Бошда ёнғоқ чақар экан баъзида инсон.

Ойдин Ҳожиёва

Лугат

✱

Бекшмачок – прятки

Гунтош – игра в камешки

Нақл – предание

Фалончи – такой-то, некий

Куйинини пуч ёнғоққа тўлдирмоқ – тешить пустыми надеждами

Бировнинг тегирмонига сув қуймоқ – лить воду на чужую мельницу

Гирромликда тулкига чан бермоқ – хитёр как лис

Теран маъни – глубокий смысл

Бошдан ўтган табиб – лекарь тот, кто перенес (пережил) болезнь

Мағзини чақмоқ – постичь истинный смысл

чиппа-чин – истина, истинный

Бошда ёнғоқ чақмоқ – (дословно: колоть орехи на чьей-либо голове)

поедом есть кого-либо.

8-топширик. Қуйидаги ибораларнинг русча муқобилини топинг.

Икки томчи сувдай, томдан тараша тушгандай, бировнинг ноғорасига уйнамоқ, оёғи куйган товукдай, енг шимариб, хамирдан қил суғургандай.

9-топширик. Бошқотирмани ечинг. Бунда биринчи сўзининг охириги ҳарфи кейинги сўзининг биринчи ҳарфи эканини назарда тутинг.

Berilgan so'zlarning antonimlarini katakchalarga yozing.

4 Tekshir

So'zlar

1. topinoq
2. yunshoq
3. oq
4. qimmat
5. to'g'ri
6. sovitnoq
7. noqulay
8. mayda
9. oz
10. bo'sh
11. noan'anaviy

10. tanishtir. Quyidagi fe'llarning sinonimlari bilan almashtiring:

Чатамоқ, танштироқ, кувонимоқ, имюламоқ, дам олмақ.

11. tanishtir. Dastavda foydalanib, omonim va paronim so'zlariga misollar ezing, ular ustidagi katakchalarga yozing.

12. tanishtir. Quyidagi so'zlarni tug'ri uking, ma'nosiini aniklang.

Он – ун – ўн

Кул – кул – кўл – кул.

Уч – ўч.

Тун – тўн.

Куз – кўз.

Ин – эн.

Ил – эл.

Кенмоқ – қилмоқ.

Ўтказмоқ – ўтқазмоқ.

Он – онг.

Ўн – ўнг.

Тон – тонг.

Синган – сингган.

Эн – энг.

Мин – минг.

Кўнгил-кўнглинг-кўнглингга.

13-топширик. Матни ўқинг.

ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИ

Мақоллар – узбек халқ оғзаки ижодининг оммавий жанрларидан бири. Асрлар давомида оғиздан оғизга ўтиб келган мақоллар халқимизнинг дунёқараши, жамиятга булган муносабати, тарихий ва рухий ҳолатини билдиради.

Халқ мақолларда ҳаётини тажриба натижасида келиб чиққан қимматли фикрларни ифодалайди. Мақоллар кўпинча шеърини шаклга эга бўлади. Улар фикрнинг ихчам, пишиқ ва пухталиги билан халқ оғзаки ижодининг бошқа турларидан фарқ қилади.

Мақоллар чуқур ва мукамал мазмунга эга бўлиб, уларда меҳнатқаш омманинг донолиги, миллий анъанадалари, халқнинг кўп асрлик орзу-умидлари, ватанпарварлик, инсонпарварлик хислатлари, қисқаси, барча ижобий фазилатлари акс этган. Шу сабабдан ҳам уларнинг ижтимоий-сиёсий ва тарбиявий аҳамияти ниҳоятда каттадир.

А.Хусанов

14-топширик. Ушбу мақолларнинг маъносини тушунтиринг.

1. Оч холини тўқ билмас, касал холини - соғ. 2. Яхшининг насиҳатига кирмаган ёмоннинг йўлига кирар. 3. Аввал иқтисод, кейин сиёсат. 4. Кўп бўлса кетар, оз бўлса етар. 5. Ақлингга ақл қўш, жаҳлингга – сабр. 6. Сабр аччиқ, меваши ширин. 7. Кўп билган оз сўйлар, оз бўлса ҳам соз сўйлар. 8. Кичикни макта, каттани сақла. 9. Кўз — кўрқоқ, қўл — ботир. 10. Дўст ачитиб гапирар, душман — кулдириб. 11. Рост сўзни айт, ёлғон сўздан қайт.

15-топширик. Берилган хикматли сўзларни қўнидаги мавзулар бўйича ажратинг: *билим олиш, дўстлик, муомала одоби, яхшилик қилиш, бахтга эришиш, меҳнатсеварлик, одоб-ахлоқ тўғрисида.*

ОЗ-ОЗ ҲАҚИДАГИ ҚАЎЛЛАМА

1. Қарбизнинг одам жонсиз жасадга ўхшайди.
2. Назарнинг олмайдиган одам бахтсиздир.
3. Ҳар ким айбсиз дўст кидирса, дўст камайиб қолади, дўстларини ронжитанерса, душмани кўпаяди.
4. Уч нарсга ақлга куч беради: олимлар билан суҳбат, тажриба ва сабот. Уч нарсга ақлга зарар келтиради: тadbирсизлик, ҳафсаласизлик, шошқалоқлик.
5. Тин бўлса ҳам, булмаса ҳам бошга бало.
6. Ҳўр дорига ухшашдир, ортикчаси зарар келтиради.
7. Яхшилар яхшисини ажрата олиш хунар эмас, аммо ёмонлар яхшисини ажрата олиш хунардир.
8. Бахт-салоқнинг изласангиз топа олмайсиз; зимангиздаги инсоний бахтларнинг адо этинг – бахтнинг ўзи келади.
9. Истақнинг келишувидан кўра дўстона келишмовчилик яхшироқ.
10. Икки нарсанингидан сизга зарар йўқ, аммо асл фалокат маъюсланиб, руҳингиз суғийб келишидадир.
11. Сир саклаш тил остига чўғ олиб туришдан ҳам машаққатлидир.
12. Отаси олдидан ўз камчилигига иқдор бўлмаган фарзанд ўз касаллигини табибдан кўнраган бемор кишига ўхшайди.

13. Ҳаётнинг қисми. Матини ўқинг.

РЕКЛАМА ВА УНИНГ ТИЛИ

1. Рекламанинг тарихи ҳақида рекламанинг ўрни бениҳоя катта. Рекламага сарф қилинган ҳар сарф дуч келиш мумкин. У оммавий коммуникациянинг тарихи ҳақидаги кириб борган. Оммавий ахборот воситалари турларига кўра (1) радио, (2) теле, (3) реклама, (4) мажбурий, (5) реклама, (6) мажбурий, (7) мажбурий, (8) мажбурий, (9) мажбурий, (10) мажбурий, (11) мажбурий, (12) мажбурий, (13) мажбурий, (14) мажбурий, (15) мажбурий, (16) мажбурий, (17) мажбурий, (18) мажбурий, (19) мажбурий, (20) мажбурий, (21) мажбурий, (22) мажбурий, (23) мажбурий, (24) мажбурий, (25) мажбурий, (26) мажбурий, (27) мажбурий, (28) мажбурий, (29) мажбурий, (30) мажбурий, (31) мажбурий, (32) мажбурий, (33) мажбурий, (34) мажбурий, (35) мажбурий, (36) мажбурий, (37) мажбурий, (38) мажбурий, (39) мажбурий, (40) мажбурий, (41) мажбурий, (42) мажбурий, (43) мажбурий, (44) мажбурий, (45) мажбурий, (46) мажбурий, (47) мажбурий, (48) мажбурий, (49) мажбурий, (50) мажбурий, (51) мажбурий, (52) мажбурий, (53) мажбурий, (54) мажбурий, (55) мажбурий, (56) мажбурий, (57) мажбурий, (58) мажбурий, (59) мажбурий, (60) мажбурий, (61) мажбурий, (62) мажбурий, (63) мажбурий, (64) мажбурий, (65) мажбурий, (66) мажбурий, (67) мажбурий, (68) мажбурий, (69) мажбурий, (70) мажбурий, (71) мажбурий, (72) мажбурий, (73) мажбурий, (74) мажбурий, (75) мажбурий, (76) мажбурий, (77) мажбурий, (78) мажбурий, (79) мажбурий, (80) мажбурий, (81) мажбурий, (82) мажбурий, (83) мажбурий, (84) мажбурий, (85) мажбурий, (86) мажбурий, (87) мажбурий, (88) мажбурий, (89) мажбурий, (90) мажбурий, (91) мажбурий, (92) мажбурий, (93) мажбурий, (94) мажбурий, (95) мажбурий, (96) мажбурий, (97) мажбурий, (98) мажбурий, (99) мажбурий, (100) мажбурий.
1. Мажбурий реклама.
 2. Радиореклама.
 3. Телевизион реклама.
 4. Баннер рекламаси.
 5. Интернет тармоғидаги реклама.

Реклама жамиятда бир катор вазифаларни бажаради. Рекламининг асосан икки шарт ажралиб туради, яъни реклама ахборот бериши ҳамда ишонтириши зарур.

Реклама тили сўз ёрдамида мазмун ифодалайди. Фикрни ҳар хил усуллар билан баён этиш мумкин. Матн композицияси шифр (слоган), сарлавҳа, ахборот блоки, маълумотлардан иборат бўлиб, бунда шиорнинг ўрни бениҳоя муҳим.

(Реклама тили ҳақида тулиқроқ маълумот олмоқчи бўлсангиз, “Адабий-бадиий матилар” бўлимига қаранг)

17-топширик. Матн мазмунини ёритувчи саволлар тузинг.

18-топширик. Қуйидаги ичимликларга мос келадиган реклама матнини тузинг.

“Coca-Cola”, “Slake”, “Кавсар”, “Арктика”, “Омонхона”, “Akva light”.

19-топширик. Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган бирор маҳсулотни (масалан: ун жиҳози, электротехника товари, озиқ-овқат турини) реклама қилинг.

20-топширик. Матнга сарлавҳа топинг.

Ростгўйлик инсонлар орасида муҳаббат ва дўстликни мустаҳкамлашга хизмат қиладиган амаллардандир. Ростгўйлик кишининг юзини ёруғ, қалбини пок, тилини бурро қилади. Ёлғончилик бунинг акси бўлиб, одамни уятга қўяди. Шунинг учун ҳам доно халқимиз «Бошингга қилич келса ҳам ёлғон гапирма», дейди.

Рост сўзлаган киши ҳеч қачон бировнинг олдида тили қисик бўлмайди.

Одобномадан

21-топширик. Матндан қуйидаги сўзларга мос сифатловчиларни топиб сўз бирикмаларини ёзинг. Улар иштирокида гаплар тузинг.

Амин, килб, тил, халқ, киши.

Далтонширик. Миянинг ўқинг. Унда келтирилган ҳикматли сўзларни кучириб ёзинг ва рус тилига таржима қилинг.

ЯХШИ СЎЗ - ЖОН ОЗИҒИ

Орта ва жамиятдаги билиш ноҳуш ҳолатлар кузатилса, кўпинча уларнинг сабабини кўнот сўз, дағал муомала бўлади.

Ширин сўз муваффақиятлар гаровидир. Хушмуомала бўлиш инсонни юксалтиради, дўстларини кўнайтиради, кишиларнинг ҳурматига сазовор қилади.

Яхши сўзнинг фамилияси ҳақида ҳикматлар қуп. Улардан айримларини эсга олинг.

Яхши сўз - инд динки,

Сўзнинг да бўлса бошинг, кулиб турар иқболинг;

Яхши сўзга кулок сол, ёмон сўзга улок сол;

Яхши гапга илон ишидан чиқар, ёмон гапга пичоқ кинидан чиқар.

Шу ҳикматли сўзларни ҳамиша ёдда тутмоқлик ва уларга амал қилмоқлик билади.

Одобномадан

Далтонширик. Гуруҳда жамояларга булиниб, қуйида берилган маълумотлар асосида муҳобаза дарсини ўтказинг.

Шиорлар:

1. Ёмон билан шўнгиб кирмаса ҳар дам,

Сўз остидан дурни гонарми одам? (Жомий)

2. Агар фанин улкан бир дарахт деб тасаввур қилсак, тадқиқотлар унинг шиддини гашкил этади. Зеро, илдиз қапчалик бақувват, чуқур кетган бўлса, дарахт шунчалик барқ уриб яшнайди, кўп ҳосил беради.

3. Куч – билим ва тафаккурда.
4. Илм масканларида фикр эркинлиги ва чинакам ижод, изланиш ҳукмрон бўлмоғи зарур.
5. Фақат баҳс, мунозара, изланиш, таҳлил меваси бўлган хулосаларгина бизга тўғри йўл кўрсатиши мумкин (И.Каримов “Маънавий юксалиш йўлида”).

Саволлар:

1. Қандай тиллар тирик тил деб ҳисобланади?
2. Ҳақ тил нима? Фикрингизни мисоллар билан исботланг.
3. Тилларнинг қайси оилаларини биласиз?
4. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг расмий тиллари нечта ва улар қайси тиллар?
5. Тиббиётдаги терминлар қайси тилда ёзилади?
6. Ўзбек тили қачон вужудга келган?

Вазифалар:

1. Сўнги даврда ўқиган бадиий асарингиз ҳақида сузлаб беринг.
2. Ўзбекча қўшиқ куйлаб беринг.
3. Муаммоли вазият асосидаги саҳна куринишида иштирок этинг.
4. Мушоирада қатнашинг.
5. “Мақолчилар” беллашувини утказинг.
6. “Алифбони биласизми?” ролли ўйинида иштирок этинг. Бунинг учун бирор мавзуда диалог тузинг ва ҳар бир қаторни алифбо бўйича бошланг.

Масалан:

- *Ассалому алайкум, мумкинми?*
- *Баҳромов сиз бўласизми? Салом, кириш.*
- *Дардимга даво излаб ҳузурингизга келдим, доктор.*
- *Э, тўғри қилибсиз...*
- *Ф...*

24-топширик. Уқинг. В.Гумбольднинг фикрига қўшиласизми? Тилнинг софлиги учун курашиш деганда нимани тушунасиз?

Некин айтмасин Николай фон Гумбольд «Ер юзидаги тилларнинг ранг-баранглиги бу товушнинг хилма-хиллиги эмас, дунёни куришнинг хилма-хилликлари» деб ёзилган эди. Ҳар бир миллатнинг дунёни идрок қилиш нуқтини, менталитети бор. Ҳар бир миллатнинг ўз тафаккур тарзи бўлади. Давлат тили мисалиси ҳамма давлатларда ўз мавқеига эга бўлади. Халқнинг биринини таъминлайдиган нарса бу тилдир. Биз ва сизнинг вазифамиз таъминининг сифати учун курашишдир...

Қ.Султоновадан

19. тинчлик. Қуйидаги сифатлардан от ва феъллар ясанг. Улар билан гаплар тузинг

Оқ, кук, яхши, катта, кенг, хушмуомала, қисқа, эски.

5. ХАЛҚАРО АЛОҚАЛАР

1-топширик. Матн билан танишинг. Уни сўзлаш учун режа тузинг.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИҚТИСОДИЙ АЛОҚАЛАРИ

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон кўплаб хорижий давлатлар билан иқтисодий ҳамкорликни йўлга қўйди.

Ташки иқтисодий алоқалар соҳасидаги янги стратегия қуйидагиларни ўз ичига олиши белгилаб қўйилди: экспорт-импорт операцияларини марказлаштирмаслик; давлат эҳтиёжи учун зарур товарларнинг экспорти ва импорти устидан назоратни кучайтириш; давлат учун стратегик муҳим бўлмаган товарлар экспортини осонлаштириш ва бошқалар.

Ўзаро манфаатли иқтисодий ҳамкорликнинг намунаси сифатида Андижон вилоятининг Асака шаҳрида барпо этилган “ЎздЭУ” корхоналари мажмуасини келтириш мумкин. “Нексия”, “Тико”, “Дамас”, “Матиз” каби замонавий энгил автомашиналар нафақат ўзбекистонлик, балки хорижий мамлакатлардаги автомобилчиларнинг ҳам ишончини қозониб улгурди. Сўнги йилларда Россия ҳудудида сотилаётган чет элда ишлаб чиқарилган машиналар орасида энг харидорбопи айнан Ўзбекистондан келтирилган “Нексия”лар экани эътиборга лойик.

Тўқимачилик соҳасида ўзбекистонлик мутахассислар Корея, Туркия, Россия ва бошқа кўплаб мамлакатлардаги ҳамкасблари билан самарали алоқа ўрнатишган.

Ўзбек пахтасига талаб барча замонларда жуда юқори бўлган ва шундай бўлиб қолади. Бунинг сабаби пахтамик толаси энг талабчан харидорни ҳам қаноатлантиради.

Ўзбек олтинининг сифати дунё кўргазмаларида тан олинган. “9999” белгиси туширилган олтин ёмбиларимизни кўрганда кўнглимиз фахр-ифтихор гуйғуларига тўлади.

Иқтисодий заминин турли фойдали қазилмаларга бой. Масалан, газ ёки ураннинг хариidor жуда кўп. Бу борада Россия, Япония ва бошқа мамлакатлар билан муостаҳкам муносабатлар йулга қўйилган.

Хариддан Ўзбек мени ва сабзавотларига эҳтиёж катта. Дехқонларимиз еттиштирган хосин чет эли экспорт қилинишни мамлакатимиз иқтисодиётига осонларин афимид келтиради.

Мақтадан Ўзбекистоннинг дунё ҳамжамияти билан иқтисодий муносабатлари будан бунди ҳам ривожланиверади.

Тўғри

Таъин иқтисодий оловалар — иқтисодий-экономические связи

Мақтадан таъин — импортация

Таъин — потребности

Умаро таъин — импортация

Таъин таъин — импортация

Ишонч қозонилов — импортация, доверие

Умаро таъин — импортация

Таъин — импортация

Таъин таъин — импортация

Умаро таъин. Таъин таъин режа асосида кичик хикоя ёзинг.

Умаро таъин. Сиз истикомат қилаётган вилоят ва танлаган соҳангизда амалга оширилган иқтисодий ислохотлар хақида реферат тайёрланг.

4-топширик. Дунё харитасидан “Ўзбекистон ҳаво йуллари” миллий авиакомпанияси қатнов бажарадиган шаҳар ва мамлакатларни топиб, бу қатновлар қандай йўналишда бажарилишини айтинг. Масалан: *Тошкент – Афина қатновини бажарайётган самолёт Ўзбекистон, Қозоғистон, ... Греция мамлакатлари осмонидан учиб утади.*

5-топширик. Матнни ўқинг. Ажратиб кўрсатилган сўз ва бирикмалар маъносини изоҳланг. Улар билан гап тузинг.

БМТни БИЛАСИЗМИ?

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти(БМТ)нинг тинчликни таъминлаш ёки *инсонпарварлик* ёрдами кўрсатиш билан боғлиқ тадбирлари ҳақида эшитганмиз. БМТ ўз фаолияти билан бутун жаҳон халқлари *ҳаёт тарзини* яхшилашга ёрдамлашади.

Ташкилот инсоният дуч келаётган муаммолар ҳал этиладиган марказдир. Мазкур фаолият БМТ тизимини ташкил этувчи 30 дан ортиқ ташкилотнинг *ҳамкорлик*даги ҳаракатлари натижасида юзага келади. БМТ ва унинг тизимидаги ташкилотлар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, *атроф муҳитни муҳофаза этиш*, турли хавфли касалликларга қарши курашиш, тараққиётни *барқарор* этишга ёрдамлашини ва қашшоқликка қарши курашини борасида фаол иш олиб бормоқда. БМТ муассасалари ҳаво ва денгиз орқали хавфсиз ва самарали алоқаларни йўлга қўйишга, *телекоммуникацияларни* такомиллаштиришга кўмаклашади, *интеллектуал мулк* ҳуқуқига ҳурмат-эътибор билан ёндашиш, радиотулқинларни тарқатишни тартибга солишга ёрдамлашади. Шунингдек, у гиёҳвандлик моддаларининг ноқонуний айланиши ва терроризмга қарши кураш халқаро компаниясининг ҳам *ташаббускоридир*. БМТ ва унинг муассасалари дунёнинг барча минтақаларида қочоқларга ёрдам қилини чузади, *ичимлик сувларининг* сифатини яхшилашга, озик-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтиришга кўмаклашади, ривожланаётган мамлакатларга қарз беради ва молиявий бозорларни барқарорлаштиришга ҳисса қўшади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотида олтига бош орган мавжуд. Улардан бештаси - Бош Ассамблея, Хавфсизлик Кенгаши, Иқтисодий ва Ижтимоий

Биласиз, Насиббек Кешани ва Котибият – БМТнинг Нью-Йоркдаги Марказий қароргоҳида, олтинчи орган - Халқаро Суд эса Нидерландиянинг Гаага шаҳрида фаолият кўрсатади.

● **Тошхон Саволатга жавоб беринг:**

Ўзбекистон БМТга қачон аъзо бўлган?

Мажбур танкилотнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси қаерда жойлашган?

БМТнинг ташқироти ким?

Биринчи миқдотлар Ташкилотнинг фаолияти нималардан иборат?

БМТ инсонпарварлик ёрдамни кўрсатиш борасида нималар қилмоқда?

Мажбур танкилотнинг дунёда тинчликнинг барқарор булиши учун олиб бораётган фаолияти ҳақида нималар биласиз?

● **Тошхон Саволатга жавоб беринг:**

● **Тошхон Саволат:** сиз қайси чет давлатга саёҳат қилишни орзу қиласиз?

● **У. Шахноза:** мен куришни орзу қилган жойларим кўп. Масалан, Макка-ю Мадина, Хиндистоннинг Тожмаҳал мақбараси жойлашган Агра шаҳри, Африка қитъасининг экваторга яқин давлатлари, Италиянинг Венеция шаҳри, Париж. Хуллас, оламнинг мўъжизалари жойлашган сеҳрли шаҳарларни бориб кўргим келади.

● **У. Шахноза:** хабарингиз борми, яқинда оламнинг янги етти мўъжизаси эълон қилинди. Етти йил давомида икки юзта ажойиботнинг номи киритилган рўйхат бўлиши жаҳон танлови олиб борилди ва, ниҳоят, натижалар эълон қилинди.

● **У. Шахноза:** янги етти мўъжизага нималар кирар экан?

● **Тошхон Саволат:** баччиқ турушлари бўлишган ҳолда интернет ва бошқа манбалардан фойдаланиб, оламнинг янги етти мўъжизаси ҳақида ҳикояли альбом тайёрланг.

9-топширик. “Дунё буйлаб саёҳат” уйинида қатнашинг. Уйин шартлари: биринчи сўзнинг охириги ҳарфи иккинчи сўзнинг биринчи ҳарфи бўлиши керак. Масалан:
Ўзбекистон – Норвегия – Андорра ...

10-топширик. Чет эллик фуқароларга тил ургатиш маркази талабасининг Тошкентдан ота-онасига ёзган мактубини ўқинг.

МАКТУБ

Ассалому алайкум, меҳрибон онажоним! Ҳурматли отажоним!

Соғлигингиз яхшими? Ўзбекистондан ҳаммангизга катта салом. Сизларни жуда соғиндим. Мен Тошкентдаги ўзбек оиламда яхши яшаяпман. Янги оилам аъзолари мени кизидай қабул қилиб, доим ёрдам берадилар. Бу шаҳар менга жуда ёқди, одамлари жуда меҳмондўст, кучалари чиройли, ҳавоси ва табиати ёқимли. Бу ерда яхши одамлар билан танишдим, дўстларим жуда қўп. Улар ватаним Сеул ҳақида, у ердаги ёшлар ҳаёти, айниқса Корея кино юлдузлари тўғрисида доим кизиқиб сурайдилар.

Етти ойдан бери Талабалар шаҳарчасидаги Тиллар марказида ўзбек тилини урганияпман. Бу тил жуда чиройли ва бой экан, шунинг учун унн ўзлаштиришни хоҳладим. Тиллар марказида Америка, Хитой, Корея, Туркия, Польша, Япония ва бошқа чет давлатларидан келган талабалар ўқийди. Бизлар жуда иноқмиз. Чет эллик талабалар бу ерда ўзларига янги ўзбекча исм танлайдилар. Менинг исмим – Муҳаббат. Яқинда Ўзбекистоннинг бошқа шаҳарларига саёҳатга бормоқчимиз. Ҳаммаси ҳақида хат ёзиб юбораман. Соғ бўлинг. Қизингиз Муҳаббат (Ким Жон Ин). 2007 йил 11 июнь.

11-топширик. Чет эллик дўстингиз борми? У билан хат ёзишиб турасизми? Фараз қилинг, сиз бирор хорижий давлатда ўқиясиз. У ердаги ҳаётингиз ҳақида уйингизга мактуб ёзинг. Ушбу давлат вакилларига Ўзбекистон тўғрисида, тугилиб ўсган шаҳрингиз (туманингиз), устозларингиз ҳақида нималарни айтиб берган бўлардингиз?

12-топширик. “Гид ва чет эллик меҳмон” мавзусида диалог тайёрланг, уни ролларга

13. Ҳуқуқ ҳақинда ёзиш.

13.1. Ҳуқуқнинг. Интернет орқали ўзбек тилини масофадан ўқитиш бўйича кичик маълумот ва талон митинини ёзинг.

13.2. Ҳуқуқнинг. Қаволийи суъларни тегишли шаклда қўллаб, мақолларни кўчириш.

13.3. Ҳуқуқ (қолим) Ҳуқ. (Яхшилар) ёндашсанг, (мақсад) етарсан. Сен (ўз) маълумотини биров (мақтамоқ). Қинғир (иш) қийиғи қирк (йил) кейин ҳам (чиқмоқ) (Ҳуқ) чиқсанг, йўлдошли (чиқмоқ).

13.4. Ҳуқуқнинг. Суъларни уч устунга бўлиб ёзинг: қушиб ёзиладиган, ажратиб ёзиладиган, чиққича билан ёзиладиган суълар.

Марқайиш — Осенё, Мирза...чўл, Қора...сув, нуқтаи...назар, Пуэрто...Рико, Рио...де Жанейро, таржимаи...ҳол, Нью...Йорк, Олти...арик, Улан...Батор.

14. Ҳуқуқнинг. Гапларни тўлдириб, ўзбек тилига таржима қилинг

14.1. Намангани в Ригу ...

иң Сен

14.2. Лондон — Дели ...

через Ташкент.

14.3. Экстреносид ... за 4 часа.

и Ангалии

14.4. Ангалии в это время года ...

На Кипре

15. Ҳуқуқнинг. Қуйидаги содда гаплардан қўшма гаплар ҳосил қилинг (маълумот ва маълумотнинг “Фойдаланиш учун назарий материаллар” қисмига қаранг).

15.1. Ҳуқуқнинг Ташкентдаги “Вўстон” маҳалласида катта бўлган. У ўзбек тилини

яхши билади.

Бу йил ёз жуда иссиқ келди. Баъзи кунларда ҳаво биров салқин бўлди.

Қор тинди. Ниҳоят, йигитлар йўлга тушди.

Шуни унутманг. Биз ҳур ватанда яшаймиз.

Манзура биз билан бора олмайди. Эртага акаси ва келинойиси чет эл сафаридан қайтиб келишади. У саёҳатчиларни кутиб олиши керак.

18-топширик. Қуйидаги содда йнгик гапларни мураккаблашган ёйик гапларга айлантиринг (маълумот учун қўлланманинг “Фойдаланиш учун назарий материаллар” қисмига қаранг). Масалан:

Ҳасанбой ака гапиряпти. Ҳасанбой ака берилиб гапиряпти. Қўшимиз Ҳасанбой ака берилиб гапиряпти. Дала ҳовлидаги қўшимиз Ҳасанбой ака берилиб гапиряпти. Дала ҳовлидаги қўшимиз Ҳасанбой ака ўзига берилиб гапиряпти. Дала ҳовлидаги қўшимиз Ҳасанбой ака ўзига қурилиш ҳақида берилиб гапиряпти. Рихсивой ака, дала ҳовлидаги қўшимиз Ҳасанбой ака ўзига қурилиш ҳақида берилиб гапиряпти. Рихсивой ака, дала ҳовлидаги қўшимиз Ҳасанбой ака ўзига – Алишерга қурилиш ҳақида берилиб гапиряпти. Рихсивой ака, дала ҳовлидаги қўшимиз Ҳасанбой ака ўзига - Алишерга қурилиш ҳақида берилиб нималарни гапиряпти? ва ҳоказо.

Талаба келди. Мен қуйламоқчиман. Сиз ёздингизми?

19-топширик. Қуйидаги отларга сифатловчиларни топиб, ҳосил бўлган бирикмалар билан гаплар тузинг. Масалан: *Саёҳат. Қизиқарли саёҳат. Бизни Малайзияга қизиқарли саёҳат кутмоқда. Болакай. Беозор ва шўх кулгиси билан ҳаммани ўзига жалб қилган болакай. Беозор ва шўх кулгиси билан ҳаммани ўзига жалб қилган болакай чарчаган шекилли, ухлаб қолди.*

20-топширик. Урин, пайт, ҳолат, сабаб, мақсад, белги, ҳолат маъносини билдирувчи сузларни алоҳида устунларга ёзинг.

21-топширик. “Ўзбекистоннинг иқтисодий алоқалари”, “БМТни биласизми?”, “Мактуб” матнларидан учтадан суз танланг. Мазкур туккизта сузни қўллаб мантикий боғланишли кичик матн тузинг.

6. АНЪАНАЛАР – БЕБАҲО БОЙЛИК

1-сонли рақ. Матни ўқинг.

ИНСОН - ОЛИЙ ҚАДРИЯТ

Унинг бекор ўтказмаган киши бир кунининг ширин мевасидан бахраманд бўлади. Ҳар қандай илмни билиш учун ўқиш, урганиш керак. «Бекорчидан ҳамма бекор» деген доно халқимиз.

Ушбу мутафаккир бобокалонимиз Баҳоуддин Нақшбанддан шогирдлари сурабдиллар:

– Ш устоз, одамзоднинг ҳайвондан фарқи нимада? Кўринишидами, овозидами, тил-забони ёки соқоли, кийим-боши ёки шакл-шамоилидами?

Шунини Баҳоуддин Нақшбанд айтган эканлар:

– Ш шогирдларим, одамзоднинг ҳайвондан фарқи унинг жонида эмас, чунки шоякиннинг ҳам, чувалчангнинг ҳам жони бор. Соқолида ҳам эмас, эчкида ҳам соқол бор. Сўзлашида ҳам эмас, чунки тутиқуш ҳам ўргатилса сўзлайди.

Одамзоднинг ҳайвондан фарқи фаҳм-фаросатида.

Шунининг, инсон фаҳм-фаросатда етук бўлиши керак.

Одобномадан

Тўғри

Бажраманд бўлмоқ – пользоваться, получать удовольствие

Бекорчи – бездельник

Шакл-шамоил – здесь: характер

Фаҳм-фаросат – сообразительность, сметливость

Етук – зрелый, полноценный

1-сонли рақ. Матни бўйича қуйидаги саволларга жавоб беринг:

Бекорчи бўлиш учун нима қилиш керак?

Инсоннинг ҳайвондан фарқи нимада?

Фаҳм-фаросат деганда нимани тушунаси?

3-топширик. Қуйидаги матни давом эттиринг.

ФАРЗАНД БУРЧИ ★

Халқимиз қадим-қадимдан ота-онани оламда энг улуғ, муътабар зот деб билган. Ота-она доимо фарзанд учун меҳрибон, ғамхур, мададкор. Уларни бир умр иззат-хурмат қилиш, уларнинг олқишу дуоларини олиш зарур. Бу халқ мақоллари, мутафаккирлар асарлари, ҳикматларида ҳам уз ифодасини топган. Масалан,

Одобномадан

4-топширик. Ҳикояни уз отангиз ҳақидаги фикрларингиз билан тулдиринг.

ТАЪЗИМ

... . Инсон ўзи учун энг улуғ, энг муқаддас, жонидан афзал кишисини «ота»деб атайди. Умри борича ундан урганади, тақлид қилади, унга лойиқ фарзанд бўлиш орзусида яшайди

Ота фарзандига ҳаёт берувчигина эмас, унинг одамийлик хусусиятларини шакллантирувчи мураббийдир

Оила фаровонлиги, тинчлиги, туқинлиги, фарзандларининг камолоти ота меҳнатининг самарасидир

5-топширик. Матни ўқинг. Ажратиб кўрсатилган сўзларнинг маъносини изоҳланг. Улар билан гаплар тузинг.

УСТОЗ-ШОГИРДЛИК ОДОБИ

Халқимизнинг «Устоз - *отангдек* улуғ» деган мақолида устозга улкан ҳурмат ўз ифодасини топган.

Муқаддас китобларда шундай дейилади: “Шогирд устознинг *олдига* тушиб юрмасин, *олдин* сўз бошламасин, кўп гапирмасин, малол келиб турганда савол сўрамасин, келишилган вақтга риоя этсин”. Бу *хислат*лар шогирднинг

Ушундук дунини олиннига сабаб булади. Шунингдек, шогирд устоз кунглига
шар бирмакни, кўратмадарига амал қилиши лозимдир.

Одобномадан

Одобнома — Умумийнинг ва ахлий кайроғлари нималар қиришини айтинг.
Шарикани одобнома бади тоғлиги фирариға қўшилмасми?

Одобнома — Ахлий ўшар тоғлиги таржима қилинг. Ушунга билди ағки эшитган шу
қилиғиғи бади тоғлиги фирариға қўшилмасми?

С О В Е Т

Шаж садовник, оқовиниёт ба садовник пожини, решил попросить их у
соседи друга соседа. Но дороге к нему мысли его приняли следующий
образ. Он встал и долго-долго посмотрел на мою жену. Да и вообще, он
удивительно смотрел на

И вот так садовник шел и накачивал себя отрицательными эмоциями.
Наконец подошел к калитке соседа, нажал на звонок. На пороге дома
предстал приветливо улыбающийся сосед. Тогда ошеломленный садовник в
кармане вынул

— Да не забудьте мне свои пожини!

Важно, как четко работает механизм приписывания другому собственных
эмоциональных побуждений. Поэтому прошу вас, не спешите создавать
«проблемы»! Каждый раз, когда вы думаете, что кто-то на вас не так
смотрит, не так поступает, подумайте — он ли так смотрит?!

Одобнома — Кунглиги суларни ўзбек тилига таржима қилиб ёзинг. Уларнинг
қилиғиғи бади тоғлиги фирариға қўшилмасми?

Душманлик, проклетительство, образование, стихотворение, отлично;
ошарлик, поклон, объявление, иногда, темп;
қилиғиғи бади тоғлиги фирариға қўшилмасми, норма, искусственный, факел.

9-топширик. Юқоридаги сўзлар билан мантиқий изчилликда боғланган гаплар тузинг.

10-топширик. Уқинг, “Аёл ким?” саволига жавоб беринг. Нукталар урнига гапнинг мазмунига мос сўزلарни тегишли шаклда қўйинг.

Ўрдам учун сўзлар: *бешик, чексиз, ном, буюк, оналаримиз, аёл, оила, она-сингилларимиз, билан, мумкин, урин, инсон.*

Аёлларнинг жамиятимиздаги, ҳар биримизнинг ҳаётимиздаги ... ҳақида жуда кўп ва узоқ гапириш Оилани ... қиладиган зот - бу Хонадонларимизни меҳр-муҳаббат, нафосат, эзгулик нури билан мунаввар қиладиган зотлар ҳам аслида мўътабар ... , мунис ...дир.

Шоиримиз Абдулла Орипов айтганларидек:

Бу ёруғ оламда Ватан биттадир,

Биттадир дунёда Она деган ном.

Халқимизнинг ... тарихида ўзининг жасорат ва матонати, ақл-заковати, нафосат ва назокати билан ўчмас ... қолдирган Тўмарис, Бибихоним, Гулбаданбегим, Зебуннисо, Нодира, Увайсий, Анбар отин ва бошқа юзлаб аёлларимизни ҳамиша эҳтиром ... тилга оламиз.

Аёлларга бўлган ... ҳурмат-эҳтиромимизнинг яна бир сабаби шундаки, аёл - аввало ҳар бир инсоннинг ... тебратадиган, оқ сути билан одамийлик фазилатларини сингдирадиган, уни ҳаёт буронларидан асраб, авайлайдиган фидойи ...дир.

11-топширик. Қуйидаги саволларга ёзма жавоб беринг:

Аёллардаги энг чиройли фазилат нима?

Аёл қачон ўзини бахтли ҳисоблайди?

Аёл учун энг муқаддас нарса нима?

Аёлнинг гузаллиги нимада?

Давоар шими учун гулларга киёсланади?

Равбар ёки таърифкор иётиларга муносабатингиз қандай?

Таърифкор иётилардан кимларни биласиз?

14. **Кашмириё** – Герроган миятига таяниб, меҳмонга бориш ва меҳмон кутиш одобини назардан ўтказиб, инжол тутиш ва ролларга булиб уқинг.

15. **Меҳмонга бориш** — ошқатланиб, у ёк-бу ёкдан гаплашиб кайтишдангина шеради.

16. **Назакат** меҳмон бўлишни хоҳласангиз, айтилмаган жойга борманг.

17. **Меҳмон ва меҳбон** бир-бирига назокат, мулойимлик, хурмат ва одоб билан муносабатда бўлмоғи лозим.

18. **Залкимиди** “Меҳмон келар эшиқдан, ризки келар тешиқдан” деган нақл бор. Даво турхонга қўйилган ноз-неъматлар, тортиладиган таомлардан кура ёки ошнинг ширин каломи муҳимрок.

19. **Меҳмонларга** қўрилган илтифоти учун миннатдорчилик билдиришни зораманлик ирур.

20. **Меҳмон таклиф** этилган вақтдан кеч қолмай келгани ва ўз вақтида кетгани шикук.

Тугат

У ёк-бу ёкдан – о том, о сём

Назакат – унижасмый, почитаеый

Меҳбон – хазини (принимающий гостей)

Назакат билан – вежливо, деликатно

Гуз – хуб наущный

Ноз-неъматлар – угощения, лакомства

Кашми – беседа

Шикиф – шобе шость

13-топширик. Меҳмондустлик ҳақидаги шеър ва ҳикматлардан ўқинг, уларнинг маъносини тушунтиринг.

Меҳмонлар ёқут-жавохирдир соҳиби хона,
Сухбатдан дур термоққа дастурхон бир баҳона.

Халқ ҳикмати

Дуст билап обод уйинг, гар бўлса у вайрона ҳам,
Дуст кадам қўймас эса вайронадир қошона ҳам.

Эркин Воҳидов

Мезбон яхши бўлса, меҳмон кўпаяр,
Меҳмон яхши бўлса, мезбон кўпаяр.
Меҳмону мезбонлар кўпайса элда,
Ўзаро дустлигу дармон кўпаяр.

Муҳиббий

Меҳмон келса ризқи келур эшик хатлаб,
Остонада садодирман, меҳмон кутиб.
Не миллат бор, не халқ, элат – бағрим очик,
Кувнок, уйғоқ дарёдирман, меҳмон кутиб.

Нормурод Нарзуллаев

14-топширик. Матнни ўқинг ва унга сарлавҳа топинг.

Сабзавот кишиларнинг овқатланишда муҳим роль уйнайди. У таом ҳазм бўлишини таъминлайди. Танада нордон ишкорли мувозанатни саклайди ва суяқлик алмашинишини таъминлайди.

Сабзавотлар дармон дориларнинг асосий манбаларидан бири бўлиб, углеводларга, минерал ва муаттар лаззатли моддаларга бойдир. Баъзи сабзавотлар (саримсоқ пиёз, қалампир, турп) таркибида бактерицид моддалар бўлиб, улар касаллик уйғотувчи микробларни бартараф этади ёки уларнинг ривожланишини тўхтатиб қўяди.

19 тоғиширик. Шукталар ўринга мумкин булган сузларни куйиб қаторларини
14 тоғирик

1. Сабзавотлар куйидан и гурухларга булинади:

1. Подли маювлар - картошка, сабзи,

2. Карамликлар - барча хилдаги карам турлари;

3. Подли маювлар - бошинёз,

4. Подли маювлар - украин,

5. Маювлар - помидор,

6. Дуққакликлар - мош,

19 тоғиширик. Матнини ўзбек тилига таржима қилинг. Сиз мантини қандай
сўзлашганини, унинг қандай турларини ёқтиришингиз ҳақида гапириб беринг.

Манти отпириваюцца на пару в специальных кастрюлях с решетками -
кошанях (мантышницах). Тесто для манты месится либо пресным, либо
дрожжевым. Фарш чаще всего готовится из мяса, к нему добавляют
различные овощи. Тесто делят на куски, скатывают в жгуты и отрывают от
каждого жгута небольшие кусочки. Им придают форму шарика и
разкатывают так, чтобы края были тоньше, чем середина.

Обычно тесто замешивается так: на 1 кг муки берется 400-500 г воды. В тесто
добавляют соль и яйцо. Тесто хорошо месят, покрывают влажным
овощным и дают отстояться.

Для фарша мясо лучше не пропускать через мясорубку, а мелко порубить до
мелкого срен кукурузы. Лук очень тонко нарезают и также рубят острым
ножом. При таком способе лук не выделяет сока. Начинку перемешивают,
солят, посыпают черным и красным перцем и кладут в него мелко
порубанный курдючный жир. На 1 кг мяса берут 300 г курдючного жира.

Существует несколько способов зашивки манты: на 4 или 5 углов, кружком, складками и т.п. По размеру манты также бывают различными. Наиболее популярны изделия весом 100-120 г.

Манты раскладывают на смазанные маслом решетки, отваривают на пару в течение 30-40 минут после закипания воды. *

К манты обычно подают различные острые приправы.

Приятного аппетита!

17-топширик. Куйида кўрсатилган таомларни тайёрлаш учун қандай масаллиқлар солинишини ёзинг. Уюшиқ бўлакли гаплардан фойдаланинг, тиниш белгиларининг кўйилишига эътибор беринг.

Масалан: Паловга ёғ, пиёз, гушт, сабзи, гуруч, зираворлар, туз ... кабилар солинади.

Димлама, мошкичири, сомса, лағмон, мастава, дўлма, норин, шўрва, чучвара, қозонкабоб, тухумбарак, бешбармоқ.

18-топширик. Куйида матннинг фақат биринчи ва охириги гапи берилган. Уни тўлдириг.

Ўзбекларнинг энг сеvimли таоми паловдир. ... Шунинг учун халқимизда “Ўлдирса ҳам, ош ўлдирсин” деган нақл бор.

19-топширик. Куйидаги сўз ва нбораларин қўллаб, ролли ўйинда иштирок этинг.

Хуш келибсиз! Хушвақт бўлинг! Олинг, олиб утиринг. Тортинманг. Ош бўлсин! Келиб туринг. Илтифот учун раҳмат...

20-топширик. Сўз ўйинида иштирок этинг. Ўйин шарти - биринчи сўзнинг охириги икки (уч) харфи иккинчи сўзнинг биринчи икки (уч) харфи бўлиши керак. Масалан:

Ватанпарварлик – иккиланмоқ – оққайин – инок – ортиқ – иқтисод – ...

Ҳақиқат – қатлама – амалдор – доривор – ворис – рисола – ...

21-топширик. Куйидаги хандалардан фойдаланиб, саҳна кўринишларини тайёрланг.

ҲАНДАЛАР

... унинг ашуа бериб

Ушундан, сиқримизда, товукларимизга егулик бирор нарса харид қил, -

...дан

Ушундан ушундан ушундан қонун сотиб олди. Уйга келгач:

... Дадан қонунини Ушимиз сймиз, пучоғини сигирга, уруғини товукка берамиз, -

...дан

... ушунини биримдонлигидан, тадбиркорлигидан жуда мамнун булди.

Афандинини қорин очиб турган эди, биров ундан суради:

... Афанди, дунёда ниманинг овози яхши? Дуторникими, танбурникими, ситталикникими?

... Ситталикникими, - деб жавоб берди Афанди, - ҳеч қайси бирининг овози ситталикникими семайди!

7. ТАРИХ, ФАН, САНЪАТ

1-топширик. Матни уқинг.

ЗАФАР ЙЎЛИ

Етти ёшга тулганимда мени мадрасага топширишди ва кўлимга сўзлар жадвалини тутқазишди; мен ўқий бошладим ва эришган муваффақиятларимдан ғоят севинчга тулдим.

Мен тўққиз ёшга тулганимда беш вақт номозни ўргандим ва мактабдаги барча ўқувчиларга бошлиқ бўлиб олдим. Мен қатнашган барча йиғинларда уламолар яқинига ўтиришга ҳаракат қилардим ва тиз чуқиб ўтирардим: катталарга нисбатан шундай ҳурмат бажо келтиришни ўзимга одат қилиб олдим.

Кўчада мен болалар билан уйнардим. Болалар билан уруш-уруш уйнаб, ўзимни амир этиб тайинлардим-да, ўйинни бошқарардим ва болаларнинг бир гуруҳини иккинчи гуруҳи билан уриштиришни машқ қилардим.

Ун икки ёшга тулганимда болаларча ўйинлардан орланадиган бўлдим ва вақтимни ўзимга тенгқур ўспиринлар билан ўтказишга ҳаракат қилдим.

Ун беш ёшга тулганимда от миниб овчилик қилишни жуда севиб қолдим ва бу ишда маҳоратим камолга етди.

Етти ёшимдан етмиш ёшимгача бутун умр бўйи йўқсилларга инъом ва хайр-эҳсонлар қилдим. Бир марта кийган кийимимни иккинчи марта киймас эдим, уни йўқсилларга ҳадя қилардим. Мен қудрат ва шуҳратга эришганимда болалигимдаги дўстларимнинг мавқеини кўтардим, улуғладим.

Луғат

Тутказмоқ – вручить

Уламолар – *устар*. учёные

Тиз чуқиб ўтирмоқ – сидеть, поджав ноги под себя

Ҳурмат бажо келтириш – проявлять уважение

Орланмоқ – стыдиться

Тенгкур – ровесник

Устурин – юноша

Махоратим камолга етди – мастерство достигло совершенства

Нужаовлар – бедные, неимущие

Ником – подарок

Хайр-хосон – благотворительность

Хайт килмоқ – дарить

Майке – положение

1. **Таншириқ. Саволларга жавоб бериш:**

1. Антининчи, матн ким ҳақида?

2. Тақдирон қандай фазилатларга эга бўлган?

3. Буюк сиркарда ва давлат бошлиғи бўлишга қандай тайёрланган?

2. **Таншириқ. “Зафар йўли” матнидаги сонлар билан сўз бирикмалари ва гаплар тусини, саноқ сонларини соннинг бошқа маъно турлари бўйича ўзгартириш. Масалан:**

икки – *иккити - иккитидан – икков - иккидан бир – иккитача – иккичи.*

3. **Таншириқ. Қуйидаги суратларда акс эттирилган буюк аждодларимиз ҳақида қисқа сўз тусини.**

1. Ашшер Навоий ва Ҳусайн Бойқаро.
2. Мирю Улуғбек.
3. Абду Али ибн Сино.
4. Аҳмад ил Фарғоний.
5. Ўлутунисобегим.

4. **Таншириқ. Қўлини яннинг “Адабий-бадиний матилар” қисмидан Эркин Шайхонинин “Ўзбекистон” шеърини ўқинг. Унда эсга олинган алломалар номини тафсилот билан кўрсатинг.**

6-топширик. Интернет ва бошқа манбалардан фойдаланиб, ўзбек халқининг буюк аждодларидан бири ҳақида қисқа хабар матнини тайёрланг.

7-топширик. Матни ўқинг. Нима учун у шундай номланганини айтинг.

XXI АСР КОЛУМБЛАРИ

Қизиқ, баъзи одамлар ўз тақдирларини осмон жисмларига қараб белгилайдилар. Улар осмон жисмларини қақдайдир сеҳрли ходисалар манбан деб биладилар. Хўш, аслида-чи? Аслида ўзга сайёраларга юборилаётган космик аппаратлар у ерларда ҳам тоғ-у тошлар, океан-у қўллар, водийлар бўлганини кўрсатмоқда. Ҳозирда биз Қуёш тизимини узлаштириш соҳасида, “Колумб асри”да яшаяпмиз.

Масалан, “Марс Экспресс” сайёралараро станциясидан “Бигл-2” модули ажратилиб, Марс юзасига қўндирилди. Марсда бир замонлар океан ва қўллар бўлганлигининг излари аниқланди.

Қуёш тизимини тадқиқ этиш соҳасида яна бир илмий ғалабага эришилди. Гап шундаки, Қуёш тизимининг энг сирли жисмларидан бири – Сатурннинг Титан йўлдошига космик аппарат қўндирилди. У атмосферанинг ғоят зичлиги жиҳатидан Ердан кейинги ўринда туради. Ана шу зич атмосфераси билан узок вақт йўлдош юзасини биздан яшириб келган.

“Кассини” космик аппарати Қуёш тизими орқали қарийб етти йилда (!) тўрт миллиард километр (!) масофани босиб ўтиб, эсон-омон Сатурнга етиб борди. Олимлар шу улкан сайёранинг ажойиб ҳалқалари ҳамда йўлдошларининг ноёб фотосуратларига эга бўлишди.

Бироқ Қуёш тизими кўламида чинакам кашфиётлар даври энди бошланяпти, бинобарин, бизни кўплаб ажойиб кашфиётлар кутмоқда.

ЎЗА сайтидан

Луғат

Тақдир – судьба

Осмон жисмлари – небесные тела

Манба – источник

8. **Сифатлар:** межличастный

9. **Сифат:** этик — исследовать

10. **Сифат:** истина

11. **Сифат:** асосан, почти

12. **Сифат:** уникальный

13. **Сифат:** изобретение

14. **Сифат:** поттому, следовательно

9. **Таснир:** Матни қайта сўзлаш учун режа тузинг.

9. **Таснир:** Фан оламидаги янги кашфиётлар хақида нималар биласиз? Бу борада асосий ахборот воситаларидан олган маълумотлар асосида реферат ёзинг.

10. **Таснир:** Тиллаган ихтисослигингиз бўйича етакчи олимлар ва уларнинг илмий фахрияти хақида сўзлаб беринг.

11. **Таснир:** Сиз урганаётган асосий фанга тааллуқли атамалардан 10 тасини келинди, улар билан сўз бирикмалари ва гаплар тузинг.

12. **Таснир:** Санъатнинг қайси турига қизиқишингиз ва бунинг сабаби хақида реферат ёзинг.

13. **Таснир:** Каведин сўзларни ўзбек тилига ўгириб, матни ўқинг.

ЦИРК

1. **Цирк** — бу қадимги (искусство) турларидан бири. (Далёкий) ўтмишдаёқ

2. **Цирк** Юнонистон, Ҳиндистон, Хитой шаҳарларидаги майдонларда

3. **Цирк** (кунлари) кунлари (канатоходцы), кузбўямачилар, чавандозлар, хайвон

4. **Цирк** (кунлари) Ут санъатларини намойиш қилганлар. (Все) халқларнинг

5. **Цирк** (кунлари) бу санъати бизнинг кунларимизга қадар сақланиб қолган.

6. **Цирк** (кунлари) Барча циркларда арена ўлчами доимий (одинаковый) қилиб

7. **Цирк** (кунлари) Унинг диаметри 13 метрга (равен).

Нима учун? Чунки қачонлардир цирк дастурининг катта қисмини (наездники) ва ўргатилган отларнинг чиқишлари эгаллаган. (Кони) майдончада (круг) ҳосил қилишган, унинг атрофини (зрители) ўрашган. Артистлар (каждый) шаҳарда отларни қайтадан ўргатиб ўтирмасликлари учун дастлабки цирк биноларини қуришда майдончаларнинг доира шаклида ҳамда бир хил ўлчамда бўлишига келишиб олишган.

Шундай цирк гуруҳлари борки, (они всю жизнь) кўчиб юришади. Улари хатто сайёр цирк ҳам дейишади. Бирок (кочующий) цирклардан ташқари, доимий, муқим цирклар ҳам бўлади.

Тошкентда цирк санъати қадимдан ривож топган. Дорбоз, найрангбоз, (диккий) ва уй ҳайвонларини ўргатувчи кишиларнинг маҳорати ҳақида (легенды) сақланган. Халқ сайилларида, бозор ва гузарларда дорбозлар, (силачи), (скоморохи, клоуны) уз санъатларини намоиш этганлар. Айниқса, дорбозлик кенг ривожланган.

1975 йилда Ҳадра майдонида 2597 ўринли (новый) цирк биноси қуриб битказилган. Мустақиллик йилларида бу бино таъмирланиб, янада қўркамлашди, замонавийлашди.

Луғат

Кузбўямачи - фокусник

Чавандоз – наездник

Ўлчам – размер

Қайтадан ўргатиб ўтирмаслик учун – чтобы заново не учить

Дастлабки – первоначальный

Кўчиб юрмоқ – кочевать

Сайёр – передвижной, странствующий

Муқим – оседлый, постоянный

Найрангбоз – фокусник

Гузар – здесь: оживленное место

Таъмирламоқ - ремонтировать

11 саволларни Сухбатни тулдириг:

1. Ушбу циркда қачон бўлгансиз?

2. Бу цирк дастурини томоша қилгансиз?

3. Бу томоша сизга нимаси билан ёқди?

4. Цирк давомида бўлиб ўтадиган концертларга бориб турасизми?

5. Нима учун?

6. Буқ мен фикрингизга қушила олмайман. Келинг, кейинги ҳафтада Ҳадра майдонига учрашамиз-да, цирк томошасига кирамиз.

7. Абадга хайр

10 саволларни. Ўзбек эстрадаси юлдузларидан кимларни биласиз? Кимнинг сўзи ва сўзи тинглайсиз, қўлайсиз? Шулар ҳақида дўстларингиз билан сўзлашсин.

11 саволларни. Русийча хонадаларнинг ўзбек тилида қўйлаган қушиқларидан сизга таниш ва қўямунини сўзлаб беринг.

12 саволларни. Матни рус тилига таржима қилинг.

АРТИСТ

«Сўзларга астойдил меҳр қўйиб, унга ҳаётини бахшида этган ва юксак даражада чуққилирини эгаллаган ҳар бир санъат кишисига нисбатан «Ақолидан ақолиб, инҳомбахш артист!» деган ибора ишлатилади.

Артист пьеса ёки фильмдаги турли қаҳрамонлар киёфасига кириб, улар ҳаёти билан яшашни, улар номидан ҳаракат қилишни билади. У ўзи яратаётган қаҳрамон товуши билан гапира олади, унга ухшаб юра олади. Бугун у замондошимиз киёфасини яратса, эртага ўрта аср подшоси ёки эртақлардаги қирол бўла олади. Грим, кийим ва безаклар артистга ўз қаҳрамонини янада яхшироқ кўрсатишга, томошабинларда хурсандчилик ва қувонч, ташвиш ва ачиниш, нафрат каби туйғулар уйғонишига ёрдам беради.

Баъзан санъатга алоқадор бўлмаган касб эгалари — шифокор, ўқитувчи ва тикувчиларни ҳам, агар улар ўз ишларининг моҳир устаси бўлса, артист деб аташади.

Лугат

Астойдил – искренне, по-настоящему

Меҳр қўймоқ – полюбить, увлечься

Илҳомбахш – вдохновляющий

Қиёфа – облик, внешний вид

Ташвиш – заботы, хлопоты

Ачиниш – жалеть, сожаление

Нафрат - ненависть

18-топширик. Шифокор, ўқитувчи, тикувчи каби касб эгаларини қачон ва нима сабабдан “артист” деб аташ мумкинлигини изоҳланг.

19-топширик. Ўзингиз ёқтирган кино ски театр артисти ҳақида кичик ҳикоя ёзинг.

20-топширик. Матини ўқинг. Уни бошқа ғижжакчилар ҳақидаги маълумотлар билан тулдилинг.

СЕҲРЛИ ҒИЖЖАК СОҲИБЛАРИ

Ушбу кўрсаткичлар орасида ғижжакчиларнинг ўз ўрни бор. Ўзбекистон халқ артисти Абдуқошим Исмоилов, Ўзбекистонда хизмат курсатган артист Шухрат Пулдошев каби мохир ғижжакчиларнинг довуғи олис-олисларга кетди.

Шухрат Пулдошев ғижжакда жаҳон мумтоз куйларини илк бор ижро этган. Унинг бошдалик чоғларидан қизика бошлаган Шухрат Глиэр номидаги музика мактабини мувафакқиятли тамомлаб, Тошкент давлат консерваториясига ўқишга кирди. У ёш халқ чолғучиларининг республика миқёсида ҳаққаро халқ чолғучилари танловида, Италиянинг Генуя шаҳрида бўлиб ўтган фестивалида биринчи ўрин соҳиби бўлди.

Ўшбу кўрсаткичларнинг жамғирини таърифлашда Шухрат Пулдошевнинг ҳиссаси катта...

1.1.1. Матриаллар. Матриалдан феоли бирикмаларни топиб, рус тилига таржима қилинг, тартиб ва тартибда гаплар тузинг.

1.1.2. Матриаллар. Ўзбек халқ чолғу асбоблари, уларнинг тарихи хақида кичик хикоя ёзилинг.

1.1.3. Матриаллар. “Ўйлаб топ” ролли ўйинида нштирок этинг. Ўйин шартлари – бир кунда саволларига караб ўтиради, ёзув тахтасига бирон таникли санъаткорнинг исми, тилиби ёки бошқа одам)нинг исми ёзилади. Талаба ўз саволлари ёрдамида унинг исми билганини топиши лозим. Бунда фақат “Ҳа” ёки “Йук” деб жавоб бериши керак.

8. ОНА ТАБИАТ – ҚЎРИҚХОНА!

1-топширик. Матнни ўқинг. Уни давом эттиринг ва сарлавха қўйинг.

Табиат уйғонди. Чор-атроф кўм-кўк. Ўрик дарахтларининг шохида оппок гуллар чамандек чирой очган.

Баҳор. Созанданинг куйида, шоирнинг шеърида мадх этилувчи кўшик. Бу кўшик дарё ва жилғаларнинг жушқинлигида, ариқнинг шўхчан шилдирашида, майсалар орасидан бош кўтарган ялпизнинг муаттар хидида жаранглайди. Илик шабада дилларга ором бахш этади...

Луғат

Чор-атроф – вокруг

Чамандек чирой очган - расцвели как цветник

Созанда – музыкант

Жилға – ручей

Жушқин – кипучий, бурлящий

Майса – первая зелень, всходы

Муаттар – благоухающий

Ором бахш этмоқ - успокаивать

2-топширик. Йил фаслларнда табиат қандай ўзгарши ҳақида ўзингиз кичик матн тузинг. Бунда атов гаплар, ундов сўзлар, кириш конструкциялар, ундалмалардан ва бадний воситалардан фойдаланинг.

3-топширик. Қуйидаги матнни тўлдиринг.

ОҚ ОЛТИН

Дунёда кўпчилик халқлар тоза пахтадан тикилган кийим кийишни ёқтиради. Улар ҳаво ўтказувчан ва табиийлиги билан сунъий матолардан ажралиб туради.

Бизнинг пахта ҳамма жойда ҳам ўсавермайди. Ҳар қандай пахта ҳам жаҳон
бозорига ҳаридордир эмас. Шунинг учун юқори сифатли пахтани оқ олтинга
санаётган бўлади.

Ушбакистон пахта экспорти соҳасида дунёда АҚШдан сунг иккинчи ўринда
турибди.

Мақолакатимизда урта ва ингичка толали пахта етиштирилади. Пахтадан
сўзланади. Чигитдап эса олинади. Ғўзапоядан

Ташкириқ. Увайсийнинг чистонини эсланг ва ўзингиз Ўзбекистонда ўсадиган
кўрар ўсимлик ҳақида топишмоқ ўйлаб топинг.

Биз на гумбадир, эшиги, туйнугидан йўқ нишон.

Нани туйнуги шўх қизлар манзил айлабдур макон.

Туйнугини очиб, аларнинг ҳолидан олсам хабар,

Итларини парда тортиғлик, ўтирарлар бағри қон.

Ташкириқ. А.Эргашев ва И.Жияновларнинг “Мажнунтол” кўшиғини тингланг
(қўшиқ матни қўллапманинг “Адабий-бадий матнлар” қисмида берилган). Матн
қўшиғини сўзлаб беринг ҳамда қуйидаги суз, суз бирикмалари билан гаплар тузинг:
қўшиқ, нўз бўйида, афсус, мажнунтол, беҳабар.

Ташкириқ. Қуйидаги шеърга сарлавҳа қўйинг, уни ёд олинг.

Тўнги шабдадага юзимни тутиб,

Тўнги бир олам ҳисларга тўлиб,

Тўнги орзулар бир-бирин қувиб,

Тўнги мени мен сени соғиндим бу кун.

Тўнги кўшимдан уйқулар қочиб,

Тўнги шижоат, ғайратим тошиб,

Тўнги қўлиб озод қуш каби

Тўнги мени мен сени соғиндим бу кун.

Табиат уйғонди сени соғиниб,
Ялпиз, кукатлардан сомсалар ёпиб,
Сумалак таъмини кумсаб, энтикиб,
Наврүзим, мен сени соғиндим бу кун.

★ Сайёра Туйчисва

Лугат

Кувмоқ – догонять
Кузимдан уйқулар кочди – не спится
Шижоат – храбрость, отвага
Ғайрат – энергия
Қафас – клетка
Соғинмоқ, кумсамоқ – скучать
Таъм – вкус
Энтикмоқ – вздыхать, всхлипывать

7-топшириқ. Узингиз вояга етган шаҳар ёки қишлоқнинг табиати ҳақида сўзлаб бериңг.

8-топшириқ. Урол Тансиқбоевнинг “Табиат қўйнида” картинаси асосида боғланишли матн ёзинг.

Урол Тансиқбоевнинг “Табиат қўйнида” картинаси репродукцияси.

9-топшириқ. Матини ўқинг. Унинг мазмунини сўзлаб бериш учун режа тузинг.

ТАБИАТ ҲИМОЯГА МУҲТОЖ

Отанг кетса агар, ота бўларсан,
Онанинг ўрнини босгай қиз, сингил.
Денгизинг қуриса не ҳам қиларсан?
Қайга бош урарсан, эй мунгли кўнгил?

Абдулла Орипов

«Инсон — табиат фарзанди», - дейди доно халқимиз. Инсон табиат бағрида ўсган ва ўсганга камол топади. Кишилар қалбида гўзалликни ҳис этиш, ёш билан ўсган, борлиққа меҳр қўйиш туйғусини уйғотиш энг муҳим вазифадан биридир.

Хўш, сув, оқиқ-оқат, саноат учун хом ашё каби ўзига зарур бўлган ҳамма нарсени инсон табиатдан олади. Одамлар ўзларини ўраб турган табиий табиат билан донимий алоқада бўлиб, уни тўхтовсиз ўзгартириб боришади.

Табиат инсон табиатта икки томонлама: ижобий ва салбий таъсир қилмоқда. Бир томондан, инсон табиатни бойитади. Иккинчидан, табиатнинг кескин қупайиши, шаҳарларнинг кенгайиши, янги индустриал марказларнинг вужудга келиши, айниқса, машинасозлик ва оғир саноатнинг ривожланиши, қишлоқ хўжалигини кимёлаштириш натижасида биосфера, сув ва сув инфосланиб, табиий мувозанат бузилиб бормоқда.

Атмосферани тоза сақлаш, флора ва фаунани қилиб кетишдан асраб қолиш, сув ҳавзаларининг софлигини таъминлаш ва ҳоказолар барча табиатлар иштирокида ҳал этилиши керак бўлган долзарб халқаро вазифадир.

Дунёнинг энг экологик муаммолардан қўпчилиқнинг хабари бор: Орол сувини қўриб бориши билан боғлиқ табиат мувозанатининг бузилиши, сувнинг микдорининг камайиб бориши, саноат худудлари ва шаҳарлардаги ҳавонинг заҳарланиши...

Табиат инсон учун хизмат қилар экан, ундан оқилона ва одилона фойдаланиш керак.

Хўш, табиатта инъанавий табиат ва меҳнат байрамлари кенг нишонланади. Мисолан Науруз, гуллар байрами, лола сайли, қушлар байрами, қовун қўриқлари ободонлаштириш тадбирлари қабилар ёш авлодда атроф-муҳитни янада янаиб, табиий гўзалликнинг қадрига етиш туйғуларини янада янаибди. Экологик тарбияни амалга оширишда маданий-маърифий, тарбиявий ва тишвикот ишларини янада қучайтириш зарур.

Ерга, сувга, хайвонот ва усимликлар дунёсига булган муносабатимизни яхшилаш оркалигина она табиатимизни асраб қолиш мумкин. Инсон табиат фарзанди экан, фарзанднинг онага меҳрибонлик қилиши умуминсоний бурчдир.

Луғат

- Мунгли – печальный
- Ҳис этиш - чувствовать
- Ардоқлаш – лелеять, беречь
- Борлик - здесь: весь мир
- Хом ашё – сырьё
- Ижобий – положительный
- Салбий – отрицательный
- Таъсир ўтказмоқ – влиять
- Бойитмоқ – обогащать
- Кескин – резко
- Вужудга келмоқ – появляться
- Табиий мувозанат – естественный баланс
- Сув ҳавзалари – водоёмы
- Чучук сув – пресная вода
- Захарланмоқ – отравлять
- Оқилона – разумно
- Одилона – справедливо
- Тарғибот – пропоганда
- Ташвиқот – агитация
- Муносабат – отношение, связь

10-топширик. Умумбашарий ва минтақавий экологик муаммолар нималардан иборатлиги ҳақида сузлаб беринг.

11. **Тавриқ.** Саволларга жавоб беринг:

1. Табиатни қандай қилиб бойитади?

2. «Табиат» деганда нимани тушунасиз?

3. Табиат кўни (дарахт, ҳайвон)ларни ёқтирасиз? Нима учун?

4. Табиатни қўриқ қилмаслик дегани нима?

5. Табиат буюмликлардан оқилона фойдаланиш дегани-чи?

6. Табиат биларда сайёрамиз иклими қандай ўзгарди?

7. Табиат сабаби нимада?

8. Табиатда қандай жониворлар бор? Уларга муносабатингиз қандай?

11. **Тавриқ.** Сонларни сўз билан ёзиб, гапларни дафтарингизга кучиринг.

Айрим манбаларга кўра, Республикамизда ёввойи ҳайвонларнинг 99, оқроқларнинг 410, балиқларнинг 79 тури мавжуд.

Улардан 32 ҳайвон, 31 парранда, 5 балиқ тури Ўзбекистон Республикаси «Биринчи китоб»ига киритилган.

Унинг биринчи нашрида 163 тур ўсимлик ноёб ва йўқолиб бораётган турлар сифатида кўрсатилган бўлса, кейинги нашрига 400 тур ўсимлик киритилиши кўрсатиб тутилган.

11. **Тавриқ.** Матнни рус тилига таржима қилинг.

ГУЛ БАЙРАМИ

«Табиат мўъжизаси», «гузаллик маликаси» бўлмиш гулга бағишланган «Биринчи китоб»да гул байрамлар кўп халқларда бор.

Унинг ичида хризантемани жуда севишади. Ҳатто Япония ҳарбий байроғи ва нуқулга ҳам хризантема тасвири туширилган. Япония олий нишони ҳам «Хризантема ордени» дейилади. Французлар марваридгул (ландиш)ни бағишлайди, испанлар эса кизил рангли чиннигул(гвоздика)ни муҳаббат рамзи деб билишади.

Ҳиндистонда гул байрамлари ажойиб катта сайил тарзида уюштирилади. Ҳиндлар атиргулни гуллар маликаси дейишади. Ҳиндларда қадимдан хозиргача олижаноб бир одат анъана бўлиб келяпти: улар азиз меҳмонлар буйнига гулчамбар тақадилар.

Ўзбекистонда лола сайли, сунбул (гиацинт) сайли, Наманганда гул байрами, Хоразм, Бухорода қизил гул сайли зўр тантана билан ўтказилади. Бунда, айниқса, «Гулдаста» аскияси юзлаб томошабинларни ўзига сеҳрлаб қўяди. Гул сайлига гул узиш учун эмас, балки маънавий дам олиш учун чиқишади, одатда.

14-топширик. Саволларга таяниб, диалог тузинг.

Сиз яқин кунларда кимга гул совға қилдингиз?

Бу қандай гул эди?

Ўзингиз қандай гулни ёқтирасиз?

Уни таърифлаб бера оласизми?

15-топширик. Гул ҳақида қандай шеър ёки қўшиқларни биласиз? Улардан намуна келтиринг.

16-топширик. Матнини ўқинг.

ЧАНҒИ САЙЛИ

Дам олиш куни акам ўртоқлари билан чанғи учиш учун Чотқол тоғи этакларига боришмоқчи бўлганини эшитиб қолдим.

Тоғни узоқдан кўрганман. Китобимда ҳар хил тоғларнинг сурати бор, аммо ўзини ҳалигача кўрганам йўқ.

Акамнинг тоққа бориш нияти мени ҳам кизиқтириб қолди. Чанғи сайлига икки кун қолганда акамга ялиниб-ёлвордим.

-Йўл узоқ. Тоғнинг совуғига чидай олмайсан, ука! – деди акам.

-Мен ҳам сизга ухшаб совуққа чидайвераман, - деб акамни ўз ҳолига қўймадим.

Амволлага кўнмади. Сўнг бир гап булар, деб мени тинчитди.

Чименни куни яхши кийиниб олиб, эрталабки изғиринда акам билан йўлга
сўнчим

Чименчани нима қилиб бошлаб юрибсан, Комил? – деди мени кўрсатиб бир
Мени

Тобини кўрмаган эди, кўявер, пишйди, - жавоб килди акам.

Ғафур Ғулом

10 сўнширик. Қуйидаги гапларни тўлдириг.

Чименни куни... ?

Чотқол тоғи этакларига... .

Чотқолдан чанги сайлига... кўринди.

Амволлага якшанба куни ... кейин эса

10 сўнширик. «Чимен тоғларида» расми асосида кичик матн тузинг.

Чимен тоғлари тасвирланган сурат

10 сўнширик. Қуйидаги жавобларга мос саволлар ёзинг.

...?

...нда

...?

...у, ...ишарь ойида.

...?

Чимен, Чотқол, Зомин, Бахмал тоғларига.

...?

...а, «...ди яхши кураман. Сен-чи?

...?

...абагга

10 сўнширик. Мамлакатимиздаги тоғлар ҳақида маълумот тайёрланг.

21-топшириқ. Европа қитъасидаги қишки тоғли курортлар тасвирини таърифлан.
Бунда интернет материалларидан фойдаланинг.

22-топшириқ. 2014 йилги қишки олимпиадани қабул қилувчи шаҳар ва унинг тоғли
худуди ҳақида кичик ҳикоя ёзинг.

9. БИЗНЕС ОЛАМИДА

1. Кенгашириқ. Матни уқинг. Уни рус тилига таржима қилинг.

Тамонамиз – бозор иқтисодиётига ўтиш даври. Шунинг учун олдин иқтисод, кўпинча сиссат деган ақида ҳозир ҳар қачонгидан ҳам долзарбдир. Ўзбек халқи қонундан бозорга яқин бўлган. Аждодларимизнинг қарвон кўнғироқларини эшитиб, Эрон, Турон, Ҳинду Чин-мочин, Арабу Ажам мамлакатлари билан савдо-тижорат ишлари олиб боришгани кўнчилиққа маълум. Буюк инқилобнинг давлатимиз ҳудудларини жаҳон билан боғлагани ҳам бунга яқин омил бўлган.

2. Кенгашириқ. Матндан бозор-ўчарга оид ибораларни кўчириб ёзинг, уларни рус тилига таржима қилинг.

БОЗОР-ЎЧАР

Нисбон ҳеч қачон бозордан ажралмайди. Шунинг учун ёшдир-қаридир бозор қонунларини яхши билиши, унинг ёзилмаган қоидаларига риоя қилиши зарур. Бозор-ўчарга бағишланган иборалар бунинг айни ҳаётий мисолларидир. Масалан:

– **Бозор** – бозор, **онанг** – бозор (маъноси – бозор сени ўз ҳукмига етаклайди, бадосини ўтказди, бозор қонунларига риоя қилиш лозим);

– **Бозор** қурган эчки ёки бозор қурган йигит (кўпни қурган одам, уздабуро, қарибали шахс, бозор кўриш турмуш сабоғини олиш дегани);

– **Бозор** яқин боймас (бозор яқиннинг майда харажати кўп бўлади; қарини майда-майда, бот-бот қилиш тежамкорликка зид, аслида бозор қопи-қопорни, араваси, тойи, суруви билан қилинса, кўп бора арзон тушади).

Махмуд Саттор

Усул

Риоя қилиш – следовать, подчиняться

Айни – именно

Ҳаётий сабоқлар, турмуш сабоғи – уроки жизни

Уддабуро – даровитый, проворный

Харажат – расходы

Бот-бот – вновь и вновь

Тежамкорлик – экономность, бережливость

Копи-канори, араваси, тойи, суруви билан – мешками, телегами, тюками, отарами

3-топширик. Матнини ўқинг. Ажратиб кўрсатилган сўз ва сўз бирикмаларининг маъносини изоҳланг.

ПУЛ ТАРИХИДАН

Турли халқларда пул вазифасини турли хил товарлар бажарган.

Масалан, Қадимги Юнонистон, Римда, араб ва хинд кабилаларида пул ўрнини *чорва* босган. XX аср бошларида Африканинг баъзи бир халқларида *чорва тўғи*дан пул ўрнида фойдаланилган. Тинч океани ва Африка *қитъаси* халқларида қимматли *чиганоқлар* пул вазифасини бажарган. Марказий Африкада - *фил суяги*, Қадимги Мисрда – *бугдой*, Хитойда – *туз*, Мўғулистонда - *чай айирбошлаш* жараёни *пул муомаласи* ўрнига ўтган.

Қадим замонлардан бери пул вазифасини *қимматбаҳо металлар* ҳам ўтаб келган. Милоддан олдинги уч мингинчи йилларда Шумер давлатида *асал* ва *кумуш* пул вазифасини бажарган. Кумуш пуллар милоддан олдинги икки мингинчи йиллари Осиё мамлакатларида кенг тарқалган.

4-топширик. Савдо-сотик соҳасида кенг қўлланадиган сўз ва ибораларни ёзинг, улар иштирокида диалог тузинг.

5-топширик. Матн билан танишинг. Асосий тавсияларни дафтарингизга кучириб олинг.

БИЗНЕС-РЕЖА ҚАНДАЙ ТАЙЁРЛАНАДИ?

1. (шахсий) ишшигизни бошламоқчи бўлсангиз, албатта бизнес-режа тузиниши керак. Мазкур жараёни енгиллаштириш учун қуйидаги беш босқичда иш тутишни тавсия этамиз:

1. Мақсадингизни аниқланг. Биринчи босқичда ким учун маълумот таёёрлашингиз керак, компаниянгиз ҳақида улар нимани билиши кераклигини тушуниб олинг. Компания фаолиятининг қайси томонларини тартиб-аъдан кўрсатиш мақсадга мувофиқ, қайсилари ҳақида камроқ, қайсилари ҳақида эса умуман гапирмаслик зарурлигини белгиланг.

2. Бизнес-режанинг тахминий мундарижасини тузинг. Махсус талабларни ҳисобга олган ҳолда тузилган мундарижа оддий ёки мураккаб бўлиши мумкин. Бироқ мундарижа қанчалик батафсил ёзилса, бизнес-режани таёёрлаш шунча осон кечади.

3. Кейинги босқичда мундарижани диққат билан текшириб чиқиш керак. Ҳисобда бизнес-режангизни ўқийдиган одамларнинг фикрини ва ўз мақсадингизни эътиборга олиб, аҳамиятли деб ҳисобланган маълумотларни қўшиб қўйиш, жўзий томонларни иловада бериш мумкин.

4. Бизнес-режани ёзинг. Қўпчилик ишни бозорни ўрганиш ва молиявий маълумотларни тўплашдан бошлайди. Сиз мазкур маълумотлардан режанинг стратегиясини белгилаш учун, тахминлар қилиш учун фойдаланасиз. Бизнес-режанинг қораламасини тайёрланг. Бунда умумий бўлимга катта эътибор беринг, унда бошқа барча бўлимларга тегишли ижро, молиялаштириш маълумотлари бўйича умумий маълумотлар мужассамлаштирилади.

5. Бизнес-режани менежмент бўйича мутахассисга беринг. У режанинг тартибини, ўқишга қулайлиги, баённинг мантиқийлиги, ишнинг тўғри расмийлаштирилганлигини текшириб чиқсин. Сўнг кўрсатилган тахминларни ҳисобга олиб, бизнес-режангизга ўзгартиришлар киритинг. Ва, албатта, ушбу режани мунтазам равишда янгилаб боринг.

Оқимнинг ёр бўлсин!

Луғат

Фаолият – деятельность

Бўрттириб кўрсатиш – преувеличивать

Тахминий – приблизительный

Мундарижа – содержание, оглавление

Батафсил – подробно

Жузъий – незначительный

Қоралама – черновик

Ижро – исполнение

Молиялаштириш – финансирование

Мужассамлаштирмақ – вобрать в себя

Қамров – охват

Баённинг мантикийлиги – логика изложения

Расмийлаштириш – оформление

Мунтазам равишда – постоянно

6-топшириқ. Турли мамлакатларда миллий пул бирлиги қандай аталиши хусусида суҳбат қуриңг.

7-топшириқ. Сўмнинг шу кунда АҚШ доллари, евро, инглиз фунт стерлинги, рус рубли, япон иенаси, қозоқ тангаси, тожик сомониysi, қирғиз соми, туркман манати, украин гривнаси, Литва лити, Латвия лати, эстон маркаси, Таиланд батти, турк лираси, Эрон риёли, хинд рупийи ва бошқа миллий валюталарга нисбатан курсни аниқлашга ҳаракат қилиңг ва жадвал тузиңг.

8-топшириқ. Гапларни ўзбек тилига таржима қилиңг.

Подписав договоры, главы государств провели пресс-конференцию. Заработав свой первый миллион, он уже не смог остановиться. Миша, не выходя из комнаты, может приобрести, например, мебель или хотя бы пиццу. Человек, который всегда говорит смеясь, очень быстро надоедает

теружаницим. Не вставайте из-за письменного стола, не дописав сочинение до точки. Не проявив инициативу, нельзя достичь успеха в бизнесе.

• **Тонирик.** Қунидаги фикрларга таяниб, бизнесда муваффақият қозониш йўллари турисида ўз хулосаларингизни шакллантиринг.

МУВАФФАҚИЯТЛИ МУЗОКАРА ТАМОЙИЛЛАРИ

1. Тарқи нарса ни ўз вақтида қилиш.

Хел қачон музокараларга кеч қолманг.

2. Ортиқча гапни гапирмаслик.

Ишмай сўзлаётганингизда ўзингизни суҳбатдошингиз ўрнига қўйиб кўринг.

Айтиладиган ва айтилиши шарт бўлмаган гапларни олдиндан белгилаб

олинг. Жумла бошида «йўқ» сўзини қўлламасликка имкон қадар ҳаракат

қилинг. Овозни баланд чиқариб ҳам, пичирлаб ҳам гапирманг.

Суҳбатдошинг гапини булманг.

3. Одамларга нисбатан дўстона муносабатда бўлиш.

Наҳотки, жилмайиб туриб, кайфиятни кутарадиган бирорта гап айтиш қийин

бўлса! Хушмуомала, хушфёъл бўлиш шахсий ишингиз эмас, балки сиз

қилинг қилаётган жамоанинг умумий ишидир, чунки корхона ҳақидаги фикр

қилиш ишлаётган ходимлар ҳақидаги фикрдан келиб чиқади.

4. Ишнинг мос равишда кийиниш.

Бизнес одамлари учун фақат анъанавий ёки фақат замонавий кийиниш

шарфи. Ташқи кўринишда гап кўп.

5. "Яхши" тилда гапириш ва ёзиш.

Айтади ва ёзганларингиз тарбиянингизни кўрсатади. Шунинг учун ўзингизни

жуда эркин тутган ҳолларда ҳам, тилингизга эрк берманг. Исملарни тулиқ ва

тўғри айтинг. Қўнол сўзларни суҳбатдошингиз қўлласа ҳам, сиз улардан

умуман воз кечинг.

6. Фақат ўш ҳақида эмас, бошқалар ҳақида ҳам ўйлаш.

Атрофдагиларда ўзингизга нисбатан кизиқиш уйғотиш учун бошқаларга кизиқиш билан қаранг. Яхши, самимий тингловчи бўлинг.

10-топшириқ. Матнда учраган нотаниш сўзлар луғатини тузинг.

11-топшириқ. Матни ўқинг. Уни рус тилига таржима қилинг.

БЎШ ВАҚТ

Вақтдан тўғри, унумли ва самарали фойдаланиш келажакни ўйлайдиган инсонга хос хусусиятдир. "Вақтинг кетди — нақдинг кетди" деб бекорга айтилмаган. Бўш вақт дам олиш, маданий ҳордиқ чиқариш, китоб ўқиш, ақлий ва жисмоний қобилиятни мустаҳкамлаш ва қайтадан тиклаш учун зарур. Бекорчилик эса турли жиноятлар содир этиш, ичкиликка, чекишга ружу қўйиш, нопок ишларга шароит яратади.

Ўйку дам олишнинг лаззатли онларидир, ухлаш киши организмни кучга тулдиради, ақлан тетик қилади, меҳнат қобилиятини юксалтиради, саломатлигини яхшилади. Лекин кўп ухлаш ёмон одат бўлиб, инсонни ланж қилади, рухий ҳолатини, юз киёфасини ўзгартиради.

Талабалар ўзларининг бўш вақтларида қуйидагилар билан шуғулланишлари мумкин: китобхонлик, эстетик маданиятни ўстириш, жисмоний чиниқиш, ақлий камолотга интилиш, экологик маданиятни шакллантириш, миллий кадриятларни асраб-авайлаш ва давом эттириш.

Луғат

Самарали – эффективный

Нақд – наличный, здесь: деньги

Ҳордиқ чиқариш – отдыхать

Тиклаш – восстанавливать

Бекорчилик – бездельничество

Жиноят – преступление

Ружу қўйиш – пристраститься

Нечистый – нечистый

Нясти ёшлар – приятные минуты

Озир – бодрый

Танф – веплий

Тўхтай холат – психическое состояние

Тўхтай чиникиш – физическая закалка

Ушай камолот – умственное совершенство

Ушайлик маданият – экологическая культура

10. **Танширик.** Қуйидаги гапларни тўлдириг. Масалан:

*Ашадлиқлик — мустақил ўқиш учун бадиий, техник, ихтисослик буйича китоб
Дунё, газета, журналлар ўқиш.*

Ушайлик маданиятни ўстириш -

Тўхтай чиникиш –

Ушай камолотга интилиш –

Ушайлик маданиятни шакллантириш –

Ушайлик қадриятларни асраб-авайлаш ва давом эттириш -

*Ўқим учун сўзлар: ижодий иш, қулолчилик, саёҳат, кўргазма, тўғарак, сайр,
ашадлиқлик, телекурсау, кўрик-танлов.*

11. **Танширик.** Ҳўш вақтда нима билан шуғулланишингиз ҳақида гапириб беринг.

12. **Танширик.** Машҳур инсонларнинг хоббилари ҳақида кичик хабар тайёрланг.

Бу хабар интернет материалларидан фойдаланинг

13. **Танширик.** Қуйидаги сўзларни қўшимчалар билан ўзгартиринг. Бу сўзлар
қўшимчалар билан тузинг. Масалан:

*Ёшлар – ёшнинг – ёшим – ёзишигизга - Ёшлигимда шеър ёзишни кўп машқ
қилдиман. Ҳар кун хат ёзишигизга сира ишонмайман....*

Қўшимчалар: ёш, интилаш, тўқиш, гапирмаслик, қувониш, кеч қолмаслик, дам

олиш.

16-тоиширик. Ўзбекистон телевидениесининг қайси каналларини томоша қиласиз? Ўзингиз қандай кўрсатувда иштирок этишни истайсиз? Шу мавзуда ролли уйин утказинг.

17-тоиширик. Матнии ўзбек тилига таржима қилинг. Чол набирасига нимани тушунтирмоқчи булганини айтинг.

ОБЫКНОВЕННЫЙ ЧЕЛОВЕК

В жаркой сухой степи — колодец. Возле колодца — изба. В ней живут дед с внуком.

У колодца на длинной веревке — ведро. Идут, едут люди, заворачивают к колодцу, пьют воду и благодарят деда.

Однажды, когда внук доставал воду, веревка оторвалась и ведро упало в колодец. Колодец был глубокий.

— Дедушка, ведро упало в колодец. Что теперь будем делать? — спросил внук, чуть не плача.

— Другого ведра у нас нет. Подождем проезжих, — сказал дед. На другой день утром подъезжает к дедовой избе мужик на телеге. Под соломой у него ведро. Проезжий посмотрел в колодец, глянул на деда с внуком, ударил кнутом лошадей и поехал дальше. — Что это за человек? — спросил внук.

— Это не человек, — ответил дед.

В полдень проезжал мимо дедовой избы другой человек. Он достал из-под соломы ведро, привязал к веревке, достал воды, напился сам, дал напиток деду и внуку, вылил оставшуюся воду в сухой песок, спрятал ведро опять в солому и поехал.

— Что это за человек? — спросил внук вновь.

— И это еще не человек, — сказал дед.

Потером остановился у дедовой избы третьей проезжий. Он достал из телеги ведро, привязал к веревке, набрал воды, напился, поблагодарил деда и поехал дальше, а ведро оставил привязанным у колодца.

— А это что за человек? — спросил внук.

— Обыкновенный, сынок, — сказал дед.

18-төнширик. Қавсдағи феълларни тегишли шаклда қўллаб, гапларни қўчириңг.
Масалан: *Муסיқа (тингламоқ) қиз бизнинг гуруҳимизда ўқийди - Муסיқа*
интиқилган қиз бизнинг гуруҳимизда ўқийди.

Шунино (чалмоқ) бола ўтган йили республика танловида биринчи ўринни
качирган. Мен эмас, хонада китоб (ўқимоқ) йигит сиз билан танишмоқчи
эди. Маррага биринчи бўлиб (етиб келмоқ) енгил атлетикачи Учқўрғонда
тутишиб ўсган экан. Қушиқ куйлаб кашта (тикмоқ) гузал қизлар “Машхура”
ўқув марказини тамомлаганлар. Балиқ (овламоқ) киши олов (ёқмоқ)
бўлганини отаси билан бир жойда ишлайди. Автомобилсозлик
маънақатимизда (ривожланмоқ) янги соҳалардан биридир.

19-төнширик. Ишбилармонлик, тежамкорлик, ташаббускорлик, меҳнатсеварлик
сифатли мақоллардан дафтарингизга ёзинг.

20-төнширик. Суз ўйинида иштирок этинг. Ўйин шarti - биринчи сузнинг охириги
сўзи (уч) ҳарфи иккинчи сузнинг биринчи икки (уч) ҳарфи бўлиши керак. Масалан:

Дорамид - адолат - атторлик - иккиламчи - ...;

Ўзбўриқар - корхона - оналик - ликонча -

10. СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ

1-топширик. Матини ўқинг. Ажратиб кўрсатилган сўзларнинг маъноларини изоҳланг.

ЧАРМ ҚЎЛҚОП УСТАЛАРИ ★

Ўзбекистоннинг профессионал боксда ҳам ўз чемпиони бор. Руслан Чагаев россиялик жаҳон чемпиони Николай Валуевни мағлубиятга учратиб, энг *цуфзули* халқаро бокс ташкилотининг *олтин камарига* эга бўлди.

Тўғри, бу бизнинг юртимизга ташриф буюрган биринчи камар эмас. Ўз вақтида Артур Григорян WBO йўналишининг камарини бир неча йил давомида ҳеч кимга бермаганини барчамиз яхши биламиз.

Сиднейда ўтган олимпиада финалида америкалик *рақибини таслим қилган* Муҳаммадқодир Абдуллаев Ўзбекистон байроғи баланд ҳилпирашига сабабчи бўлган эди.

Шунингдек, юртдошларимиз бокс бўйича жаҳон ва Осиё чемпионатлари, олимпиада ва Осиё ўйинлари *шоҳсупаларига* мунтазам равишда кўтарилмоқда. Ўткирбек Ҳайдаров, Рустам Саидов, Алексей Михайлов, Жасур Матчонов ва бошқалар ўзбек бокс мактаби *голибона анъаналарини* давом эттиришмоқда.

2-топширик. Матини ўқинг. Иккинчи, учинчи, еттинчи ва охириги гапдаги фикрларини бошқа сўзлар ёрдамида ифодаланг. Масалан:

Мусобақани йилнинг энг совуқ ойларида тоғли ҳудудлардан бирида ўтказиш эҳтимолли бор – Мусобақа қишда тоғли ҳудудда ўтказилиши мумкин.

ШАХМАТЧИЛАР БАЙРАМИ

1924 йили таъсис этилган Халқаро шахмат федерацияси (ФИДЕ) қарорига биноан 1966 йилдан буён 20 июлда бутун дунёда Халқаро шахмат куни нишонланади.

Расман эътироф этилишича, уйин V асрда Ҳиндистонда пайдо бўлган эмиш. Унинг номи барчамизга тушунарли, яъни

*гор-мор этилди, чорасиз қолди, таъбир жоиз бўлса, “улди” деган
маънони ташлашиди.*

*Хавари олимпия кумитаси (ХОК) 1999 йили ФИДЕни расман тан олган.
1997 йилининг 30 июль кунини ФИДЕ Швейцариянинг Лозанна шаҳрида
қароргоҳидан ХОК қароргоҳида ўз ваколатхонасини очди.*

*ХОК шахматни қишки олимпиада дастурига киритишни тавсия қилмоқда.
Шахмат Сочида утадиган 2014 йилги қишки олимпиада дастуридан жой
олини мумкин.*

*40 июлда турли мамлакатлардаги каби диёримизда ҳам кўплаб шахмат
мухлислари ўз мусобақаларини ташкил этишади ва 64 катакда аёвсиз жанг
олиб боришади.*

*Шахмат тарихига Ўзбекистон номи абадий битилган. Чунки ҳамюртимиз
Рустам Қосимжонов 2004 йили жаҳон чемпиони унвонига сазовор бўлди ва
Ўзбек шахмат мактабининг шуҳратини оламга ёйди. Шунинг учун ҳам
Рустам давлатимизнинг юксак мукофоти – “Амир Темури” ордени билан
тақдирланди.*

Дугат

Тавсис этилган – учрежден

Расман эътироф этилишича – по официальному утверждению

Гор-мор этилди – уничтожен

Таъбир жоиз бўлса – если можно так сказать

Қароргоҳ – резиденция

Николатхона – представительство

Мухлис – болельщик

Аёвсиз – беспощадный

Битилган -записан

Уштоншириқ. Матни давом эттиринг.

УНИВЕРСИАДА

Юртимизда истиқлолнинг дастлабки йилларидан фарзандларимиз қалбида спортга меҳр ва ҳавас уйғотишга алоҳида эътибор берилмоқда. Ўқувчи ва талабалар, аёллар, ногиронлар спорт билан шуғулланишлари учун зарур шарт-шароит яратиш давлатимиз диққат марказида турибди. Шаҳар ва қишлоқларда, мактаб, лицей ва коллежларда, олий ўқув юртлири қошида энг замонавий талабларга жавоб берадиган спорт мажмуалари ва иншоотлари барпо этилмоқда.

Бундай кенг қўламли ишлар самара бераётгани барчага маълум. Руслан Чагаев ва Рустам Қосимжонов, Муҳаммадқодир Абдуллаев ва Армен Багдасаров, Дилшод Мансуров ва Абдулла Тангриев, Гузал Хуббиева ва Мафтуна Тухтасинова, Рустам Саидов ва Уткирбек Ҳайдаров каби ёшларимиз энг нуфузли халқаро мусобақаларда ёрқин ғалабалари билан Ватанимиз шухратини тараннум этиб, дунё аҳлини ҳайратда қолдирмоқда.

Уч босқичдан иборат узлуксиз тизим - “Умид ниҳоллари”, “Баркамол авлод” ва “Универсиада” уйинлари ёшларнинг спортга қизиқишини янада оширди...

Луғат

Ҳавас – желание, увлечение, склонность

Диққат марказида – в центре внимания

Мажмуа – комплекс

Барпо этмоқ – построить

Кенг қўламли – широкомасштабный

Тараннум этмоқ – воспевать

Ҳайратда қолдирмоқ – удивлять

Узлуксиз тизим – непрерывная система

4-топшириқ. Қуйидаги сўзларнинг синонимларини топинг.

Диёримиз, мустақиллик, соғлиқ, ютуқ, кийин, беллашув, ихлосмандлар, куйламок, курмок.

Алтишарик. Қуйидагилардан фойдаланиб, кучирма гапни конструкциялар тузинг, улардан Ултишарик гапларни хосил қилинг. Масалан:

*100 метрга сузиш буйича мусобақалар эртага булиб утади, - деди шарҳловчи.
Шарҳловчи эртага 200 метрга сузиш буйича мусобақалар булишини айтди.*

Мусобақаларда учинчи ўринни Самарқанд вилояти жамоаси эгаллади. Умумжамоа ҳисобида кумуш медалга Наманган вилояти талаба-спортчилари савобдор бўлишди. Энг юқори натижага - универсиада ғолиблигига Тошкент шаҳри жамоаси эришди. Навбатдаги универсиада Андижон шаҳрида утади.

Алтишарик. Шеърни ёд олинг.

КУРАШ

Битиб Ҳазрат Одам Атодан мерос,
Бирдунгит бобони қўллаган кураш.
Эксевар, эрксевар Тумарисга хос,
Алтишарик бахтга йўллаган кураш.

Одмирод наслида бўлмасин нураш,
Эксевар, давлатлар, китъалар, бирлаш.
Давлатда, гиламда, майдонда сирлаш,
"Битиб" дегину ўзбекча кураш.

Одмирод зангори, ниятлари ок,
Им-инил улқада бўй чўзи умид.
Панжон ўғлонларга кунгиллар мушток,
Хар-онда уйғонсин Паҳлавон Маҳмуд.

Одмирод наслида бўлмасин нураш,
Эксевар, давлатлар, китъалар, бирлаш.
Давлатда, гиламда, майдонда сирлаш,
"Битиб" дегину ўзбекча кураш.

Луғат

Мерос – наследие

Элсевар – патриот

Эрксевар – свободолюбивый

Нурамоқ – свалиться, рухнуть

Сирлашмоқ – секретничать

Курашмоқ – бороться

Буй чўзди – вырос

Кунгиллар мушток – душа желает, ожидает

7-топширик. Матнини ўқинг. Нима учун у шундай номланганини тушунтиринг.

СПОРТ ВА МУХЛИСЛАР УРТАСИДАГИ КЎПРИК

Ҳар йили 2 июлда Халқаро спорт журналистлари куни нишонланади.

1924 йилнинг 2 июлида Франция пойтахти Парижда янги халқаро ташкилот – Спорт журналистлари ассоциацияси (АИПС) ташкил этилган эди. Ушбу ташкилот мусобақаларни ёритишда журналистларнинг ҳуқуқларига риоя қилинишини таъминлаш, хорижий ҳамкасблар билан мустаҳкам алоқа ўрнатиш, тажриба алмашиш, энг янги технологияларни спорт журналистикасига татбиқ этиш каби масалалар билан шуғулланади.

Унинг сафи йилдан йилга кенгайиб бормоқда. Ҳозирда дунёнинг турли қитъаларида 30 мингдан зиёд спорт журналисти фаолият кўрсатади. Уларнинг 10 мингга яқини АИПС аъзосидир. Шунингдек, 150дан зиёд мамлакатда тузилган спорт журналистларининг миллий ассоциациялари АИПСга бирлашган.

8-топширик. Матни рус тилига таржима қилинг, ундаги таянч суз ва ибораларни кўчириб ёзинг, улар ишгирикида гаплар тузинг

“ЕВРО-2012” НАМОЙИШИ УЧУН МИЛЛИАРД

Футбол бўйича 2012 йилги Европа чемпионати Украина ва Польша стадионларида утказилиши режалаштирилган.

Чемпионат учрашувларини телекоммуникация воситалари орқали намойиш қилиш ҳуқуқи бир миллиард еврога сотилди. Бу янги рекорд бўлди.

Шекин Европа футбол федерациялари уюшмаси (УЕФА) ҳамда чемпионат ташкилотчилари Украина ва Польша катта даромад олиши уз-ўзидан бўлмайдди. Чунки беллашувларни нафақат телевидение, балки интернет ва мобил телефонлар орқали олиб кўрсатишни таъминлайдиган замонавий интернет технологиялар харид қилиниши ва ишга туширилиши талаб этилади.

Ч тошширик. Матни уқинг.

ПРОФЕССОР БЕКХЭМ

Дэвид Бекхэмни бутун дунёда футбол профессори сифатида яхши танишади. У Узининг ажойиб ўйини ва голлари билан шундай хурмат-эътиборга сазовор бўлган. Мадриднинг “Реал” клубини тарк этиб АҚШнинг “Лос-Анжелес Галакси” клубига ўтганидан сўнг Дэвид университетда ҳам профессорга айланмиш имконига эга бўлди.

Жанубий Калифорния университети Бекхэмга “Футбол қандай қилиб оламни ўн арғирди” мавзусида маърузалар ўқишни таклиф этди.

Университет профессори, “Спортнинг дипломатиядаги роли” мавзусидаги маърузалар муаллифи Николас Калл инглиз футболчисига дастлабки даврда маърузаларга материал тайёрлаш ва уларни талабаларга етказишда кўмаклашадиган бўлди.

“Female First” журнали Николас Каллнинг куйидаги сузларини келтирган: “Дэвид Бекхэм катта футболни тарк этмай туриб афсонага айланган спортчилардан. У спорт тараккиётига жуда катта таъсир кўрсатганлардан бири. Унинг машғулотлари талабаларимиз учун фойдали ва қизиқарли бўлади деган умиддамиз. Футболга бефарқ бўлганларгина Бекхэмнинг аҳимиятини тушунмайдилар ва унинг номи спорт тарихига зарҳал ҳарфлар билан битилганини билмайдилар”.

10-топширик. Юқоридаги матн юзасидан саволларга жавоб беринг.

1. Дэвид Бекхэм ким?
2. У қаерда туғилган?
3. Нима сабабдан уни бутун дунё футбол мухлислари танийди, ҳурмат қилади?
4. Қайси жамоаларда ўйнаган ва ўйнаб келмоқда?
5. Сизнингча, футбол қандай қилиб оламни ўзгартирди?
6. Спортнинг халқаро муносабатлардаги аҳамияти нимадан иборат?

11-топширик. Спорт билан боғлиқ таниқли шиорлар, ҳикматли сузлар, мақоллардан ёзинг.

12-топширик. Матнни ўқинг ва нотаниш сузлар маъносини топинг.

КИМ МИЛЛИОНЕР БЎЛИШНИ ХОҲЛАЙДИ?

Спорт маликаси саналмиш енгил атлетика оламида “Олтин лига” баҳслари алоҳида ўрин эгаллайди. Спортчилар ва томошабинларнинг кўзи унгида қиймати миллион долларга тенг олтин ёмбилар тургандан кейин бу ҳақда ўйламаслик қийин бўлса керак.

Аmmo ўша тиллаларни ўзлаштириш жуда мушкул. Бунинг учун лига дастурига киритилган барча олти босқичда фақат биринчи ўринни эгаллаш зарур.

XXI асрнинг дастлабки йилларида миллионерга айланган фақат икки омадли енгил атлетикачини эслаш мумкин. 2003 йили мозамбиклик Мария Мутола, 2005 йили уч ҳатлаб сакраш устаси россиялик Татьяна Лебедева олтин ёмбилар соҳибаси бўлишган.

2005 йили миллионни “арралашга” туғри келган. Америкалик Жереми Уоринер ва Саня Ричардс ҳамда ямайкалик 100 метрга югуришда жаҳон рекордчиси Асафа Пауэлл совринни бўлиб олишган.

13-топширик. Матнни ўқинг. Ўзингиз билган шу каби ходисалар ҳақида ҳикоя тузинг.

ОЛТИН ЁҒДУСИ КЎЗНИ ҚАМАШТИРГАНДА

Итания пойтахти Римдаги “Олимпико” стадионида “Олтин лига” мусобақаларининг навбатдаги босқичи ўтказилди.

Баш савринни қўлга киритишдан умидворлар орасида финн спортчиси Торо Питкамьяки ҳам бор эди. Лекин Рим унинг учун фақат муаммоларни келтириб чиқарди. Бир томондан, у норвегиялик олимпиада чемпиони Андреас Торкилдсенга ютқазиб қўйди. Аммо бу ҳам ҳали ҳолва экан. Чунки Торо отган найза кутилмаганда чап томонга кетиб қолиб, француз спортчиси Садим Сдирига бориб санчилди. Баъзиларнинг айтишича, Питкамьякининг кўзини олтин ёмбилар “камаштирган” бўлса керак.

Жароҳатланган Сдири тез ёрдам машинасида зудлик билан шифохонага етказилди. Найзанинг учи танага тахминан 10 сантиметрга кириб боргани аниқланди. Сдирининг ўнг буйраги ва жигарига зарар етган экан. Жароҳатланган спортчи аҳволи оғирлашмаслиги учун яна бир неча кун мобайнида Римда шифохонада қолишига тўғри келди.

Дирвокс, бундай кўнгилсизликлар аввал ҳам қайд этилган. Жумладан, Жанубий Африкада олимпиада чемпиони Роман Себрле югуриш мишиқларини бажараётганида елкасига найза теккан. Натижада жаррохлар 11 та чок билан елкани тикишларига тўғри келган.

14-гўлшириқ. Матний ўқинг. Уни қайта сўзлаш учун режа тузинг.

СОЧИ – ҚИШКИ ОЛИМПИАДА-2014 МЕЗБОНИ

Халқаро олимпия қўмитаси(ХОК)нинг Гватемалада ўтган сессиясида 2014 йилги қишки олимпиадани Россиянинг Сочи шаҳрида ўтказиш ҳақида қарор қабул қилинди.

Россия илк мартаба қишки олимпиада мезбонига айланадиган бўлди. Уч йиллар орасида курашдан аввал Австриянинг Зальцбург шаҳри чиқиб кетди. Сунгра Кореянинг Пхенчхан шаҳри олимпиададан бенасиб қолгани маълум бўлди.

Сочининг устунлиги нималарда акс этади?

Биринчи навбатда, Сочида деярли барча иншоотлар энди қурилади. Демак, улар барча замонавий талабларга жавоб берадиган бўлади. Австрия ва Кореяда эса қатор иншоотлар аввал қурилган ҳамда давр ўтиши билан эскириб бораверади.

Иккинчидан, сайёрамизда йилдан-йилга қор муаммоси қишки спорт мусобақаларини ташкил этувчиларни қийнаб келмоқда. Кореяликлар сунъий қорни зарур ҳажмда ишлаб чиқара олишларини айтишди. Сочида эса хатто май ойида ҳам қор муаммоси йўқ.

Учинчидан, Сочида олимпиада билан боғлиқ барча иншоотлар ва мусобақа арсеналари бир-бирига жуда яқин жойлашади. Бу эса томошабинлар ва спортчиларга катта қулайлик яратади.

Олимпия шаҳарчасида истиқомат қилувчи спортчилар муз саройига пиёда юриб 10 дақиқада етиб олишади. Олимпия парки бўйлаб мунтазам ҳаракатланувчи электромобилларда эса ундан ҳам тезроқ. Соғлом турмуш тарзи тарафдорлари ижарага текин тақдим этиладиган велосипедлардан фойдаланишлари мумкин.

Бир кунда ишқибозлар уч-тўртта мусобақани бевосита кузатиш имконига эга бўлишади. Бу томошабинларга албатта маъқул тушади.

Туртинчидан, олимпиада муносабати билан дунё миқёсида турли спорт турлари бўйича нуфузли мусобақалар ўтказиладиган янги мажмуа қурилади. Олимпиада объектлари мусобақалардан кейин ҳам минтақада спорт ва соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга хизмат қилади.

Бешинчидан, Сочи халқаро аэропорти олимпия мажмуасидан бор-йўғи 40 дақиқалик масофада. Бу делегациялар ва ишқибозларнинг келиб-кетиши учун қулайлик яратади.

Дарвоқе, “Ўзбекистон ҳаво йўллари” миллий авиакомпанияси Тошкент-Сочи йўналишида мунтазам қатновларни бажаради. Вақти етиб, насиб этса, ушбу қатновда олимпиячиларимиз ва ишқибозларимиз Сочи-2014 мусобақаларига бориб-келишади.

15-топирик. Матни уқинг. Гиннес рекордлар китобига кирган бошқа спортчилар ҳақида маълумот тайёрланг. Бунда интернет хизматидан фойдаланинг.

КОМЭНЕЧ - ГИННЕСС РЕКОРДЛАР КИТОБИДА

Жаҳон спорт гимнастикаси афсонасига айланган машхур румин спортчиси Надя Комэнеч Гиннес рекордлар китобига олимпиада мусобакаларида медаллар ўртасида энг юкори – 10 балл баҳо олган биринчи гимнастика устаси сифатида киритилди.

1976 йили Канаданинг Монреаль шаҳрида ўтган олимпиадада 14 ёшли Комэнеч учта олтин медалга сазовор бўлган эди. Ушанда хакамлар унинг ижроси учун жами етти марта 10 балл қўйишгани тарихда қолган.

16-топирик. Матнларни ўқинг. Уларда баён этилган воқеаларга ўз муносабатингизни билдиринг.

МАНЧЕСТЕР ЮНАЙТЕД – КЛУБ ВА ОДАМ

Неми-шарифини ўзгартирган фанатни биласизми?

Болгариялик футбол ишқибози Марин Здравков бугун ўзини жуда бахтиёр ҳис қилмоқда. У яқинда Англияга ташриф буюриб, ўзининг исми ва фамилиясини Манчестер Юнайтедга ўзгартирди.

Мен жуда ҳаяжондаман. Бир умр шу шаҳарга ташриф буюришни ва “Олд Траффорд” стадионига кириб, майдонни кезиб чиқишни орзу қилардим. Майсага қадам қўйганимда, очиғи, кўнглим тўлиб кетганидан хўнграб йиғлаб юбордим. Бу лахзалар умримдаги энг бахтли онлар. “Юнайтед” менинг бор пужудим, қалбим, менинг оилам, - деди янги Манчестер Юнайтед.

БОКС ҚУРБОНИ

Буюк Британияда она янги туғилган кизига ўта ғайритабиий исм қўйибди. Туғилганига энди икки ой бўлган қизалоқ Отэм Брауннинг тула оти 25 боксчининг исмидан иборат.

"Daily Star" хабар беришича, Пертон шаҳри фукароси 33 ёшли она оилави анъанани бузмаслик мақсадида шундай йўл тутганини тушунтиргани диққатга лойик. Боксга муккасидан кетган ота-онаси учта фарзандига қўйган номлар жами 103 та исмдан таркиб топганидан хайратга тушмасликнинг иложи йўқ.

- Мен 10 ёшга тулгунича ўзимнинг тулик исмиمنى ёдлаб ололмаганман. Отэм ўз исмидан ранжимамай, уни бир ҳазил сифатида қабул қилади, деб ўйлайман. Ахир ҳеч қандай ёмон иш қилмадик-ку, - дебди она "Express and Star" газетасига берган интервьюда.

Буюк Британияда ота-она фарзанди дунёга келганда унга битта ёки бир нечта иккинчи исм қўйиши мумкин. Хуллас, қизалоқнинг тулик исми билан танишинг: Отэм Салливан Корбетт Фитцсиммонс Жеффрис Харт Бернс Джонсон Уиллард Демпси Тюнни Шмелинг Шарки Карнера Баер Брэддок Льюис Чарльз Уалкотт Марчано Паттерсон Йоханссон Листон Клэй Фразье Форсман Браун.

17-топширик. Спорт турларининг номидан ташкил топган кроссворд тузинг.

18-топширик. Матни ўзбек тилига таржима қилинг.

ЧТО ВЛИЯЕТ НА ЗДОРОВЬЕ ЛЮДЕЙ?

Абул Баракат Кадырий ибн Мухаммад Насруллах (15-век) в своей книге «Качкули Султания» («Книга султанов») пишет:

Следующие факторы плохо влияют на здоровье людей:

- употребление спиртных напитков, курение;
- неосторожное отношение с животными (ставить перед ними пищу, воду, которую человек хочет позже употребить);
- чересчур много кушать, есть слишком горячую пищу;
- расчесывать свои волосы чужой расческой;
- оставлять открытой посуду с чистой водой, вообще, с пищевыми продуктами;

— носить шёлковой одежду, в которую в данный момент одет человек;

— быть злым и коварным, всегда думать о плохом.

А следующие факторы благоприятно влияют на здоровье людей:

— мало есть, мало говорить, меньше спать, душиться приятными духами, часто купаться;

— часто чистить зубы, чисто и красиво одеваться, вовремя стричь волосы и ногти;

— быть приветливым и искренним, добрым и радушным во всех отношениях, помогать слабым и малоимущим людям.

19-гөнширик. Юкорида курсатилганлардан ташқари, яна қайси ҳолатлар инсон сийоматлигига ижобий ёки салбий таъсир кўрсатиши хақида фикрингизни ёзма баён этинг.

20-гөнширик. Шеърни ўқинг, мазмунини сўзлаб беринг. Сарлавҳани изоҳланг.

ЯШАШГА НЕ ЕТСИН

Яшашга не етсин!.. Дунё – сеҳрли,

Ўлгунча сеҳрига тўймайди кўзинг.

Бошингдан гоҳ нурдай қуяр меҳрини,

Гоҳ тошлар ёғдирар – етмайди тўзим.

Гоҳ қорин ғамида чекасан заҳмат,

Обру талашмоқдан гоҳ дилда тугун...

Аммо чин яшашни истасанг, фақат

Ўзбекистон учун яшамоқ мумкин.

Ўлим ҳам бор нарса – калхатдай учар

Чумчуқдай жонингни бергани қурбон.

Бировинг титраган товуши ўчар,

Биров уз ғамида адойи тамом.

Майли, улимни ҳам айлагин ҳурмат,
Бандаси дунёдан битта он қарздир...
Чиндан қурбонликка жаҳд қилсанг, фақат
Ўзбекистон учун жон бермоқ арзир.

Мангу яшамокнинг сирими? Ошкор!
Бекорга ҳар тараф урингайдирсан:
Магарким, жон бердинг юрт деб неча бор,
Ончаким, қайтадан тирилгайдирсан.

Усмон Азим

Луғат

Тузим – терпение
Заҳмат – труд, трудность
Дилда тугун – здесь: на душе тайна
Обру – уважение, авторитет
Қалҳат – қоршун
Қурбон – жертва
Титрамоқ – дрожать
Адойи тамом – измучен, изведен
Жаҳд қилмоқ – стараться, усердствовать
Ошкор – открыто, здесь: известно
Уринмоқ – стараться, пытаться
Магарким (агар) – если
Ончаким – столько же раз
Тирилмоқ – оживать

21-топширик. Университет(институт)ингизда қандай спорт секциялари ишлаши ҳақида дустингиз билан суҳбат қуринг, суҳбатни дафтарингизга ёзинг.

22-топширик. Матнини уқинг. Гиёҳвандликка қарши кураш ҳақидаги маълумотлар асосида маъруза тайёрланг.

ГИЁҲЛАР ВА ГИЁҲВАНДЛИК

Қадим замонларда беморларни даволаш учун аксарият ҳолларда табиблар табиий гиёҳлар ва уларнинг илдизидан дори-дармон тайёрлашган.

Ҳамоноавий медицинада кимёвий элементлар билан бир қаторда доривор ўсимликларга катта эътибор берилади. Шифокорлар уларни инсон саломатлигини сақлаш, турли касалликларнинг олдини олиш, беморларни даволаш учун тавсия қилишади. Дорилар таркиби билан танишсангиз, уларда турли табиий гиёҳлар борлигига ишонч ҳосил қиласиз. Айниқса, фитобарлар кўпайиб бораётгани табиатга ишончни тасдиқлайди.

Лекин гиёҳ ва гиёҳвандлик сузлари бир узакдан ҳосил бўлганига қарамай, биринчиси инсонга бахт ато этса, иккинчиси бахтсизлик келтиради. Афсуски, турли китъаларда, турли мамлакатларда сўнги йилларда ёшлар аср вабоси деб номланган гиёҳванд моддаларга ружу қўйиши кўпайиб бораётгани кузатилмоқда. Бу нарса оилани вайрон қилади, саломатликни издан чиқаради, бахтни ўғирлайди. Бахтли буламан деган одам гиёҳвандлик кўчасига асло қадам қўймайди.

Гиёҳларга ошно бўлинг – саломат бўласиз!

Тугат

Гиёҳ - трава

Гиёҳвандлик - наркомания

Илдиз – корень

Таркиб – состав

Ишонч – доверие

Бир узакдан ҳосил бўлган – однокоренные

Ато этмоқ – дарить

Аср вабоси – чума века

Ошно булмок- подружиться

23-топширик. “Фитнес-клуб ва биз” мавзусида кичик ҳикоя ёзинг. Қуйидаги ёрдамчи материалдан фойдаланишигингиз мумкин.

Талаба кўп вақтини ўтирган ҳолда ўтказди.

Шунинг учун у кўп ҳаракат қилишга интилиши зарур.

Фитнес замонавий спорт мажмуаси бўлиб, ...

У ерда биз ...

Мен дўстларим билан ҳар ҳафтада уч марта ...

Фитнес – саломатлик ...

11. УСЛУБЛАР ВА УЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

1-тоғшириқ. Саволларга жавоб беринг:

1. Чегирасизликнинг буйича ёзилган китоблардаги сўзлар оғзаки нутқингиздаги сўزلардан нимаси билан фарқланади?

2. Галета мақоласида кўпроқ қандай сўз ва ибораларни учратиш мумкин?

3. Ариш ёнанингизда одатда қандай қолип иборалардан фойдаланасиз?

4. Бадиий исарларни ўқиганингизда нима учун таъсирланиб кетасиз? Бунга қандай сўзлар сабаб бўлади?

Тўғриги материал: бадиий такрор, атамалар, баландпарвоз гаплар, мижҳуллик нисбатидаги феъллар, шевага хос сўзлар, товушларнинг тушиб қолниши, узгариши, ундовлар, канцеляризмлар, қолип ва клишелар, тасвирий юсутиллар.

2-тоғшириқ. **Ўзбек тилидаги асосий нутқ услубларини эсланг ва уларни санаб беринг.**

3-тоғшириқ. **Матни ўқинг. У қайси услубга хос экинлигини аниқланг ва фикрингизни асосланг.**

АЙЛАНА ВА ДОИРА

Атрофимизда думалоқ нарсалар жуда кўп. Уларнинг баъзилари доирани эслатади. Булар — оби нон ва қуймоқ, медаль ва тангалар, лимон бўлаги...

Чини бошқалари, масалан, ҳалқа, велосипед ғилдираги, узук кабилар айланага жуда ўхшайди.

Айлананинг доирадан нима фарқи бор? Айлана билан чекланган нарсаларнинг ҳаммаси — доира. Айлана эса шу доиранинг четларигина, ҳолос.

Айлана — фақат чизик. Оқ қоғоз устига стаканни қўйиб, атрофидан қалам юргизиб чиқсак, ҳосил бўлган ингичка думалоқ чизик айлана бўлади.

Айлана чизиш учун циркулдан ҳам фойдаланиш мумкин. Агар циркуль бўлмаса, қоғоз варағини ёғоч тахтача устига қўйиб, ўртасига битта кнопка

қаданг, тагига пишиқ ип боғлаб қуйинг, ипнинг иккинчи учига қалам боғланг. Қаламни ип боғланган жойидан ушлаб, таранг тортинг-да айланма чизик чизиб чиқинг, шунда айлана ҳосил булади.

Доира — ясси шакл, уни қирқиб тайёрлаш мумкин. Ҳали чизган айланангизни атрофидан қайчи билан қийиб чиқсангиз, доира ҳосил булади.

Циркуль қуйиладиган ёки ҳалиги кнопка қадаладиган нуқта айлана ва доира маркази ҳисобланади.

Лимон булагии ва велосипед гилдирағии марказини топиш осон.

Луғат

Эслатмоқ – напоминать

Оби нон – лепешка

Қуймоқ – здесь: блинчик

Ҳалқа – кольцо, звено

Четлари – края

Боғламоқ – завязать, привязать

Таранг – тугой, туго

Ясси – плоский

Қиймоқ - разрезать

4-топшириқ. Фикрини давом эттиринг.

Зарғалдоқлар — жуда фойдали қушлар. Улар боғ ва ўрмонлар учун зарарли бўлган, лекин бошқа паррандалар ёқтирмайдиган захарли, сертук капалак куртлари, дарахтларда яшайдиган кунғизлар, чигирткалар билан озикланадилар.

Зағчалар турли зараркунанда ҳашарот: тиллақунғиз, барг курти ва бошқаларни кириб, қуп фойда келтиради. Зағча болалари қафасда яшашга тез ўрганади...

Луғат

Гармонок - ширна
Гароук - кушечкай
Гаро - тушница, червь
Гаронок - жук
Гароука - кушечик
Гарока - сорока
Гароунида - вредитель
Гароунигиз - хрущ
Гаронок - истреблять

Аттиширик. Матни укинг. Улчов бирликларини билдирувчи сўзларни кучириб
бонит, уллар билан сўз бирикмаларини тузинг.

ТАҲРИДДИН БОБУР: «УЛЧОВ БИРЛИКЛАРИНИ БИЛ, БУ БИЛИМДИР»

Улчов бирликлари қадим замонлардан бери мавжуд. Кишилар улардан
сўлашқанда, савдо-сотикда, қурилиш ишларида доимо фойдаланиб
келганлар. Бирликларни ҳисоблаш асбоблари дастлаб инсоннинг қўл ва
оёғи бўлган. Масалан: қадам, қарич, икки эн ва ҳоказо. Шу тахлитда
узунлик, буюм улчамлари, масофа ўлчанган. Бу бирликлардан ҳозирга
қадар фойдаланиб келинади. Бир кунлик йўл, бир қоп, бир коса ва ҳоказо
бирликлар кейинчалик пайдо бўлган.

Бир бир халқ томонидан қабул қилинган бирликлар номи турлича,
бирликларнинг ўзи ҳам жуда кўп бўлган. Бунинг натижасида кўплаб
кўпчиликлар туғилгани туфайли кейинчалик бутун дунёда бир хил
бирликлар қабул қилинди.

Биринчи асрлар давомида ўзгармайдиган бирликлар (эталонлар)
таълими таклиф қилганлар. Масалан, Х. Гюйгенс 1664 йили бир
куннинг бир марта тебранувчи маятник узунлигини узунлик бирлиги қилиб
таълими таклиф қилган. Килограмм, метр 1870 йилларда қабул қилинган.
Метр эталони 1799 йили ясалди. Бир метр учун Ер меридиани чорак

қисмининг ун миллиондан бир бўлаги қабул қилинган, лекин Ер меридиани қайта ўлчанганида (1870, 1872, 1875 йиллар) метр эталонини ўзгартиришга тўғри келди (олдинги ўлчаш билан кейинги ўлчашлар 0,08 мм га фарқ қилади). Шунинг учун 1799 йили ясалган эталон халқаро эталон деб қабул қилинган. *

Бошқа ўлчов бирликлари шу каби ўзгартирилиб, такомиллаштирилиб, аниқлаштирилиб борилган. Бу жараён ҳозир ҳам давом этмоқда.

М.Турдиев

6-топширик. Бирикмалардаги рақам ва белгиларни сўз билан ёзинг.

123-мактаб, 75% , \$ 200, 3.25 марта, 2.5 МБ, 2000-йил, 0.05 г, 3/5 қисм, 8 795 603 сўм , 07.07.07 соат 07 да.

7-топширик. Қуйидаги гапларни тўлдириг.

Европадаги энг узун дарё - Энг кичик қушнинг номи - Эверест – энг Дунёдаги энг бадавлат одам - Инсон учун энг азиз зот - Хитой – Ўзбекистон Миллий университети - Амазонка – энг ... дарё. Шаҳримиздаги энг баланд бино - Дарс жадвалимиздаги энг қийин фан - ...

8-топширик. Матнни уқинг. Унинг мазмунини ёритувчи саволлар тузинг.

АКВАРЕЛЬ

Қадим замонлардан акварель бўёқлари ўзининг нафислиги ва рангларининг ёрқинлиги билан рассомларни қизиқтириб келган. Акварель бўёғи таркибига бўёқ моддаси (ўсимлик ёки минералларнинг майин қилиб янчилган қуқуни) ва боғловчи модда — олча елими, глицерин ва озроқ асал қиради. Булар ҳаммаси сувда осонгина эрийдиган бўлгани учун бўёққа сув қушиб суюлтириб ишлатилади.

Акварель билан ишланганда оқ бўёқ ишлатилмайди, унинг ўрнини оқ қоғознинг ўзи ўтайди. Акварелнинг гуашь ёки мойбўёқлардан фарқи унинг тиниқлиги, бўёқларнинг ёрқинлиги ва тозалигидадир. Шунинг учун бу

буёқларни ишлаганда катламлар ниҳоятда юпқа бўлишига ҳаракат қилиш керак. Жуда силлиқ қоғозга буёқ текис суртилмайди, шунинг учун қоғоз остида отарни даражада қалин ва юзаси ғадир-будир бўлиши керак. Ўзинини чеккалари букланиб кетмаслиги учун махсус тахта (планшет)га маҳкамлаб тортиб қўйиш ҳам мумкин.

Акварель буёқлари каттиқ ҳолда тахтачаларда ва юмшоқ ҳолда, тубикларда 14 ва 16 рангли тупламлар ҳолида сотилади. Тупламдаги учта асосий буёқ – кичик, сариқ ва кук жуда сифатли бўлиши лозим. Акварель буёқлар билан сатирморт ишлаганда майин мўйнали, юмалоқ шаклдаги, уч томони илпичкаланиб борадиган мўйқаламлардан фойдаланиш керак. Акварель буёқлари билан расм ишлаганда қоғоз тортилган планшетни тўғри тутиш ҳуна муҳим. Планшетни 30 градус қияликда тутган маъқул.

Барно Азимова

Дути

Нафислик – изящество

Гркишик – яркость

Янчили ан – молотый

Кукун – порошок

Богловчи модда – связывающее вещество

Глим – клей

Ўтамоқ – выполнять, исполнять

Мойбуёқ – масляная краска

Тиник – прозрачный

Батим – слой

Понка – тонкий

Силлик – гладкий

Текис – ровный

Суртмоқ – тереть, втирать

Ғадир-будир – шероховатый

Маҳкамламоқ – прикреплять

Майин – нежный

Муйна – мех

Ингичкалашмоқ – утончатся

Муйқалам – кисточка

9-топширик. Тиниш белгиларини қўйиб, матини кучиринг.

ҲИКОЯТ

Бир ўрдак тиник сувда ойни кўриб уни балиқ деб ўйлади ва сувга шўнғиди лекин ҳеч нарса тополмади Бир неча маротаба шўнғиб чарчагандан кейин ўрдак бу ишнинг баҳридан кечди Бир неча кундан кейин қулга росмана балиқлар сузиб келдилар лекин ўрдак ҳар гал балиқ кўрганда уларни ойнанинг акси деб ўйлаб тутиб ейишга ҳаракат қилмади

Шу тариха янглиш тажриба натижасида у оч қолди

10-топширик. “Янглиш тажриба”га яна қандай мисоллар келтира оласиз?

11-топширик. Матини ўқинг, рус тилига таржима қилинг.

ЛОВИЯ

Ловия - дуккакдилар оиласига мансуб бир йиллик ўсимлик. Ловия ёввойи турда учрамайди. У жуда қадим замонлардан бери Перу, Мексика, Марказий ва Жанубий Америка халқларининг асосий маданий ўсимликларидан ҳисобланади.

Колумб Америкага сафаридан бу ўсимлик уруғларини Европага келтирган.

Ловиядан қимматбаҳо озиқ-овқат маҳсулоти сифатида фойдаланилади.

Ловия донлари ўз таркибида 20% га қадар оксиллар, 50%га қадар углеводлар, 1,4-1,7% мой, витаминлардан С, В₁, В₂, В₆, РР, каротин, пантотен кислотаси, шунингдек, калий, кальций, фосфор тузларини сақлайди.

Халқ табобатида турли-туман овқатлар тайёрлашда ловиянинг дони ва кук дуккаги жуда кенг фойдаланилади.

“Шифобахш неъматлар”дан

10-сонлиқ. Қўнидаги ариза билан танишинг. Нотаниш сўзлар мазмунини
сонидаги

Тошкент давлат техника университети
Дизайн факультети декани
И.Ж. Махамадалиевга
204-гуруҳ талабаси
Темур Кападзедан

А Р И З А

Мени Самарқанд шаҳрида ўтадиган талабалар илмий анжуманида иштирок
қилишим муносабати билан 2007 йил 3-4 октябрдаги машғулотлардан озод
қилишимни сўрайман.

2007 йил 28 сентябрь

Т.Кападзе

10-сонлиқ. Қўнидаги мазмунда аризалар ёзинг, гуруҳдошингиз раҳбар сифатида
аризанинг муносабат белгисини (виза) қўйсин:

котиби вазифасига, ўқитувчи (муҳандис, цех бошлиғининг уринбосари,
профессор, кичик илмий ходим, ҳисобчи, оила шифокори, таржимон, солиқ
инспектори) лавозимига ишга қабул қилишни сўраб;

қўнидаги ўқув курсатишни сўраб;

қўнидаги гуруҳдан ўрин берилишини сўраб;

қўнидаги оромоғи ва йўлланма ажратилишини сўраб.

10-сонлиқ. Ўқувчи мутахассис номидан корхона раҳбарига рационализаторлик
қўнидаги ҳақида билдирги ёзинг.

10-сонлиқ. Талиби номида факультет деканига топширилган вазифа вақтида
қўнидаги вақтинчалик сабабларни ҳақида тушунтириш хати ёзинг.

10-сонлиқ. Талибаларнинг иттифоқи ва давомати масаласи қўрилган гуруҳ
қўнидаги баённамасини ёзинг.

17-топширик. Куйидаги феълларнинг ўтган замондаги мажхул нисбат (булишли ва булишсиз) шаклларини ҳосил қилинг, улар билан гаплар тузинг. Масалан: *гапирмоқ* - *гапирилди, гапирилмади*; *Мажлисда талабалар эсамоат ишларида фаол иштирок этишлари кераклиги ҳақида гапирилди*. Айнан қандай ~~жадбирларни~~ *ўтказиш режалаштирилгани ҳақида гапирилмади*.

Имзоламоқ, курмоқ, ажратмоқ, бажармоқ, баҳоламоқ, риоя қилмоқ, амалга оширмоқ.

18-топширик. Куйидаги қолипдан фойдаланиб, фирмангиз ва бошқа бир ташкилот уртасида шартнома тузинг.

Shartnomaning nomi, tartib raqami	
Shartnoma tuzilgan joy	Shartnoma tuzilgan sana
Tomonlarning aniq va to'liq nomi	
VII	
mazkur shartnomani quyidagilar haqida tuzdilar:	
1.	Shartnoma ma'ni: tomonlarning majburiyatidan, huquqlari, mas'uliyati, shartnomaning qancha miqdordagi mablag'ga tuzilganligi;
2.	nizolarni ko'rib chiqish tartibi; shartnomaning amal qilish muddati
3.	
4.	
5.	
Tomonlarning huquqiy manzillari	
imzo, muhr	imzo, muhr

19-топширик. Интернет ва газеталардан олинган куйидаги хабарлар билан танишинг, уларни рус тилига таржима қилинг.

“ТУРКИСТОН” ГАЗЕТАСИДАН ЯНГИЛИКЛАР

Қишки мактаб

2007 й. 6 февраль

Урганчдаги Фукаронлик жамиятини ўрганиш институти, “Камолот” ёшлар миллионий ҳаракати ҳамда сиёсий партиялар ҳамкорлигида фаол ёшлар учун ўқув-оқитган кичи мактаб ўз ишини бошлади.

Ёшлар форуми

2007 й. 25 апрель

Ўшнинг 30 мартдан бери анъанавий тарзда ўтказиб келинаётган “Ёшлар ташаббуслари форуми” тўртинчи бор старт олди.

Ёшлар ташаббуслари маркази — Урганчда!

2007 й. 2 май

Хорам иллойти маркази — Урганч шаҳрида «Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми» жамғармаси қошидаги «Келажак овози» ёшлар ташаббуслари маркази ўз ишини бошлади.

Талабалар илмий анжумани

2007 й. 8 май

Тошкент фармацевтика институтида талабалар илмий анжумани мунтазам равишда ўтказиб келинади. Ушбу ўзига хос анъаналарга эга анжуман бу йил 64 марогаба ўтказилди. Мазкур анжуман ўзбек фармацевтикасига қўлаб олинган олимлар, амалиётчиларни етказиб беришга катта ҳисса қўшган.

10 топирик. Табрик, реклама, таклифнома, тавсифнома ёзинг.

11 топирик. Факультетингизда бўлиб ўтган талабалар анжумани, Алишер Навоийга бағишланган адабий кеча, чет эллик меҳмонлар ташрифи ҳақида газетага мақола тайёрланг.

12 топирик. Ушбу сўزلардан гап тузинг.

Саним, сўраб, билмаганим, орланиб, золим, урганган, сўрамаган, ўзига.

Кўлини, деворга, суратни, Севара, ёпиштириб, қўлидаги.

Бўлади, ўн олтинчи, индинга, машғулоти, хонада, ўзбек, тўғарагининг, тили.
Шунинг учун, мусобакага, яхши, биз, жамоамиз, эгаллади, тайёрландик,
ўринни, биринчи.

Ва, интизом, бугунги, гапирасан, сен, ҳақида, мажлисда, ўзлаштириш.

Дунёқарашини, сўз, китоб, бойлигини, кенгайтиради, кўп, кишининг,
оширади, ўқиш, ва.

Орқали, кон, барча, юрак, танасидаги, ўтади, одамнинг.

Атлас, бурилди, кийган, қиз, кўчага, кўйлак, тор.

23-топширик. Мухбир сифатида факультетингиз декапи, университет кутубхонаси бошлиғи, ўқитувчингиз, битирувчи курс талабаларидан журналингиз (телеканалнингиз, интернет сайтингиз) учун “интервью олинг”. Уни ролларга бўлиб ўкинг.

24-топширик. Русча ўзлаштира гапларни кучирма гапга айлантириб таржима қилинг ва суҳбатни дафтарингизга ёзинг.

- Салом, Нигора, ишларингиз яхшими?

- Салом, Баҳодир. (Скажите, что вы рады его видеть)

- Кеча лойиҳамизнинг тақдимотида кўринмадингиз?

- (Объясните, что были больны и очень жалеете, что не смогли попасть на презентацию. Спросите, как она прошла)

- Жуда қизиқарли ўтди. Меҳмонлар лойиҳа бўйича кўп саволлар беришди. Уларни айниқса, истикболдаги режаларимиз қизиқтирди. Ҳатто битта шартнома ҳам имзоладик.

- (Спросите, были ли гости из Японии и Сингапура.)

- Йўқ, асосан Европа давлатларининг вакиллари, россияликлар ва ўзимизнинг тадбиркорлар қатнашди.

- (Узнайте, можно ли посмотреть видеозапись презентации.)

- Ҳа, албатта. Балки бирга кўрармиз?

- (Согласитесь. Пожелайте всего хорошего, попрощайтесь.)

12. БАҲАМОЛЛИК САРИ

1. **Сарлавҳа:** Матни уқинг. Унга сарлавҳа топинг.

2. **Сифат:** маърифатли ва демократик давлат фуқаролари куйидаги ижтимоий сифатларга эга бўлиши керак:

- 1. **Ақли** – мустақил фикр юрита оладиган;
- 2. **Адоби** – халқимиз тўплаган барча фазилатларга эга;
- 3. **Меҳнатсевар** – меҳнат орқали бахт топиш мумкинлигини тушунган;
- 4. **Обиимли** – диний, дунёвий ва фазовий билимларни кўп ва чуқур эгаллаб, уларни ҳаётда қўллай оладиган;
- 5. **Солдом** – жисмоний, руҳий ва ижтимоий саломат;
- 6. **Миллий ғурурга эга** – аجدодларимизнинг моддий ва маънавий меросини биллиб, улар билан фахрланадиган ва уларни бойитишга хисса қўшадиган;
- 7. **Ватанпарвар** – Ватан, халқ учун зарур бўлса жонини қурбон қиладиган;
- 8. **Байналмилал** – ўз миллати каторида бошқа миллатларни ҳурмат қиладиган;
- 9. **Инсонпарвар** – инсон зотига фақат яхшиликлар тилайдиган ва эзгу ишлар қиладиган;
- 10. **Жасур ва шижоатли** – ҳар бир ишга мардона киришиб, уни шижоат билан очирга стказадиган.

Б.Зиёмухамедов, Ш.Абдуллаева

Тугат

Сифат, фазилат – качество

Фахрланмоқ – гордиться

Қурбон қилмоқ – жертвовать

Байналмилал – интернационалист

Шижоатли – храбрый, отважный

2-топширик. Комил инсон қандай бўлиши кераклигини айтинг.

3-топширик. Қуйидаги сўз ва бирикмалар иштирокида боғланишли матн тузинг.

Ақлли, одобли, меҳнатсевар, билимли, соғлом, миллий ғурурга эга, ватаншарвар, байналмилал, инсонпарвар, жасур. ✱

4-топширик. Матнни ўқинг. Нотаниш сўзлар маъносини изохлап.

БИЛИМ - АҚЛ БУЛОҒИ

Дона халқимизда “Билмаганин сўраб ўрганган - олим”, «Сураганининг айби йўқ», «Сурагандан сўрамаган ёмон», «Сўраб-сўраб Маккани топибди», «Қўп юрганга эргашма, қўп билганга эргаш» деган ҳикматли гаплар бор. Демак, билмаганини сўраб олиш тўғри йўлни топиш, қўзланган мақсадларга эришишнинг зарурий шартидир.

Ҳар бир илмнинг ўз ўрни, ўз аҳамияти бор. Бироқ барча илмларни мукамал эгаллаб олишнинг иложи йўқ. Шунинг учун ҳам ҳаётда қўпроқ керак бўладиган илмларни ўрганиш зарур.

Одобномадан

5-топширик. Айтинг-чи, сиз учун “ҳаётда қўпроқ керак бўладиган илмлар” қайси, уларни қандай қилиб эгалламоқчисиз?

6-топширик. Нуқталар ўрнига керакли ҳарфларни қўйиб, гапларни қучириг.

Меъ...р таби...тнинг й...лдоши, соғли...нинг по...бонидир.

Меъёрда... о...са ...ар қандай хатти-...аракат фойдадан к...ра қўпро... зарар келт...ради.

Ём...ир дарах... ғуборини ...вганидай, бадантарби... бадан ғубор...ни тозал...йди. (“Тафаккур гулшани”).

Я...ши фазилатларга эришмоқ...и б...лган одам я...ши хислатларга қарши турган иллатларни ...ўқ қилишга интилиш... зару... . (Фаробий)

9-сонлиқ. Интернетдан фойдаланиб, ўз мутахассислигингиз буйича масофавий
тестинг суратлари тугрисида ахборот тайёрланг.

9-сонлиқ. Матнни ўзбек тилига таржима қилинг, ролларга бўлиб ўқинг.

ЭЗОП И ПУТЕШЕСТВЕННИК

Эзопдан баснописец Эзоп встретил в поле путешественника, который спросил его, далеко ли до ближайшей деревни.

Иди, - сказал ему Эзоп.

И я сам знаю, что нужно идти, но скажи мне, когда я приду туда?

Иди, - опять сказал ему Эзоп.

«Наверное, это сумасшедший», - подумал путешественник и пошел дальше.

Через несколько минут Эзоп крикнул ему:

Ты будешь там через два часа.

Почему же ты сразу не ответил на мой вопрос?

Потому что я не знал, как ты ходишь, - ответил Эзоп.

9-сонлиқ. Матндаги кучирма гапларни ўзлаштирма гапларга айлантиринг.

Маънаси: – *Юравер, - деди унга Эзоп. – Эзоп унга юраверишини айтди.*

10-сонлиқ. Донолар уғитларини ўқинг.

Донолар ўғити

Тарикқиёт тарихини олти сўз билан ифодалаш мумкин: қанча кўп билсанг,
шунча кўп кодирсан.

Э. Абу

Нарсалар қандай бўлмоғи лозимлигини билиш ақлли одамга хосдир;
нарсаларнинг ҳақиқатда қандайлигини билиш тажрибали одамга хос;
нарсаларни янада такомиллаштиришни билиш буюк одамга хос.

Д. Дидро

Сонини ўнчугликка ундайдиган ҳеч бир нарсага эътиборсиз бўлманг.

Стендаль

Билим - барча кулфатларга қалқон.

А.Рудакий.

Билганларимизнинг чегараси бор, била олмаган нарсаларимизнинг эса чеки йуқ.

П.Лаплас

Билимга элтувчи ягона йул бу фаолиятдир.

Б.Шоу

11-топширик. Кечаги кунни қандай ўтказганингиз ҳақида гапириб беринг. Кеча узингизга ва атрофдагиларга қандай фойда келтирганингизни таҳлил қилинг. Сиз жамиятда қандай урни тутишингиз тўғрисида узингизнинг ва дустларингизнинг фикрларини ёзинг.

12-топширик. Матини ўқинг. Уни қайта сўзлаш учун режа тузинг.

ТЕНГСИЗ НАВОЛАР СОҲИБАСИ

Берта Давидова наволари – мумтоз санъатимизда, мақом ижрочилигида алоҳида бир олам, бетакрор бир гўзаллик, атри, таровати ҳамиша хушбўй сочиб турган бир санъат гулдастаси. Берта Давидова шундай санъаткорки, унинг фақат қалби, овозигина куйламайди, балки фарғонача миллий аёллар либосидаги гўзал вужуди, нафис қийикча остида кулиб турган малоҳатли чехраси ҳам ёниб куйлайди. Бундай ҳолатнинг ўзи ибратли. Бизнингча, санъатимиздаги ҳозирги ёшлар эл олдида ўзини тутишни бу устоз санъаткордан такрор ва такрор ўргансалар арзийди.

Бертахоним Давидова ёшлар учун яна бир жабҳада ўта ибратли санъаткордир. Биз унинг чексиз ватанпарварлигини назарда тутяпмиз. У телевидение орқали ўзи ва тақдири тўғрисида хикоя қилар экан: «Мен Ўзбекистоннинг бир ҳовуч тупроғини дунёнинг бор бойлигига

“...оққайман”, - деди. Бу сўзларни Бертахоним Давидова ўзининг бутун ҳаёти, фидойи ҳаёти, бетакрор санъати билан тасдиқлади. Хонанда ғоятда ўзгача ижрочилик истеъдодини, хуш овозини ўзбек миллий мақом санъатининг жозибаларини кўрсатишга бағишлади. Навойига бағишлади, Шайхониёга бағишлади, бошқа буюк шоирларнинг ғазалиёти тарғиботига бағишлади эди. Агар, борди-ю, Навой бобомизга ўзи яратган «Кеча ёни умидирдир дэбон...» каломлари билан бошланувчи ғазалини Берта Давидова ижросида эшитиш насиб қилганида эди, мутафаккир бўлмоқдонмиш – фақат биргина шу воқеа сабаб – шоирлигидан беҳад ва беҳад мамнун ҳис этардилар ўзларини. Ҳақиқий истеъдод – ана шундай куч-қудрат!

“Халқ сўзи”, 2005 й. 30 декабрь

Ўзгача

Наво – музыка, мелодия

Тоқибга – обладательница

Алумтоз – классический

Таронаг – свежесть; очарование

Гүлдиста – букет

Нужуд – всё существо, тело

Кийикча – вышитый пояс

Чехра – лицо

Ибратли – поучительный, примерный

Жабҳа – область деятельности

Чексиз – безграничный

Хонуч – горсть

Тунроқ – здесь: земля

Ижрочилик истеъдоди – исполнительский талант

Тоқибга – привлекательность

Насиб қилганида эди – если бы довелось

Беҳад – безмерно

Мамнун - довольный

13-топширик. Саволларга жавоб беринг:

Бугунги кунда ўз билими, иқтидори, меҳнати туфайли элга танилган инсонлардан кимларни биласиз? *

Кимга ўхшагингиз, таклид қилгингиз келади, нима учун?

Сиз жамиятда муносиб ўрин эгаллашингиз учун, ҳурмат ва обрў қозонишингиз учун нималар қилишингиз керак?

Агрофингизда, кичик булса-да, фойдали меҳнат қилиб, бошкаларга ёрдам бераётган, урнат булаётган, ҳар куни ўз вазифасини сидқидилдан бажариб келаётган одамлар ҳақида нима дея оласиз?

Агар шу инсонлар ўз ишини қилмай қўйса, нима ўзгаради?

“Ҳар бир одамнинг қадрига етиш керак” деганда нимани тушунаси?

14-топширик. “Ноннинг дастурхонгача нўли” мавзусида кичик хикоя тузинг.

15-топширик. Нукталар ўрнини тўлдириб, боғланишли мати тузинг.

Алишер Собирович, Хайри Маликовна, Клара Муродовна, Эргаш Кувондиқович, Омонжон Ҳақимович, Давронбек Ашуровичлар кафедранинг етакчи профессор-ўқитувчиларидандир. Уларнинг ... фойдаланадилар. ... , илмий тадқиқотлар... . Айниқса, ..., ..., ... фанлари бўйича шогирдлар Биз ... фахрланамиз ва ..., ... ҳаракат қиламиз.

16-топширик. Саволларга жавоб беринг:

Газета ўз ўқувчисининг қўлига етиб боргунича, қайси мутахассислар қандай ишларни бажариши талаб қилинади?

Сизнингча, талабаларга дарслик тайёрлаш учун ишни нимадан бошлаб нима билан тугатиш лозим? Китоб кимлар меҳнатининг меvasи?

Телекурсатув (радиоэшиттириш) ўз мухлисининг уйига кириб бориши учун қайси касб вакиллари қандай фаолият юритишлари лозим?

16. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

17. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

18. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

19. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

20. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

21. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

18. Ҳақиқатдан тикилган кийимни кийишни ёқтирасизми? Қандай қилиб кенг
қаладан шихта эгнингиздаги хушбичим кўйлакка айланди?

1. Тикилган курашга тўймас. Тешик кулоқ эшитмай қолмайди. Осилсанг,
бонанд дорга осил. Ошинг ҳалол бўлса, кўчада е. Булбул чаманни севар, одам
— нагани. Режасиз иш — қолипсиз ғишт. Яхшилиқнинг эрта-кечи йўқ.
Чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйсин. Нодонга жавоб — сукут. Ўзингда йўқ —
ошамда йўқ. Ўзингни эр билсанг, ўзгани шеър бил. Қўшнинг тинч — сен тинч.
Бургага жаҳл килиб кўрпани куйдирма. Подадан олдин чанг чиқарма. Ҳовли
ошма, қўшни ол. Кўп гап — эшакка юк.

2. У соседа мир — у тебя покой. Выбирай не дом, выбирай соседей. Осерчав
ни блоху, не спали одеяла. Не пыли наперед, пока стадо не пройдет. Коли
сшил себя джигитом — посчитай другого львом. Если вешаться задумал,
шабирый чинару повыше. Нет у тебя — нету на свете. Тот, кто побит, дракой
не сыт. В ухе дырка есть — не упустит весть. Лишние слова — груз и для
слонца. Ответ глупцу — молчание. Доброе дело не опоздает. Необдуманное
дело как кирпич без формы. Ежели честно добыл еду, можешь кушать у всех

на виду. Соловей любит розу, человек – родину. Даже воробья должен резать мясник.

Александр Наумов таржимаси

19-топширик. “Ўзбек тили” фанидан эгаллаган билим ва кўникмаларингиз ҳақида кичик ҳикоя ёзинг. Бунда давлат тилида қандай амалларни бажара олишингиз, келгуси касбий фаолиятингизда бу билим ва кўникмалар сизга қанчалик ёрдам беришини сиритинг.

20-топширик. Шерпи ўқинг. Нотаниш сўзларнинг маъносини аниқланг. Сиз ҳам ўқув йили якупларини сарҳисоб қилинг, келгуси режалар ҳақида суҳбатлашинг.

Кел, эй, қувлашганча келар сунгги дам,
Университет йиллари колмоқда ортда.
Ўрнига қўяйлик, дугонагинам,
Сунгги шўхликларни бу эркин юртда.

Булутсиз тонглардан буларми кечиб,
Унут буларми ҳеч ярқираган кун?!
Биз истамай ёшлик либосин ечиб,
Балоғат либосин киямиз бугун.

Сирли суҳбатлардан огоҳ ётоқда,
Сунгги сирлашувлар кўнгилни ёзсин.
Такдир оппоқ толе улашар чоқда,
Сенинг пешонангга муҳрини боссин.

Эртанги хайрли ташвишлар, майли,
Безовта қилмасин бугунча бизни.
Бугун ўйламайлик иш, турмуш зайлин,
Ва қурилгуси уй, рўзгоримизни.

Низинишиб борар қирғоққа кема,
Дардига сабримиз булмақда охир.
Идрисни титроқлар солар бир нима,
Гарчики титроқ билан куйламоқ оғир.

Аммо куйламоқ шарт, куйлаш дард билан,
Бу қўшиқ умри топмасин завол.
Гарчи учраштира син сени мард билан,
Сўни ҳам эркин яша, талаба мисол.

Ҳалима Худойбердиевадан

ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ УЧУН ТАВСИЯЛАР

Реферат учун мавзулар:

Ўзбек ёзуви тарихи

Ўзбек тилида келишиклар

Кўмакчи ва предлог

Шахсий гигиена – тозалик гарови

Ўзбекистонлик жаҳон чемпионлари

Буюк ипак йўли бўйлаб

Фойдали маслаҳатлар

Ўзбекистоннинг дипломатик муносабатлари

Оламнинг етти мўъжизаси

Ҳозирги ўзбек адабиётининг йирик намояндалари

Вазифалар:

Маҳаллий шеваларга оид сўзлар луғатини тузиш.

Икки тил бўйича ихтисосликка оид атамалар луғатини тузиш.

Ихтисосликка оид атамаларнинг изоҳли луғатини тузиш.

Турли мазмунда эълонлар ёзиш.

Меҳнат шартномасини тузиш.

Ўқиб чиқилган асардаги тимсолларга тавсифномалар ёзиш.

Турли мазмунда аризалар ёзиш.

«Омонимия асосида яратилган ҳазил-мутойиба, латифалар» мавзусида матн тайёрлаш.

Қўшма гапларнинг тузилишини чизмада тасвирлаш.

Илриги ва келгуси радиоларда тайерлаш.

Ишо учун мавзулар

Мен нечун севиман Ўзбекистонни

Мушобат нима?

Ушбу келгусида

Менин ортунарим

Талаба ва компьютер

Дустларнинг фазилатлари

Мен сенин спорт тури

Наси машинасида ...га саёхат килар эдим

Менин маҳаллам

Менин киникишларим

Тохс-мунозара ва таълимий уйинлар уюштириш учун мавзулар

Ўтминки келажак булмайди

Талаба ва оммавий ахборот воситалари

Ўтминки традаси юлдузлари

Ўтминки минини гаомлари

Хаси менин тасаввуримда

Фанат оналар осғи остида

Номақалларингиз эмас, сочганларингиз боқийдир

Хасири Ўнлар

Талаба тайергарлик буйича «Кувноқлар ва зукколар» беллашуви.

Ўтминки минини таълимий санъати буйича мусобака.

АДАБИЙ-БАДИИЙ МАТНЛАР

ЎЗБЕГИМ

қасида

Тарихингдир минг асрлар ичра пинхон, ўзбегим,
Сенга тенгдош Помиру оксоч Тиёншон, ўзбегим.
Сўйласин Афросиёбу, сўйласин Ўрхун хати,
Кўхна тарих шодасида битта маржон, ўзбегим.
Ал Бруний, ал Хоразмий, ал Фороб авлодидан,
Асли насли балки Ўзлук, балки Тархон, ўзбегим.
Ўтдилар шўрлик бошингдан ўйнатиб шамширларин
Неча коон, неча султон, неча минг хон, ўзбегим.
Тогларинг тегрангда гўё бўғма аждар бўлди-ю,
Икки дарё – икки чашминг, чашми гирён, ўзбегим.
Қайсари Рум найзасидан бағрида доғ узра доғ,
Чингизу Боту тиғига кўкси қалқон, ўзбегим.
Ёғди тўрт ёндин асрлар бошингга тири камон,
Умри қурбон, мулки торож, юрти вайрон, ўзбегим.
Давр зулмига ва лекин бир умр бош эгмагин,
Сен – Муқанна, сарбадор – сен, эрксевар кон, ўзбегим.
Сен не зардушт, сен на буддий, сенга на оташ санам,
Одабийлик дини бирла тоза имон, ўзбегим.
Маърифатнинг шуъласига толпиниб зулмат аро
Кўзларинг окди тунлар кафкабистон, ўзбегим.
Тузди-ю Мирзо Улуғбек Кўрагоний жадвалин,
Сирли осмон тоқига илк қўйди нарвон ўзбегим.
Мир Алишер наърасига акс-садо берди жаҳон
Шеърият мулкида бўлди шоҳу султон ўзбегим.
Илму шеърда шоҳу султон, лек тақдирига кул,
Ўз элида чекди ғурбат зору нолон, ўзбегим.
Мирза Бобур – сен, фӣғонинг солди олам узра ут,

Ошда Ҳазрат киши сенда, урди туги ён, ўзбегим.
 Ошда Ҳазрат киши сенда, урди маҳзун Нодира,
 Ошда Ҳазрат киши сенда, кўнди армон, ўзбегим.
 Ошда Ҳазрат киши сенда, Фурқат ҳам муқимликда Муқийм.
 Ошда Ҳазрат киши сенда, хилди афғон килди афғон, ўзбегим.
 Тарихим битмакка, халқим, мингта Фирдавсий керак,
 Тарихим битмакка, оҳинг мингта дoston, ўзбегим.
 Тарихим битмакка, кўнди тарих, ортда қолди дард, ситам,
 Тарихим битмакка, битди захминг, топди дармон, ўзбегим.
 Тарихим битмакка, чароғон толе хуршиди билан,
 Тарихим битмакка, тифра шоминг шуъла афшон, ўзбегим.
 Мен ватаним боғ деб айтсам, сенсан унда битта гул.
 Мен ватаним кўз деб айтсам, битта мужгон ўзбегим.
 Фахр тарман, она халқим, кўкрагимни тоғ қилиб,
 Фахр тарман, тоғ қуғарган танги дехқон, ўзбегим.
 Ушбуғим деб кенг жаҳонга не учун мадҳ этмайин!
 Ушбуғим билимқоққа даврим берди имқон, ўзбегим.
 Мен буюк юрт ўғлидурман, мен башар фарзандиман,
 Мен буюк юрт сенга бўлсам содиқ ўғлон, ўзбегим.
 Менга Пушкин бир жаҳону, менга Байрон бир жаҳон,
 Менга Навоийдек бобом бор, кўксим осмон, ўзбегим.
 Менга бормай бошда дўппим, шухратим, қадрим буюк.
 Менга ури номи кетган Ўзбекистон, ўзбегим.
 Менга одам сенга, халқим, оқ суту туз хурмати,
 Менга ушбуғимни, қабул эт, ўзбегим, жон, ўзбегим!

Эркин Воҳидов

ШАҲРИМИЗ ТАРИХИ

Халқим муқимликнинг айтишларича, Сурхондарё қадимда, эрамиздан аввал
 муқимликнинг энг ривожланган марказларидан бири бўлган.

Лекин босқинчилар уни шунчалик хароб қилганки, у асрлар давомида ўзини ўнглай олмаган.

Хуллас, Искандар юриш қилиб келаётганида, Деновнинг устидан ўтавериб, тоғлар орасида жойлашган Сангардагимизни кўриб қолган. Сангардак шундай гўзал эканки, уни тор-мор қилишга Искандарнинг кўзи қиймаган. Шунинг учун таслим бўлинглар, деб одам юборган. Бизникилар эса таслим бўлмаган. Кейин Искандар ҳужум бошлаган. Бизникилар даранинг оғзида уларнинг йўлини тўсиб олиб, биттасини ҳам яқин йўлатмаган. Бошқа ёқда йўл йўқ еди. Уч тараф - тоғ. Тоғлар қалъа дсворлари эмаски, ёв уларни машиналари билан ағдариб кирса.

Жанг кўп кунга чўзилган. Искандарнинг ёнида юрган тарихчиси Арриянинг ёзишича, Искандар бутун юриши давомида биринчи марта шу ерда энг кучли тўқнашувга дуч келган экан. Кейин ноилож қолиб, Грециянинг ўзида тоғларда юриш учун махсус тайёрланган кисмини ишга солган. Улар бир неча кун давомида тоғни айланиб ўтиб, тепадан келганлар ва шаҳарни кунпаякун қилганлар.

Обод бир шаҳар урнида култепа пайдо бўлиб қолган. Шундан кейин шаҳримизни Етимтспа деб атай бошлаганлар. Ҳозир мана шу икки гектарлик тепаликни Етимтепа деб атайдилар.

Ш.Холмирзаев

Қушдай учиб қучоғингдан дунё кездим.

Кезиб-кезиб топганларим соғинч бўлди.

Қанча олис кетсам, шунча қадринг сездим.

Қайда юрсам ёду-меҳринг овунч бўлди.

Айланайин қора қошу кўзингдана,

Ўзингдан қўймасин, халқим, ўзингдан-а!

Болдан ширин патир қора буғдойинг ҳам,

Ўзингдан бўлса гар шоҳу гадойинг ҳам.

Бир тану жон бир-бирингдан рози юрсанг,

Ҳаётнинг аям сәндан ризи, ҳудойинг ҳам.

Ҳаётнинг гайди ётак бўшингдин-а,

Ҳаётдан аўнмасинг халқим, Ҷингдан-а!

Мухаммад Юсуф

МАЖНУНТОЛ

А. Иргашев аҳустиқиси

И.Жиянов шеъри

Шоҳварини инб мажнунтол

Нусбуида Умаран Шайх,

Мана тирочик бермас бир хаёл,

Бу каламдан бекибардирсиз.

Наварот

Мажнунтолининг шохлари асли

Манинг қаро сочларим эди.

Сен бекмасдин ўғиб кетдингиз,

Афсус кишиб қолурсиз энди.

Бу дунё кеш, манзиллар олис,

Нусбуининг ҳеч ким тўсмайди.

Азимо бонка дарахт ҳеч жойда

Шоҳварини ўғиб усмайди.

Наварот

РЕКЛАМА ШИОРИ

Давид Оғилви реклама шиори(слоган)га қуйидагича таъриф беради:
шиор бу реклама эълонининг энг асосий элементи булиб телеграмма
санадир. Инсонлар шиор оркали реклама матнининг давомини ўқиш
сиз ўнмаселикни ҳал қиладилар.

Реклама бунинча яна бир мутахассис Р.Ривз фикрича, истеъмолчи
реклама матнидан фақат бир аниқ исбот ёки бир ёркин фикрни эсда

колдиради. У М&М шоколади учун реклама шиорини яратган. «Таят во рту, а не в руках» (Оғизда эрийди, қулда эмас). Бу билан у реклама қилинаётган шоколаднинг энг асосий хусусиятларидан бирини шиор сифатида танлайди, яъни шоколад устидан қиём қуйилганлиги учун қулда эримайди.

Умуман, шиор - бу қиска ифодали тасвирий восита, афоризм. Шиорлардан барча реклама турларида фойдаланилади. Шиорнинг асоси бу унинг инсон психологиясига доимий равишда таъсир кўрсатадиган қалит сўзларидир. Масалан, янги, бепул, ҳаёт, самарали, табиий, арзон каби.

Шиорида бахт, фаровон ҳаёт, орзулар ушалишининг ваъда қилиниши ифодаланиши керак.

Структураси буйича шиорларни 3 гуруҳга ажратиш мумкин:

1. Боғланган — бунда товар номи иштирок этади. **Ҳар доим Кока—Кола**
2. Уйғунлашган — товар номи билан ритмик ва фонетик уйғунликда бўлади: **Алюмаг-ошқозонга кумак; “Эрмак” - бу фойдали, мазали ва тоза демак; Муза билан сиз - бетакрор пазандасиз.**
3. Эркин - товар маркаси алоҳида қўлланилади. **Нескафе, ҳаммаси яхшиликка. Нестле. Мусаффо ҳаёт даври келди !**
4. Шиор реклама ғоясини акс эттириб, қуйидагиларни ифодалайди: **ҳаётга ундаш - Олға! Чегирмалар мавсуми бошланди! Сотиб олинг! - Ичинг ва роҳатланинг! СИБУР.**

Ижобий фикрни берувчи эмоционал бўёқдор сўзлар реклама қилинаётган товардан лаззатланишга чорлайди, масалан, лотерея рекламаси клипида ёши катта аёл ва эркак ўриндикда ўтирибди. Эркак аёлга лотерея беради ва телеэкранда қуйидаги шиор пайдо бўлади. **Севги ёш танламайди.**

Баъзан шиорларда товар билан мавзу боғланмаган ҳам бўлади. Шиор одатда қиёсланиш орқали ифодаланади: **Ўзинг ҳал қил. чайқоғингга ишон! Спрайт!**

Худуднинг шунинг ишроф тушиши унга хос мураккаб жараён бўлиб, айти
жараёнда яратилган мушфакциятли, таъсирли шиорлар шунчаки
созилган. Уларнинг илдиси эмас, балки самарали меҳнат натижасидир.

Ш.Юнусова

МАҲМУД КОШҒАРИЙ

Маҳмуднинг Муҳаммад Кошғарий 11-асрда яшаб ижод этган. Унинг ҳаёти ва
асари ҳақида етарли маълумот сақланиб қолмаган. Унинг туғилган ва вафот
этилган йили ҳам номълум. Онаси Ҳусайн Кошғардаги Береган шахридан
бўлган.

Кошғарийлар оиласи Болосағунга (ҳозирги Қирғизистоннинг Тўқмоқ шаҳри)
кўчиб келинганда, Маҳмуд ёш бола эди. Булажак олим, тилшунос ва
таърихни тарихи, маданиятининг ихлосманди мактабда араб, форс
тилларини чуқур ўрганган. У халқ яратган ҳикматли сўз, мақолларни
қилаб юрар эди.

Маҳмуд Кошғарий туркий халқлар тарихи, тили, урф-одатларини пухта
ўрганган мақсадида бутун Ўрта ва Кичик Осиёни кезиб чикди. У
«Жавоҳирун наҳв фи луғати турк» («Туркий тилларнинг етакчи
турдоналари») ва «Девону луғатит турк» асарларини ёзган. Унинг биринчи
асари ҳозиргача топилмаган.

1076-77 йилларда ёзилган «Девону луғатит турк» асарида Ўрта Осиё
халқларининг тарихи, маданияти, таълим-тарбияси, урф-одатлари, расм-
рўсмларининг изоҳи билан 300 дан ортиқ шеърий парчалар, мақоллар,
ҳикматли сўзлар ва лавҳалардан намуналар берилган.

Бу асар араб, рус, озарбайжон ҳамда ўзбек тилига таржима қилинган.
«Девону луғатит турк» асари илмий, тарихий ва тарбиявий қимматта эгадир.
Асардан намуналар:

1. Сук, одамлар мулкка интилар, ўлимтикка ташлангандек қузғунлар. 2.
Мону мулкинг кўпайса, мағрурланиб қутурма. 3. Одобнинг боши — тил. 4.
Олим киши сўздан олгин ўғит, яхши сўзлар таъсири дилга сингар.

ЕСЛИ В МИРЕ ТЫСЯЧА МУЖЧИН

Если в мире тысяча мужчин
Снарядить к тебе готовы сватов,
Знай, что в этой тысяче мужчин
Нахожусь и я – Расул Гамзатов.

Если пленены тобой давно
Сто мужчин, чья кровь несется с гулом,
Разглядеть меж них немудрено
Горца, нареченного Расулом.

Если десять влюблены в тебя
Истинных мужей, огня не спрятав,
Среди них, ликуя и скорбя,
Нахожусь и я – Расул Гамзатов.

Если без ума всего один
От тебя, не склонная посулам,
Знай, что это – с облачных вершин
Горец, именуемый Расулом.

Если не влюблен в тебя никто
И грустней ты сумрачных закатов,
Значит, на базальтовом плато
Погребен в горах Расул Гамзатов.

МАҚСЛЛАР

Ер — хазина, сув — олтин. Жахл — душман, акл — дуст. Оталар сузи — ақлнинг кузи. Яхшининг сузи — қаймоқ, ёмоннинг сузи — тўқмоқ. Тил —

Қадамлар қадам Урнинг тааб — узинга азоб. Камтарлик — кишининг
бизга. Чор рози — ярим мол. Ўл рози — ота-она рози, ота-она рози—эл
рози. Ўл рози бола — тул билан лола. Уй — эгаси билан азиз. Саёхат —
Ташкилот

КУЗ

Қор-атроф қадамлар билан куз кириб келди. Чор-атроф
қор-атрофнинг мунгли шивир-шивирга тўлди. Қишлоқни ҳалқадай ўраб
қор-атроф анҳор бирдан тиниклашди. Телба тўлқинлар энди жиловланиб,
қор-атроф тортди қолди.

Қор-атроф киличини кўтариб келаётган қишдаи чўчигандай, шоша-пиша
қор-атроф тундиқлар. Кимдир чорбоғидан утин арралади, кимдир
қор-атрофнинг томсувоғига ҳашарга чикди.

Қор-атроф ягона бир ташвиш — куз ташвиши билан, туриб, куз ташвиши
билан қаданган булди.

Қор-атроф битта ҳовлида — қишлоқ чеккасидаги шундоққина анҳор ёқасида
қор-атрофнинг ховлида сукунат ҳукм сулар, фақат бир киши ўз ташвиши
билан эди.

Қор-атроф ўз овозидан ўзи чўчиб уйғониб кетди. Анчагача қаерда ётганини
билмай, кузларини катта-катта очганча шифтга тикилиб қолди. Аъзойи
билан ўт булиб ёнар, пешонасини муздай тер босган, бир тутам сочи тер
қор-атроф қонларига ёпишиб қолган эди.

Ўткир Ҳошимов

ТАБИАТ ҚҲЙНИДА

Риза тенликка чиқиб борганда бир текис очилган бинафша, ҳар хил ўт-
ўзонлар, нурвиқор арчалар куёш нурига беармон чўмилмоқда эди.
Арчаларки овга чиққан бир тулки бу ерда бехосдан пайдо бўлиб қолган
овдан чўчиб, ўзини дарахт ичига урди. Мана, очик жой тугаб, арчалар
қор-атрофдан. Риза арчаларга шунғиб, нариги бетидан чиқди. Икки ҳатлаб,

қияликда турган каттакон харсангга етди. Харсанг силлик. эди. Риза харсанг устига ўтириб, атрофий томоша кила бошлади. Унинг олдигинасидан бошланувчи жилға кенгая-кенгая Оксокота сойига бориб туташади. Ху, ана, тубанда шамолда ҳилпираб турган оқ лентадай Оксокота сойи оқмоқда.

Харсангнинг тагидан тип-тиник булок виқир-виқир қайнаб чиқмоқда. Булок тубидаги оқ, кизил, кук; турли-туман майда тошларнинг ранги сувга уриб, жимир-жимир товланади. Зилол сувли бу булокни Кўзёшибулок, деб атаганлари қизик. Балки қадимда золимнинг зулмидан жафо чеккан, неча-неча қашшоқ, юпун чўпонлар ўксиб-ўксиб, юрак ғуссаларини шу булоқда тўқкандирлар. Шунинг учун ҳам уни Кўзёшибулок деб аташганмикин?

Риза харсанг устидан ирғиб тушиб, апир-шапир ювина бошлади. Эрталабки салқин ва муздек сувдан қалтираб кетди. Шундаям ювиниб бўлгач, булоқнинг нақ кўзидан бир ҳовуч сув олиб ичди, кўзларини уйнатиб, роҳат қилгандай «О-оҳ!» деб қўйди. Унга бу одат — ота мерос. Раҳматли дадаси ҳар куни эрталаб шу булоққа келиб, муздай сув ичар эди. «Булоқ суви - дори, юракнинг иссиғини олади» дер эди отаси.

Садриддин Айний

О Т

Китоб-китобини

Биринчи

1 шакл: Китоб + им – китобим, ота + м – отам

2 шакл: Китобинг, отанг

3 шакл: Китоби, отаси

Экинчи

1 шакл: Китобимиз, отамиз

2 шакл: Китобингиз, отангиз

3 шакл: Китоб(лар)и, отаси, оталари

юрак + им - юрагим

қишлоқ + им – қишлоғим

ўғил + им - ўғлим

бурун + им – бурним

шаҳар + им – шаҳрим

(бирок: юраклари, қишлоқлари, ўғиллари, бурунлари, шаҳарлари; идроким, ништироким, иштиёқим, пештоқи)

Келишик категорияси

Бир келишик: дарахт, оила

Қаратқич келишиги: дарахтнинг, оиланинг

Тушум келишиги: дарахтни, оилани

Жўналиш келишиги: дарахтга, оилага

Ҳисси-пайт келишиги: дарахтда, оилада

Ҳикмат келишиги: дарахтдан, оиладан

Дарёнинг суви - даре суви,
Шаҳарнинг кўчалари - шаҳар кўчалари,
Китобни ўқиди - китоб ўқиди
Арикни қазишди - арик қазишди

Соп категорияси

- лар қўшимчасининг маънолари:

кўплик маъноси – бинолар, талабалар, давлатлар;

Зафар, Сабоҳат, Одилжонлар

хурмат маъноси – Аммамларнинг исмлари – Манзура;

кесатик, пичинг маъноси – Ўзлари келибдилар-да;

кучайтириш маъноси – Юракларим қон бўлиб кетди;

ноаниклик маъноси – Кундузлари ҳаво иссиқ бўлади.

Отларинг ясалиши

Содда отлар: *-чи* ишчи, *-дош* юртдош, *-гар* кимёгар, *-кор* санъаткор, *-бон* боғбон, *-дор* мулкдор, *-шунос* адабиётшунос, *-каш* каламкаш, *ҳам-* ҳамхона; *-дон* туздон, *-гич* кавлагич, *-ги* супурги, *-к* элак, *-қ* тарок, *-ма* босма, *-м* тўплам; *-зор* урикзор, *-истон* Қорақалпоғистон, *-гоҳ* уйингоҳ, *-хона* ётоқхона; *-лик* яхшилиқ, *-чилик* узумчилик, *-гарчилик* одамгарчилик.

Қўшма отлар: кўзойнак, хонтахта, гултожихуроз, Қарақамиш, Олтиарик, Юқори Чирчиқ.

Жуфт отлар: ота-бола, тоға-жиян, амма-хола, дўст-биродар, бахт-саодат, уй-рўзғор, пул-мул, гул-у лола.

Кичрайтириш ва эрқалаш қўшимчалари

-ча, -чак, -гина, -жон, -хон: қизча, келинчак, болагинам, акажон, Асалхон

Қисқартма отлар

БМТ (Бирлашган Миллатлар Ташкилоти), ЎзФА (Ўзбекистон Фанлар

СИФАТ

Сифатларнинг исалиши

Сифат сифатлар: *-ли* билимли, *-сиз* шафқатсиз, *-ий* тарихий, *-ги* кечаги, *сер-*
-сиз *-га* бефоида, *-чан* ҳаракатчан, *-дор* елкадор; *-ма* қайнатма, *-гин*
-дун *-кин* кескин, *-ук* стук, *но-* нотўғри, *-чоқ* эринчоқ.

Ҳарфли сифатлар: кул ранг, чаласавод, меҳнатсевар, хозиржавоб.

Ҳуффа сифатлар: катта-кичик, оқ-қора, яхши-ёмон.

Тақрорий сифатлар: баланд-баланд, ширин-ширин.

Найдгирма сифатлар: сарғиш, кўкимтир, нимпушти.

Кучайтирма сифатлар: ям-яшил, ғирт ёлғон, жиққа хўл, тим қора

Сифат даражалари

Чечин – яхшироқ – энг яхши, жуда яхши, ниҳоятда яхши

Сифатларнинг отлашиши

Батта одамларни ҳурмат қил – Катталарни ҳурмат қил.

Нодон кишига жавоб сукутдир - Нодонга жавоб сукутдир.

СОН

Матно турлари

Саноқ сонлар: икки, юз.

Цола сонлар: иккита, юзта.

Тақсим сонлар: иккитадан, юзтадан.

Бамловчи сонлар: иккала, икков.

Юсер сонлар: иккидан бир, саккиз бутун юздан етмиш беш.

Чама сонлар: иккиларда, юзтача.

Тартиб сонлар: иккинчи, юзинчи.

Тузилишига кўра турлари

Содда сонлар: бир, саксон, минг. *

Кўшма сонлар: уттиз уч, тўққиз юз тўқсон олти.

Жуфт сонлар: беш-олти, тўртта-тўртта, ўн беш-йигирма.

Сонларнинг отлашиши

Иккинчи қизим лицейни тамомлади – Иккинчим лицейни тамомлади.

Учта вазифани сен бажарасан, иккита вазифани мен бажараман - Учта вазифани сен бажарасан, иккитасини мен бажараман.

ОЛМОШ

Маъно турлари

Кишилик олмошлари: мен, сен, у, биз, сиз, улар.

Ўзлик олмоши: ўз.

Суроқ олмошлари: ким, нима, қаер, қачон, қанча, қандай.

Кўрсатиш олмошлари: ана, мана, у, шу, уша, мана бу.

Белгилаш олмошлари: ҳамма, барча, бари, ҳар ким, ҳар қандай.

Булишсизлик олмошлари: ҳеч ким, ҳеч қаерда, ҳеч қайси.

Гумон олмошлари: аллаким, нимадир, қачондир, аллақандай.

Олмошларнинг турланиши

менинг, сени, унда, ундан; ўзим, ўзинг, ўзингга, ўзингда; кимнинг, қаерни, қачондан; ундан, шунда, ушанга; ҳамманинг, барчага, баридан; ҳеч кимим, ҳеч нимаси, ҳеч кимни, ҳеч нимадан; аллакимнинг, нимадандир, қаердандир.

ФЕЪЛ

Мустақил феъллар: уқимоқ, ишламоқ, чиқмоқ, бермоқ, ўтирмоқ...

Ғарзатчо феъллар: уқиб *чиқди*, билиб *берди*, кутиб *утирмоқ*...

Ғарзатчининг кўра турлари

Ғарзатчуб: ол, ёз, тур.

Ғарзатчисима: *-а* буша, туна, *-р* кўкар, эскир, *-са* сувса, *-сира* гумонсира, *-и*

ванги. *ичи* чирилла, *-лаш* саломлаш, *-лаи* ажаблан, *-ла* окла.

Ғарзатма феъллар: таъзим қил, хафа бул; сотиб ол, гапириб юр.

Ғарзатфеъллар: куйди-чиқди, борди-келди.

Феъл замонлари

Утган замон: езди, ёзган, ёзган эди, ёзар эди, ёзмокчи эди, ёзибди.

Ҳозирги замон: ёзади, ёзяпти (ёзмокда).

Келаси замон: ёзмокчи, ёзар.

Феъл нисбатлари

Аниқ нисбат: ювди.

Ўшик нисбати: ювинди.

Мажхул нисбат: ювилди.

Ғарзатлик нисбати: ювишди.

Орттирма нисбат: ювдирди.

Ювинтиришди – биргалик нисбатидаги феъл

Феъл майллари

Ҳабар майли: гапирди, гапиряпти, гапирмокчи.

Буйруқ-истак майли: гапирай, гапир, гапирсин, гапирайлик, гапиринг, гапирсин(лар).

Шарт майли: гапирсам, гапирсанг, гапирса, гапирсак, гапирсангиз, гапирсалар.

Сифатдош

Келган, келаётган, келадиган, келувчи, келажак, келмиш, келаси.

Равишдош

Куриб, кура-кура, курмай, кургач, кургани, кургунча.

Харакат номи

Ишлаш, ишламоқ, ишлов

РАВИШ

Маъно турлари

Ҳолат равиши: жим, секин, кетма-кет, пиёди, бирдан.

Пайт равиши: кеча, бугун, эртага, кечқурун, ойда-йилда.

Ўрин равиши: олдинда, юқорига, олисдан, пастгача.

Даража-миқдор равиши: куп, озгина, сал, жуда, анча.

Сабаб равиши: ноилож, чорасизликдан.

Мақсад равиши: атайлаб, журттага, атайин.

Равишларнинг ясалиши

Содда: *-ан* умуман, *-сиз* сузсиз, *-лаб* яхшилаб, *-ча* узбекча, *-часига* андижончасига, *-ларча* йигитларча, *-ин* яширин, *-она* дустана, *-лай* бутунлай.

Қўшма равишлар: у ерга, бу ёққа, шу вақтда, ҳар қачон, бир неча, қайвақт, бироз.

Жуфт равишлар: оз-моз, қишин-ёзин, ёнма-ён.

БОҒЛОВЧИ

Тенг боғловчилар

Ва, ҳам, ҳамда (-у, -ю, -да, билан), аммо, лекин, бироқ, ё, ёки, гоҳ, ҳам, баъзан, на

Эргаштирувчи боғловчилар: *-ки*, *-ким*, *чунки*, *шунинг учун*, *гуё*, *гуёки*, *агар*, *гарчи*.

КЎМАКЧИ

Сифат сўзлар: билан, учун, каби, сари, сингари, сайин.

Сезилмачилар: ёнида, ичига, бурун, илгари, кейин.

Жондор сўзлар: кура, яраша, бошлаб, қараганда.

ЮКЛАМА

Сўзларни тийжжуб юкламалари: -ми, -чи, -а, -я.

Бўлиб туриш ва таъкид юкламалари: -ки, -ку, ҳатто, ҳам, -у, -ю, -да, -оқ.

Анвариш-чегаралов юкламалари: -гина, холос, фақат.

Хулоса юкламалари: худди, нақ.

МОДАЛ СЎЗЛАР

Ўқибатта, шубҳасиз, эҳтимол, чамаси, шекилли, балки; мумкин, керак, лозим, шўр, афсус, аттанг, эсиз, менимча, бор, йўқ, хўп...

УНДОВ СЎЗЛАР

Ўқибатта ундовлари: оҳ, воҳ, дод, ҳай, уф, раҳмат, балли, хорманг...

Ўқибатта-чақириш ундовлари: ту-ту, кишт, бех-бех...

ТАҚЛИДИЙ СЎЗЛАР

Ўқибатта тақлид: дупур-дупур, тақ-тақ, қий-чув, шивир-шивир...

Ўқибатта тақлид: ялт, жимир-жимир, лип-лип, апил-тапил...

СЎЗ БИРИКМАСИ

Ўқибатта: талабаларнинг рўйхати (талабалар рўйхати), Анварнинг китоби.

Ўқибатта: уйдан чиқмоқ, телефон орқали гаплашмоқ, дарёга қараб кетмоқ.

Ўқибатта: тилла соат, билимли талаба, биринчи йил, шу одам, бажарилган намуна, эрталаб келмоқ, кулиб гапирмоқ.

Ўқибатта бирикма: ўқимишли бола, асалдай ширин, топшириқни бажариш, сардорларнинг барчаси.

Ўқибатта бирикма: ҳаммани хурсанд қилмоқ, саволни тушунмай, яхши

билган.

Равишли бирикма: овоздан тез, жуда кўп.

ГАП БУЛАКЛАРИ

Эга, кесим, аниқловчи, тўлдирувчи, хол.

ГАП БУЛАКЛАРИНИНГ ОДАТДАГИ ТАРТИБИ

Пайт холи, ўрин холи, эга, тўлдирувчи, мақсад холи, сабаб холи кесим.

Аниқловчи аниқланмишдан олдин келади.

Азиза ва Диёра дам олгани кетишди.

Уй вазифасини бажаришдан аввал дарсада ўтилганларни такрорлаш керак.

Кеча Тошкентда ахборот технологиялари буйича катта кўрғазма ўз ишини муваффақиятли бошлади.

СОДДА ГАП

Содда йиғиқ гап: Абдумалик кетди.

Содда сўйиқ гап: Эрталаб Абдумалик дўсти учун совға сотиб олишга кетди.

Мураккаблашган содда гап: Дилбар, афсуски, ҳеч нарсадан хабари бўлмаган Абдумалик эрталаб соат саккизда онасидан пул олиб дўсти Музаффар учун кўнглидагидек совға сотиб олишга кетди.

ҚУШМА ГАП

Ўқув йили тугади ва талабалар ёзги таътилга чиқдилар.

Борис ўзбек тилини яхши билади, бироқ у билимларини янада мустаҳкамлаш учун ўзбекча телекурсувларни доимо кўриб боради.

Бугунги мусобақада ё биз ғолиб бўламиз, ёки дуранг бўлади.

Кимки бурчини унутса, ўша ҳурматини йўқотади.

Охирги фикрим шундан иборатки, қилган ишларингизнинг ҳаммаси бефойда.

Света шундай гапирдики, атрофдагилар ҳайрон бўлиб қолди.

Айтингки, уларни биз сабрсизлик билан кутяпмиз.

Бетоб бўлсангиз ҳам, бу ишни бугун тамомлашимиз зарур.

Булар кой эди, шунинг учун шаҳарга бормадик.

Манига компютер хонасида утказилса, слайдларни намойиш этиш қулай бўлади.

Нақдинг кетди – нақдинг кетди.

Кўзи сўзининг ози яхши, оз сўзнинг узи яхши...

КУЧИРМА ВА ЎЗЛАШТИРМА ГАПЛАР

“Ишда йул қуйилган камчиликлар ҳақида фикрингизни билмоқчиман”, - деди Улмас Сиддиқова. Улмас Сиддиқова ишда йул қуйилган камчиликлар ҳақида фикрингизни билмоқчи эканини айтди.

“Қадиржон, чет элдан қачон қайтдингиз?”- сўради Шоира. Шоира Қадиржондан чет элдан қачон қайтганини сўради.

НУТҚ УСЛУБЛАРИ

Сўлашув услуби

Ишнинг услуб

Бадний услуб

Расмий-идоравий услуб

Журналистик услуб

39.000 сум

МУНДАРИЖА

1. ВАТАНИМ – ВИЖДОНИМ, ҒУРУРИМ, ОРИМ
 2. КАСБИМ – ФАХРИМ
 3. ТАЛАБА ВА ЗАМОН
 4. ТИЛ – МАЪНАВИЯТ КЎЗГУСИ
 5. ХАЛҚАРО АЛОҚАЛАР
 6. АНЪАНАЛАР – БЕБАҲО БОЙЛИК
 7. ТАРИХ, ФАН, САНЪАТ
 8. ОНА ТАБИАТ – ҚЎРИҚХОНА!
 9. БИЗНЕС ОЛАМИДА
 10. СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ
 11. УСЛУБЛАР ВА УЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ
 12. БАРКАМОЛЛИК САРИ
- ТАЛАБАЛАР МУСТАҚИЛ ИШИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ УЧУН ТАВСИЯЛАР
АДАБИЙ-БАДИИЙ МАТНЛАР
ҲОЙДАЛАНИШ УЧУН НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР
- 34.0